

KORUNK

■ VILÁGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE ■

TARTALOM

BANYAI IMRE: A vallási szekták mai értelme és szerepe

VERES PÉTER: Szombat (Elbeszélés)

NEUFELD BÉLA: A fajelmélet és a tudomány

NAGY LAJOS: Kiskúnhalom (Elbeszélés)

KOVÁCS KÁROLY: Háború és pacifizmus

VAJKAY LAJOS: Két vers

MÓD ALADÁR: A materialista lételmélet

MÁRIA BÉLA: Versek

JESZENSZKY ERIK: Dialektikus materializmus és pszichoanalízis

KORVIN SÁNDOR: Részegyek a periférián (Vers)

KULTURKRÓNICA

A hanyatlás mérföldkövei (Szaecsvay Gusztáv)

Az autarkia-gondolat változatai Romániában (Bihari Béla) — Az új német paganizmus (Szeremley László) — A francia-német együttműködés adalékaiból (Hartmann G.) — A feketék kultúrája (A. H.) — Tömegszínház Olaszországban (Nemes Lajos) — A mai német színház (Willy Helm) — Irodalomszemlélet és világszemlélet (Fülöp Ernő) — Ócska grammofoonlemezek (III.) (Remenyik Zsigmond)

KULTURKRÓNICA RÖVID IDÉZETEKBEN

A háború vassal táplálkozik — Európai idézetek

VILAGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A japán konjunktúra (V.)

A mai olasz gazdaságpolitika (V.)

SZEMLE

Korparanes (Fábry Zoltán)

A mai Kína regénye (Korvin Sándor) — Szántóvetők, bombavető (Remenyik Zsigmond) — Kós Károly új regénye (Gaál Gábor) — Középkori és mégis aktuális (Kemény Gábor) — Új magyar író: Hegyi Ilona (Gereblyés László) — Irodalmi változások (Bolyai Zoltán)

LAPOK, FOLYÓIRATOK

Olasz aktualitások (n. l.)

A német emigráció (F.)

A KORUNK HIREI

9. ÉVFOLYAM **1934** 6. SZÁM

J U N I U S

K O R U N K

VILÁGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE

SZERKESZTI

GAÁL GÁBOR

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL

CLUJ, Calea Marechal Foch No. 13.

CSEHSZLOVÁKIÁBAN:

JUGOSZLÁVIÁBAN:

Fábrý Zoltán: Stos via Kosice.

Putnik Hirlaposztály, Novi Sad

Egyes szám ára: 3.25 Pengő; 100 Lei; 15 Kc.; 25 Dinár; 3 Sch.; 2.5 Sv.-fr.

A kéziratokat nem személyek, hanem a szerkesztőség címére kérjük küldeni. — Kéziratokat csak a portókölttség előzetes beküldése mellett küldünk vissza. — Névtelen levelekre nem válaszolunk. — Kéziratokat nem őrzünk meg. — Könyvterjesztéssel nem foglalkozunk. — Könyvmegrendeléseket nem fogadunk el.

A hó folyamán jelenik meg

Fábrý Zoltán : KORPARANCS

Ara: Kc. 15.— (külföld: plusz portó)

Előjegyzéseket elfogad: Fábrý Zoltán Stósz (via Kosice) CSR.

Junius hó folyamán jelenik meg

Mód Aladár: A materialista lételmélet

A tizíves könyv előfizetési ára 1.20 P. Bolti ára (megjelenés) után 2 P. Előjegyzéseket elfogad Phönix Könyvkiadó, Budapest VI. Szondy 44/b I. 4

Párisban e hó folyamán jelenik meg

Bölöni György: Az igazi Ady

Alakja 16×25. 460 oldal. Eredeti levél és kézirat facsimilékkel és fényképekkel.

Ara 30 frank. (250.— lei, 45.— ck., 10.— pengő). Számozott amatőr példány 50.— frank (400.— lei, 75.— ck., 15.— pengő).

Előjegyzéseket és előfizetéseket Romániában elfogad Bölöni Sándorné Simleul-Silvaniei. — Párizsban a szerző: 16. Rue. Th. Renaudot, Paris (15).

A VALLÁSI SZEKTÁK MAI ÉRTELME ÉS SZEREPE

Irta: BÁNYAI IMRE (Bucureşti)

A háború után újult erővel burjánzottak fel világszerte a vallásos-misztikus tanok s ezeknek nyomán a különböző, nem hivatalos vallás-csoportok. A vallásos élet ilyen természetű „újjászületése“ minden nagyobb és mélyrehatóbb társadalmi rázkódás után bekövetkezik, mert valahányszor az emberi akarat és célkitűzés a külső társadalmi okok miatt nem valósulhat meg, mindannyiszor az emberi tett-képtelenség és kényszer-passzivitás megjelenés formája a hivatalos egyházakon tulburjázó vallásos hit.

A világháború utáni összetört, reménytelen ember hite finomabb formában a filozófikus theozófiában és gnózisban, durvább formában a közismerten falusi vallási-szektákban jelentkezik. Az első az értelmiségi-, a második a falusi-rétegek reménytelenségének a kifejezője. Az első finom bonyolultsága kétségtelenül élesen különbözik a második együgyűségétől: végeredményben azonban mindakettő ugyanazt a társadalmi-lelki helyzetet fejezi ki: — a megingott társadalom emberének vigasztalan életét, az életfeljavítás minden reménye nélkül. A filozófikusan „alátámasztott“ vallásos világnézetek és misztikus tanok a művelt ember irtózatát és menekülését jelzik a valóság elől, míg a falu vallási szektái a művelődésben elmaradt akaratnélküli, elnyomott tömegek passzív esődjét.

A szekták főtere: az Egyesült Államok, Oroszország és Erdély. A helyeknek már ez az eltérése mutatja, hogy a szekták minden esetleges tartalmi azonosságuk mellett is más és más társadalmi szerepet töltenek be. Az amerikai szekta-mozgalom harei eszköz az uralkodó réteg kezében: a tömegfélrevezetés bevált módja. Ez a vonás, bár más formában, tényezője az erdélyi szekták életének is. Az orosz szekta-mozgalom a szülő új társadalom eredménye, amikor a terét veszítő, tegnap még hivatalos vallás ilyen formában él tovább. Az erdélyi szekta, mintán más társadalmi helyzet függvénye s más és különleges feltételek mellett fejlődött ki, mindakettőtől különbözik.

A szekta az erdélyi falu életének már hosszú évszázadokkal ezelőtt jelentős tényezője volt. A fejedelmi, főpapi és főuri önkény, dúlások és belvillongások, parasztfölkelések, harácsolások stb. már évszázadokkal ezelőtt kedvező talajt teremtettek a szektárius passzív szellem elterjedésének. A szekták — természetüknél fogva — sohasem képviselték a falu általános ideológiáját, megjelenésük azonban szorosán kapcsolódik és egybeesik a falu életében megtörtént vagy a falusi élettől idegen, de arra erősen ható olyan eseményekkel, amelyek a falu romlását, a falusi biztonság felborulását okozták. Az egyházi köntösbe öltözött főuri osztályuralom teremtette meg a jobbagyok szektárius mozgalmait, s ezek a szektárius mozgalmak Erdélyben rendszerint parasztzendüléseknek voltak az előhírnökei. Ilyen pl. az 1437-i Bábolna-hegyi felkelés, amely a huszita szekta jegyében indult el. Lépes erdélyi püspök önkénye ellen. A paraszt tömegek ez eltávolodása az Egyháztól érthető: az Egyház akkoriban nemcsak a feudális uralom támasza, hanem a feudális előjogok egyik legfőbb él-

vezője. S amikor Zsigmond király a huszita szekta ellensúlyozására Erdélybe küldte Marchia Jakab minorita szerzetest, (aki Kővári László szerint „papi dandárral verte le az ellenszegülőket és szigorú inkvizíciót tartott”) ez a tette közvetlen indítékát szolgáltatta a Bábolna-hegyi véres zendülésnek, amelynek eltiprásából született meg az erdélyi három kiváltságos nemzet osztályuralma. Stibor vajda rémuralma a falvak lakosainak ezreit kergette a hegyekbe, Lépes György püspök tizedkövetelése elnyomorította a paraszt tömegeket. Így terjedtek Huss János tanai a falvakon, hogy a kezdeti passzív ellenállás aktív harcba csapjon át. A „kelyhesek” e forradalmának leverése nem jelentette a szekták végleges kiirtását. Ettől kezdve különböző időben és helyeken jelentek meg a különböző istenes emberek. (Pl. a „judaizánok”, akik a földesuri uralom közeli végét s a földi szenvedések befejezését hirdették.) A falusi Erdély szimbóluma a főúri Erdély ellen a Biblia lett. A reformáció korántsem szüntette meg a szekták életét, mintán a reformáció Erdélyben a hivatalos fejedelmi és főúri ideológia lett.

A feudális idők elmúlásával lassanként a szekták jelentősége is kisebb és kisebb. A szekták eltűntek s ami megmaradt belőlük az a saját tehetetlenségi nyomatékuknak volt köszönhető. A jobbágyfelszabadítás végleg pontot tenni látszott a szekák életére. A kifejlődő kapitalizmus korában Erdélyben, ahol a tőkés termelés elemei később vonultak be a falusi tömegek közé, már alig találunk szektákat.

A világháború, az imperialista kor s annak gazdasági tényei ismét kedvező talajt teremtettek a szekták számára. A mai szektáknak tehát nincs történeti kapcsolatuk a régi erdélyi szektákkal. Ugy társadalmi szerepüket, mint tartalmukat tekintve csak a mai kor saját tényeiből magyarázhatók, s nem „vallástörténeti” alapon. Megjelenési helyükben, tartalmukban, elterjedtségükben nincs törvényszerűség. Az avasi szegény vidéken éppen úgy megjelentek mint a Székelyföldön, a románok közt éppúgy mint magyarok között. Hogy melyik szekta hol jelenik meg az éppen úgy a véletlen dolga, mint az, hogy a szektárius miért a saját szektájában s nem egy másik szektában hisz. A szekták lételeben nincs szükségszerű vonás. A szekta a társadalom mai életének nem szükséges járuléka; a mai kor legfeljebb olyan feltételeket teremtett, amelyek kedvezőek a szekták terjedésére és kialakulására. A szektákat az esetlegesség, a véletlen jellemzi. Ebből ered szociológiai elemzésük nehézsége is. A kutató a legnagyobb zavarral áll szemben.

A szekták Erdélyben, bár egész kis közületeket alkotnak, számra nézve jelentősek. Tagjaik osztályhelyzete a legkülönbözőbb; a falusi rétegek mindenike képviselve van bennük.

A szekták, igen ellenmondó társadalmi alapon, ellenmondó szerepet betöltve ellenmondó és zavaros tartalommal jelennek meg. A szekta-gondolat alapja: a front embertelen élménye és a hazatérés utáni társadalmi elváltozások. Az Egyesülés utáni falu nemcsak tanuja, hanem tárgya is volt a társadalmi elváltozásoknak. A megrögzött hiték és vélemények részleges felborulásának a kora ez az idő. kapcsolatban a gazdasági és politikai formák gyökeres megváltozásával. (Uralomváltozás, agrár-reform stb.) Megváltozott az osztályuralom formája. Megváltozott az állami hatalom. A nagybirtok megsemmisült. Mindez az eddigi állandó ítéletek és vélemények pusztulását, kicserélődését idézte elő. Az állandóság ilyen, eddig még soha nem tapasztalt felborulása gyökeresen megváltoztatta a falu belső életét. Kiderült, hogy az intézmények örökkévalósága — nem az. Ki-

derült, hogy mindaz, amit eddig az egyház, a jog és az erkölcs örökéletűnek állított be — mulandó. Az évszázados, állandó intézmények részleges felborulásával párhuzamosan az állandó, készen kapott, apáról-fiura szált ítéletek és vélemények eltűntek. A falu szembe találta magát a polgári államot és a tőkés társadalmat, amely természeténél fogva a régi félféudális és félpatriarkális falut megsemmisítette. A termelőviszonyok adott fejlettsége következtében a falu szorosabb, elevenebb érintkezésbe került a várossal. Megindult köztük nemcsak az áru-, hanem az eszmék-cseréje is. A városi értelmiségi a kettő ideológiai kölcsönhatásában megkapta a politikai érvényesüléshez annyira szükséges agrárromantikát, a falu azonban nem kapott semmit. Ami hit és eszme a falura átszarmazott, az ellentmondott a falu valóságának, a kisparasztság osztálytörekvéseinek. A falu magára maradt, mint annyiszor az idők folyamán. Az új polgári uralom megadta a paraszti tömegeknek az általános választói jogot, de elvette a terményeit, adott földet, de kihasználta. A falu a polgárság szabad zsákmánya lett. És amíg a régi félféudális gazdasági kötöttségeket az új polgári uralom megszüntette addig régi ideológiai vonatkozásait továbbra is megtartotta, sőt kifejlesztette. Az egyház és a jog most is mint azelőtt örökkévalóságot hirdet, a hatalom falusi exponensei továbbra is megmaradtak, a falu kedvezőtlen helyzete, különösen gazdasági téren, fokozódott, a kisparaszti tömegek társadalmi függősége még erősebb lett. Az új helyzet elleni opposzió csakhamar megkezdődött. Ez az ellenállás gyakran kerülő uton történt, nem közvetlen politikai vonalon, hanem tiszta ideológiai; nem a harc, hanem a polgárság és annak falusi exponensei elől való kitérés útján. A régi ideológiai sémák elégtelenné váltak. A régi jelszavak és vélemények mind kevésbé fejezték ki a falu tényleges helyzetét. A társadalmi helyzet, a polgárság falusi exponensei és intézményei, a gazdasági függés elleni opposzió vetette így meg a szekták elterjedésének az alapját. Az állandó küzdelem és harc három lényegesebb kívánságot vetített előtérbe: 1. a harc megszűnésének, 2. a mai társadalmi nyomás megszüntetésének s 3. a stabilitás elnyerésének az óhaját. A szekták mindhárom követelménynek megfeleltek. Természetükhöz hiven — miután tanításuk szerint a társadalmi kérdés harc nélkül és emberi közreműködés nélkül, Isten segítségével oldódik meg, — passzivitást hirdettek, ugyanakkor azonban kritizálják a mai életrendet, a szabad emberek közösségét prédikálják s az ideológiai biztonságot. A művelődésben elmaradt falusi ember számára a Bibliában a falu készen kapja ideológiáját. A szektáriusok a Bibliát úgy magyarázták, ahogy az a falu óhajának megfelel. Ilyen értelemben a falusi osztálykivánságok mintegy leplezett formában jelennek meg a szekták tanításaiban. Míg u. i. a hivatalos egyházak dogmatikusan, s legalább is falun, elzárkóznak a mai élet értelmezése elől, illetve a legjobb esetben a valóságot úgy magyarázzák, hogy az a falusi ember számára megközelíthetetlen vagy hamis, addig a szektáriusok — szinte kivétel nélkül — a mai életet értelmezik, sőt hitüket gyakran a mai élet tényeivel igazolják. A mai társadalom számtalan vonatkozását bírálják; támadják a hadkötelezettséget; hirdetik a hierarchia mentességet és erőszaknélküliséget, sőt egyes szekták valami zavarosan elképzelt kollektív társadalom közeli eljövételéről beszélnek. Ezekben a vonatkozásokban a szekták tanításaik egyes elemeit a falun lejátszódó osztályharcból veszik. (Más kérdés, hogy mit csinálnak vele.)

A szekták megszületésénél alapvetően fontos mozzanatot jelentenek azok a gazdasági tényezők, amelyek között létrejöttek. A szek-

ta-ideológiák gazdasági alapját a kisparaszt-, kisbirtokos termelő-formák képezik. A szekták elsősorban ezek közt terjednek. Ezek az elemek sohasem voltak forradalmiak, de nem csatlakoztak teljesen a tőkés csoportokhoz sem, amelyek nagymértékben kihasználják és kihasználják őket. Az elmaradt termelő viszonyok elmaradt ideológiákat hoznak létre. A szekták mindenütt a falu adott termelő viszonyainak felelnek meg. A még cselekvőképessé nem lett, de már nyugtalanul elégedetlenkedő falusi tudat kifejezői. A szekták megszületésének ez időpontjában a falu még nem képvisel lényeges társadalmi erőt. Politikai harcaiban ekkor még passzív: hagyja magát vezetni a tőkés csoportok agrár-romantikus szószólóitól. Eddig a fokozatig a szekták osztályháttere egyértelmű. Az osztályhátter ellentmondóvá akkor lesz, amikor már belejátszanak polgári vonatkozások is. Ezek a vonatkozások a szekták eredetének felfejtésekor válnak szembeszökővé. (Közismert pl. a szekta-mozgalmak kapcsolata az amerikai pénztökövel, amely világszerte pénzeli a szekta-mozgalmakat. A legtöbb romániai szekta-könyv vagy irat amerikai szerzőkből való fordítás.) Az osztályhátter ellentmondása kiütöközik abban is, hogy a szekták szerepükkel konzerválják a falusi osztályuralmat. A szekta a falu osztályharcát semlegesíti. A tarka-barka vallási ideológiákon keresztül a falut távol tartja a valóság helyes és tárgyilagos értelmezésétől. A szekta így általában ellentmondó társadalmi tartalmával ellentmondó szerepet tölt be. Objektíve semlegesíti a falu harcát, semlegesítő közületeket alkot, elvonja a falusi tömegeket a valóságtól, s babonával és tévhitekkel tölti meg. S ha bizonyos mértékben ki is fejezi a falu elégedetlenségét — ennek az elégedetlenségnek épp egyik tünete! — a cselekvő állásfoglalást mégis elveti. Amint első szerepében — zavarosan és gyengén — a falu kisparasztóságának osztályellenállását, úgy második szerepében, — ugyancsak gyengén és zavarosan — a polgárság kívánságait fejezi ki. Amint a parasztság képviselőiben a szekta a polgárság falusi vonatkozásait (a hivatalos egyházakat stb.) támadja és gyakran összeütközésbe kerül azokkal, addig a polgárság érdekében támadja az aktív állásfoglalást és így összeütközésbe kerül a falu mindennapi érdekeivel. Ez az ellenmondás jelzi a legvilágosabban a mai erdélyi szekták társadalmi szerepét.

Mit jelent a polgárság számára a mai vallási-szekta? Mint semlegesítő közület kétségtelenül a polgárság érdekeit támogatja. A mai gazdasági-történelmi szakaszban azonban a polgárság nem elégedhet meg a semlegesítés tényével. A polgárság mindenütt tömegbázist keres magának s ez a tömegbázis mindenütt elsősorban a falvak népében található meg. A szekták viszont természetüknél fogva akadályai az ilyen tömegbázis kialakulásának s ezért a polgárság lehetőleg igyekszik a szekták terjedését megállítani. A polgárságnak ma mindenütt olyan aktív tömegmozgalomra van szüksége, mely a polgárság érdekében való politikai harcok levezetésére alkalmas. Ezért a passzív beállítottságú szekták a polgárság számára csak mérsékeltlen kívánatosak. Innen magyarázható az a tény, hogy a hatóságok a szekták működését lehetőleg akadályozzák. A szekták tömegbázis teremtésére különösen már szekta voltuknál fogva sem alkalmasak. (A szekta szociológiai alkatánál fogva már eleve kizárja a tömegmozgalom lehetőségét.) A szekták elterjedésének az előbb említett hatalmi akadályon kívül akadály a pl. a szekták kizárólagos ideológiája, a Biblia is, mely nem alkalmas arra, hogy a mai falusi tömegeket egybetömörítse. Hasonlóképp akadály a szekták terjedésének (s így közvetve a polgárság számára való gyümölcsötztetésének, a szekták száma

és egymásközti harca, mely utóbbinak vitapontjait a mai rend falusi kinövéséit érintő szekta-bírálat szolgáltatja. Jelentős gátat képeznek a szekták terjedése ellenében a tekintélyes politikai sullyal rendelkező egyházak is. Mindezekhez az ellenállásokhoz járul, hogy ujabban a falu passzivitása is mindinkább enged s a falu aktivizálódásával párhuzamosan a szekták jelentősége csökken. Végül nem kis mértékben akadály a szekták elterjedésének a szekta-tanok vélemény- és megoldás-beli elégtelensége a mindennapi és tényleges kérdésekkel szemben, amelyekre egyáltalán nem tudnak feleletet adni.

A vallási-szekta bár korántsem szükségszerű megnyilvánulása a mai társadalmi valóságnak, s bár létezése lényegtelen mozzanat a mai társadalmi válságban, mégis — zavarosságaiban! — jellemző tünete a mai társadalmi válság falusi szakaszának. Amilyen mértékben tisztázódik ez a válság — jobbra vagy balra — a falu aktiv bekapcsolásával a társadalom életmozgásába, olyan mértékben csökken a szekták hatáslehetősége és terjeszkedő képessége. S bár igaza volt Ady Endrének, amikor azt írta, hogy „sehol a szektáknak, tehát a lelkek forradalmának bujább talaja Erdélynél nem volt“ (Huszadik Század, 1912 december) mégis jelenleg az általános társadalmi válság akadály a további szektárius mozgalmaknak. Az imperialista-fasiszta szakasz életheletőséget adott ugyan a szektáknak, de épp napjainkban, amikor a további szektárius mozgalom nem alkalmas tervei keresztülvitelére, igyekszik eltüntetni a szektákat a falvakról. A szekták pusztulása nem csupán a progresszív, hanem a regresszív erőknél is következménye. A szekták tragédiája ez. Mindakettőt képviselni akarta s most mindakettő ellene fordult.

S Z O M B A T

Írta: VERES PÉTER (Balmazújváros)

Ezekon a júniusi hajnalokon olyan valószínűtlenül korán virrad, de mire a derengő hajnal átvilágítaná a ragadós szemhéjjakat, a csordások dudálása átrecseg a rossz ablakokon és felzavarja az alvókat.

Erzsi néném is ijedten ugrik fel:

— Hú, az ég roggyik rá, most itthon marad a tehén — és papucsot ránt, s csakugy egy alsóban szalad az ólba fejni.

A tehén bokáig áll a trágyában, a jászol üres és az ajtót lesi. Előbb már enni kell adni, mert nem áll meg, míg feji. Sebtyiben hoz egy kis szénát, elébe löki, félrekaparja a trágyát és hozzáfog a főtgyet mosni.

A tőgyről csurog a trágyalé, a víz egy pillanatot alatt vörösbarna lesz tőle. Másik vizet kellene hozni, de a kut odább van s idő nincs. Megtörli a kötőjével a csecseket és fej. A rocska szélén barna csíkok futnak le a trágyaleves viziől és a tejhabban barna foltok mutatkoznak a lecsepegő trágyalétől.

Még fej, de már az ucca végén cserget a kondás. Erzsi néni már izgatott, a disznó még nem evett, már nem is tudja kicsepegtetni a tejet, pedig a hátulja adná a tejfölt, kilöki a széket és szalad a moslékért. A tejet a ház előtt leteszi. A macskák kétlábbal felállnak a saját szélére és isszák a tejet. Tudják, hogy nem szabad, de viszont azt is tudják, hogy a gazdasszonynak sok a dolga. — Sicc tel! — kiabál rájuk — a fene egye ki a béleteket — és hozzájuk vágna valamit, de

hiába kapkod, nem talál semmit. A moslék kavarófát meg nem meri megkockáztatni, mert majd a sajtárt érné.

Kiborítja a moslékot a vályuba, a nagy sietség miatt jó esomé mellé ömlik (ha ezt Jánosbátyám látná!) és kiereszti a disznót.

Szalad a tejhez, útközben felkap egy csutkaszárat, azt vágja a macskákhoz, de nem éri őket. Beszaladnak a kertbe, fel az eperfára, onnan pislognak vissza, szájukat nyalva, miközben a bajuszuk mozog. A reggeli el van intézve, rendes uton itt úgysem kapnak tejet, mint az uraknál vagy a nagygazdáknál, megennék itt a gyerekek, meg eladnák, ha mégannyi volna is.

A kondás már az uccaajtóban eserget, nem vár tovább, a disznónak menni kell.

De a vályuban még van s az öreg koca nem akarja otthagyni. Ostor után kap, de nincs kéznél, elhányták a gyerekek. A gádorba a seprő, azt kapja fel és avval üti a disznót. De a disznó nem akarja otthagyni a vályut, dühében egy nagyot üt rá, hogy a seprő nyele eltörök.

Végül kimegy. A kondás az uccaajtóban várja s ahogy kilép a farára huz a hasikarikással. Visítva csavargatja a farkát és szalad a többi után.

Már jön csorda is, bögnek a tehenek, megyen, hogy azt is kiereszse.

Míg evvel bajlódik, a tyukok meglepik a vályut és eszegetik a moslékot, amit pedig a malacoknak szánt. De a kutya is előkerül a szín alól, a fogát vicsorítja a tyukokra és elzavarja őket. Mire Erzsí néni visszatér, ki van nyalva a vályu.

— Hogy a nyavalya törjön ki — támad a kutyára, és hozzávágja a törött seprőnyelet. Jól találta, a lábát érte és favéglve biceg a szín alá. Ott leül, keservesen néz visszafelé és a lábát nyalja. Mindegy, az a fő, vetett a hasába valamit. Itt ugyan várhat esontra, még a kenyérhajat is a disznónak adják. Rendes kutya megé, a maga kosztján, gondolja Erzsí néném és nem igen ad neki.

A malacok visitanak, már ahhoz kellene látni, de előbb a tejet kellene leszűrné. Mindjárt jön Schmidtné, a cipész felesége és szégyelné ha meglátná, hogy milyen piszkos a sajtár.

Már nyúlik is a kisajtó. Sebtiben kitérli a kötőjével a rocska szélét és egy mozdulattal meglibbenti a tejet, hogy a trágyaléfoltok elvegyüljenek.

A suszterné nem igen látott meg semmit, ellenben kitapasztalhatatlan kerülő utakon eljut a beszédben oda, hogy a Soltészék Mariskája csakugyan állapotos, egész jól látszik rajta, a csipője dagad és a hasa domborodik, azért ereszti le mindig a nagykendőt, mint a sált szokták és azért jár még most is télikabátba, ha valahova megy. De ő látta tegnap, hogy a cipőjét hazavitte, hogy hogy áll a teste... Egy alsóban volt... de hiszen már nem is soká viszi...

Erről elbeszél egy félóráig. Erzsí néni szívesen de idegesen hallgatja. — Jól van az, egye meg a fene azt a gögös Soltésztnét, hogy ugatott, amikor Sárink megesett, hogy ilyen az egész familia... Lám most az ő lánya is!...

De a hat kis malac az ólban szakadatlanul visít és egy kis buglyas lány egyingben — az ing piszkos, földszínű s elől huygos is — a háta megett rimánkodik és a szoknyáját rángatja:

— Anyám győjjék mán... Miska ri... Markó meg odapisilt.

— Megyek mingyán — mondja és elébe áll a gyereknék, hogy ki ne tudjon bujni, meg ne lássa a suszterné, hogy milyen piszkos.

— Jaj, megyek már — mondja a suszterné — nem tartóztatom tovább — és ellohajt. A köcsög lötyög a kezében.

— Egyen meg a fene benneteket, de sok bajotok van — támad a kislányra és siet befele. — A frász törje ki ezt a Smitnét is, hogy elfog a dögomtől, jóhogy neki csak az az egy nyálás kölyke van...

A gyerek ordít odabenn, de a malacok is ordítanak.

— Előbb már azoknak adok — gondolja, és a kamarába indul a moslékért. Kiönti és kiereszti a malacokat. Azután bemegy megszoztatni a kicsit. De előbb a fenekére ver az alvó háromévesnek, amiért odapisált.

Míg szoptat odakinn kiabálás támad. A kis buglyos bement a kertbe az eperfát vallatni és rosszul tette be a kertajtót. A malacok berontottak és összegázolták a veteményeket. Szétszaladtak és nem bírja kihajtani őket. Sir és kiabál ijedtében, hogy nem tudja kihajtani és azután letagadni, ha mégis észreveszik a kárt.

Lelőki a gyereket a bölesőbe, az, szájában az utolsó korty tejjel, bögni kezd — és szalad a malacok után. Utközben lead egy pár nyaklevest a lánynak, de nem folytathatja, mert kiugrik az ajtón.

— Kuss ki te! Kuss ki te!... a hideg rázzon ki... megájj piszok kölyök, majd kapsz te epret... megveretlek apáddal...

Már jól fenn a nap, az uccán az ablakláját kell felseperni, tele van libaganéjjal, megszólják érte az embert.

Mire evvel végez, átjön a szomszédból Baloghné, egy félóraig beszél mindenről, esőről, szárazságról, szomszédokról, közös jóemberekről rosszat, közös haragosokról még rosszabbat... a fene enné meg már ezt a világot, meg az urakat, akik kormányozzák... alig keres az ura annyit, hogy kenyérre elég legyen, amíg végül kistül, hogy adjon szomszédasszony egy pohár sót, sütné, de nem elég a sója, nincs egy fillérje sem és restell a boltba úgy menni... pedig adna Krausz... (nem igaz, kámerült a hitele) majd hoz tán ez az ember hónap egy pár fillért és visszaadom... a lisztet is alig tudtam megvenni, fene enné ezt a sok kölyköt, minden héten sütni kell, nem győzőm őket kenyérrel... hogy dögölnének meg ezek a bűdös urak is, nem hagyják már élni a szegény embert...

(Ó, mennyit kell hazudni, hizelegni, mást beszélni annak, akinek kérni kell!)

Az iskolások még alszanak, inkább az apraja kél fel előbb. Azok éhesebbek, meg nappal is többször alszanak.

— Erzsi te! Pista te! Keljetek fel már... Iskolába...

A kis buglyos is előkerült, elfelejtette a kertajtó ügyet és énekelve kiabál:

— Erzsók-berzsók iskolaré-faré...

Szerencséje, hogy Erzsi nagyon álmos még, mert megcibálná a esufolkodásért.

Ébrednek, de pislognak még, beragad a szemük és gubbaszkodva tovább alszanak.

Erzsi néni otthagyja őket. A kisebb csirkék a kamrába sipítanak, most jut eszébe, hogy a kotló rikácsolást hallja, most biztosan felugrott az ablakba összepiszkol mindent...

A libákat szintén bennfelejtette, most azt is kiereszti.

Jól eltelik az idő, a gyerekek nem keltek fel.

— Hogy a fene egye meg az álmos fejeteiket ni!... mingyán hét óra... gyertek csak felele — és lerángatja őket a vacokról. Hozzáfog a kisebbiket fésülni, a nagyobbra meg ráripakodik, hogy bontsa a háját, de abba kell hagyni, mert a tejet kell már megszedni és feltenni

forrni, mert elkésnek az iskolából. — Addig bontsátok a hajatokat! — kiabál az ajtóból vissza.

De azok nem bontják, hanem valami játékon veszekednek, amelynek a tulajdonjoga nem tisztázott, a nagyobbik azon nyafog, hogy neki nincs leírva a leckéje, mert nincs pennája.

— Hát hova tetted, a fene boritson be, hisz most adtam rá pizt?

— Elveszett... ellopták...

— Ne, elveszett, ellopták! — és megöklözi a lányt. Az bög, ordít, a fájdalom százszorosának megfelelő hangon; leömlő könnyei piszkos csatornákat huznak maszatos arcán.

Kimegy, csutkát hoz be, begyújt a katlanba, felteszi a tejet, közben kiabál a lányokra, hogy bontsák már a hajukat, mert ha bemegy-kitekerj a nyakukat.

De azok félnek hogy fáj és nem mernek hozzáfogni. Nagyon össze van gubbancolódva és húzza a fésű.

Bemegy, megragadja a nagyobbiknak a haját és nem hagy neki békét, amíg be nem fonja. Azután kiküldi a tejhez, hogy ki ne fusson, pedig az irni akarna a kisöcse pennájával.

A szopós megint felébred. Üvegbe tejet önt és rábizza a kis buglyosra. (Ez azért buglyos, mert még nem jár iskolába és sokszor elmarad a megfésülése.) De az mindig másfele bámul és a többivel egyezik, emiatt mindig kiabálni kell rá:

— Nem jól tartod az üveget te, nem megy neki! — majd meg az a baj, hogy mellé folyik. Végül is megunja tartani és otthagyja avval, hogy nem kell már neki. De amikor elveszi tőle, fülsiketítő ordításba kezd. Hogy elcsitítsa, az anyja itatja meg.

Enni ad nekik, veszekednek, hogy ez az én tányérom, ez meg az én kanalam, egy pár nyakleves eligazítja köztük.

Már harangoznak, a gyerekek idegesek, félnek, hogy elkésnek, nem tudnak nyugodtan enni. Kenyeret szel még nekik, beleszórja a zacskóba, meg a lányok táskájába és elereszti őket. A kisajtóba már várják őket a többiek és azonnal széjjel oszlanak. A testvérek osztályokra, illetve pajtásokra szakadoznak. A kisebbeket kiverik maguk közül.

De most már sepregetnie kell, nyolc óra és még minden széjjel van. Jól nézne ki, ha valaki jönne. Nem tudna bejönni a szeméttől.

Beletelik egy órába, amíg mindent rendbe hoz, a gyerekeket még nem is mosdatta s még ő maga nem is reggelizett.

Megissza azt a kis csupor tejet, amit meghagytak a gyerekek egy szeletke kenyérrel, de már a hátulját annak is meg kell osztani a gyerekekkel, mert már megéheztek.

Most már egy kicsit felszabadul, a gyerekeket kizavarja az udvar hátuljára, egymásra bizza őket és hozzáfog a meszeléshez. Olyan törvény, hogy minden rendes asszony bemeszeli szombatokként és felmázolja a konyhát, meg a gádort és az ablakalját, hogy ő sem meri megszegni, ha még annyi dolga van se.

Délfeléig eltart ez, már enni kék a gyerekeknek adni, de még nem ért rá főzni.

Azok nem is igen törődnek vele, mert ahogy hazaérnek, lehajítják a könyvestáskát, lesóznak egy darab kenyeret és kiussannak játszani. Némelyiket nem is látja estefeléig.

Már meg elfáradt, nem főz. Nem is ér rá, meg a kölykök ellógtak, úgyse szeretik a lebbencset, egyebet meg mit főzön.

Vág egy kis kenyeret, a kötője zsebébe dugja, úgy tördelgeti és

megyen a kertbe, szed egy kis zöldbabot, hogy vacsorára az apjának mégis csak főzzön valami ételt.

A kerítésen keresztül találkozik a szomszédasszonnyal, aki szintén zöldbabot szed (mit is lehetne főzni, ami pénzbe se kerül és meg sem mered, ki tudja mikor érkeznek haza.)

Eső kék a paszulyra, azon kezdik és időjáráson, istenen, urakon, papokon, szomszédokon, rokonokon keresztül elérkeznek Soltész Marihoz, akin, mint a Smitné mondja, aki pedig egyingbe látta (nem is igaz csak háziruhába, de ki emlékszik már arra és különben is mindegy) már egészen jól látszik... de vajjon kitől?... Na, ha Sós Bandi, attól ugyan nem lát gyerektartásba egy vasat se, Nagy Böskének se fizetett...

Már menne mindegyik, hisz sok dolguk van, a babot is tisztítani kéne, egy csirkét is fogni kéne, mert mégis csak szerencsétlen szombatesti vacsora volna a zöldbab egy kis hus nélkül az egész heti nehéz munka után. Még egy kis tésztát, valami hamarsültet, pitét vagy dubancsot is kavarni kellene, mert ha a gyerekek meglátják a más kezébe, eleseppen a nyáluk érte. Ez is olyan ősrégi szokás, amit nehéz megtörni, legfeljebb odamódosul a dolog, hogy a legolcsóbb tésztát csinálja, amihez semmiféle bolti cikk nem kell, csak egy kis liszt, tej és pár szem ezerédes. Még meg a ruha is a padon beveretlen és foltozatlan, pedig nem tudja őket így holnap tisztába tenni.

Ezt is mind elmondják egymásnak, de még sem tudják otthagyni a kerítést, mert nincs bátorsága egyiknek sem otthagyni a másikat, hogy mit szól hozzá.

Már a beszélgetésből is kifogynak, újra-újra kezdik, amikor mint valami megváltás gyerekvisítás hangzik.

Szalad oda, hát a nagyobbak magára hagyták a kicsit egy kiszék mellett, magára rántotta, megütötte a lábát azért ordít.

— Megájjatok, majd adok játékot! — de most nem megy utánuk, hogy megverje őket, hanem felveszi a kicsit, hogy elcsitítsa. De nagyon megüthette magát, mert nem akar elhallgatni. Végül is odaadja neki a mellét. Annak már a szájában a csecs, de még mindig bugat és ki-ki ejti csukló sirása közben. Addig rágja, hogy elfárad bele és a nagy sirás után csendesen elalszik.

— Na tetőled legalább megszabadultam — gondolja az anyja és beviszi a bölesőbe. Egy kendővel letakarja, hogy setétben legyen és a legyek ne dongják.

De most aztán csakugyan hozzá kell látni a dologhoz. — Fene enné meg ezt a Tóthnét, hogy úgy lefogott! — dörmög magában s elfelejti, hogy ő époly bűnös.

Feltördeli, megtisztítja a babot, közben előkiabálja a buglyost, hogy menjen keresse meg az iskolásokat, mert dolog van.

Az elmegy és majd egy jó óra után avval kerül elő, hogy sehol se találja őket, biztosan kimentek a libamezőre lapdázni.

— Megájjanak, majd adok én nekik laptázást, csak jöjjenek haza. Megmondom az apjuknak, hogy verje meg őket, mert én már nem bírok velek... Tudod mit kisjányom, ereggy el te a boltba, majd te kapsz kalácsot, Erzséék meg ostort... Jó?

Elment a kicsi élesztőért s bekavarta a pitét. Közben megfogta, megölte és megkoppasztotta a csirkét.

Átkozza a kölyköket, amiért épp akkor nincsenek itthon, amikor a legnagyobb szükség volna rájuk. Tűzrevalót is kellene már behordani, fűteni is kellene, de még egy tepsziért is el kellene menni, mert az övé nem elég ennyi kölykökhöz.

A kicsik most már nem tágitanak, érzik, hogy valami sül, de velük csak a baj több.

— Erigy át kisjányom Kovácsék — rimánkodik a buglyosnak, — hozzál egy tepsit. Annak van, az még új menyecske.

De a kislány öngert, nem szeret menni. Fél a Kovácsék Jóskájától, mert csufolta és az azt ígérte neki, hogy megájj, gyere miná-lunk!... Most még arra sem mer menni, mert Jóska az ajtóból lesi és biztos, hogy megcibálja. Inkább valami ürüggyel elmegy hátra.

Nincs más hátra, Erzsi néninek magának kell menni, pedig Kovácsné is olyan nehéz megszabadulni. Már a kezében a tepsi, az ajtókilincset fogja, de meg kell hallgatni, míg Kovácsné elmondja Esztit, az ura hugát, akivel haragba vannak, hogy Karácsony hetében esküdtek, nincsenek hathónapos házások és megvan a gyerek... Ők azt mondják idétlen, koraszülött, de én kérdeztem a bábát... nem igaz... kilenchnapos a gyerek... előre csinálták... hogy van pofája a világ elébe menni, mikor milyen kényes, gangos jány vót... meg milyen ártatlan, mint valami szűzmária és ehun van ni...

Viszonzásul Erzsinié is elmondja Soltész Marit, de aztán szalad is már, mert kifut a pite...

Mire hazaért, a tűz kialudt a csirke alól, a gyerek meg úgy ordít, mint akit ölnei akarnak.

— Ereggy be te, ringasd — mordul a buglyasra, de az húzza az orrát. Hogy a fene enné meg azt a nagy bűdös jányt, majd adok én neki szombat délután játszani menni...

A kicsi végre avval az ígérettel megy be, hogy ő több kalácsot kap mint a többi és hozzáfog ringatni. De nagyon kelletlenül, mert hallik, hogy nagyokat billen a böcső és a Miska feje néha odakoppan. Nem is hallgat el, hanem még jobban ordít. Fel kellene venni, unja az örökös fekvést, de nem ér rá az anyja.

Melegit egy kis tejet a kemence előtt, az felvegyül pernyével, kormmal, szalmaszállal. Piszkos ujjjaival kihalásza belőle és üvegbe önti. A gyereket ráveszi, hogy itassa meg. Csakhogy tisztába is kellene tenni, biztosan azért ordít. De nem ér rá, mert a kemencébe is ég, a pitét is ki kell önteni és a malacok is ordítanak. — Legalább annak hoznának egy kis dudvát — morogja a nagyobbakra gondolva.

Míg a gyerekek bajlódik a kemencében elhamvad, a két kisebb gyerek meg a kemence előtt tüzeskedik. A nagyobbikba belerug és kizavarja őket a pitarból. Most már annak az ordítása idegesíti.

— Elhallgass, mert beléd fojtom a szuszt! — kiabál kifele, de az még jobban ordít. A piszkafával megy ki dühében, de a fiu hirtelen kiugrik az uccaajtón és eltűnik.

— A fene egye meg a béleteket, csak enni tudtok, meg kárt csinálni... meg ordítani itt a fülemben, hogy az ember majd megbolondul...

Ebben a pillanatban előkerülnek, de mert bűnösök nem mernek berontani mint szoktak, hanem kinn az udvaron közömbösen, tettetett ártatlansággal játszani kezdenek.

— Megájjatok, majd ad apátok csavargást!... csak itt nem esztek, ha éhen felfordultok se...

Amilyen dühös, közéjük verne a piszkafával, de most nem ér rá, azok meg nem jönnek ütésközbe.

— Menjetek csak tépjetek egy kis paréjt a malacoknak... te meg Erzsi tedd tisztába Miskát, oszt vidd ki... Eszti itt a csirke tepsije, vigyél nekik darát... Pista, hidd magaddal azt a bűdös Gabri kölyköt és menjetek keressétek meg a kislibákat, mingyán este lesz... be-

hajtsa a csősz. . .

Az étel megfőtt, a pite kisült, a gyerekektől nem maradhat, azoknak adni kell, pedig előbb végig kellene verni őket, de nem ér rá, különben is már elszállt a dühe. . . majd az apjuk. . .

Még mázolni is kell a gádort, meg az ablakalját, de már nagyon sietni kell, mert jön a csűrhe, meg a csorda, jön az ura is, a ruha is a padon még és ezek a kölykök is olyan piszkosak, meg kellene fürdetni őket, így nem adhat rájuk tisztát, mert azonnám piszkos lesz. — Ő maga nem is ér rá enni, pedig még ma nem igen evett, olyan is mint egy száraz kóró, fáj a háta, elszítja a gyerek, meg a sok dolog. Pár falat pitét beharap és már keresi a mázolóást.

Alig végzi be, jön a csűrhe. Az öreg koca mint egy éhes táltos, rohan az udvarra, szalad vályutól vályuhoz, keresi a hasafoltját. Majd lehuzza, amíg kiönti a moslékot.

Jön a csorda is. A tehen bögve fordul be a kiskapun, itatni is kell, de még a jászol is üres, sőt még a tegnapi trágya is benn van. De fejni is kellene, mert a hosszú napon a tőgye úgy meg telt, szinte dagadt.

De előbb be kell zárni a disznót, mert az összeront mindent, betör a kertbe, de még a verécét is kirázza és lehuzza a kenyeret a padkáról, sőt a tűzhelyről az ételt, mint már megtette egy párszor.

Még a malacoknak se adott, visitásukkal tele van az udvar, már előbb azoknak kell adni.

Alkonyat lesz mire a fejéshez tud fogni és setét mire megfej.

Még fej, amikor kasza, villa esendül az udvaron. Hazaérkezett az ura.

A gyerekek körülfogják, ahogy letette a tarisznyát, a kaszát felakasztotta az eperfára, a villát a gádor sarkába állította — és ujságnak:

— Apám, Gabjit veje meg — selypiti a hároméves — mej ejvette a gujigámat. . .

— Apám Erzsi meg kiment a libamezőre laptázni. . . itt hagyta Sanyit, oszt rítt. . . bizony. . . Kovács Jóska meg megakar verni. . .

Ezt a buglyas mondja, de a nagyobbak hallgatnak. Ők bűnösök, nincs mit beszélni. János bácsi is hallgat. Szigorú képet kellene vágni, de a bajusza alatt mosolyog.

Kijön az anyjuk az ólból és kiabál:

— Kötéllel kéne megverni a gyalázatosakat, mert én rám mán nem adnak semmit — és csak azután köszön az urának, de olyan hal-kan, hogy alig hallik. A csókolózás itt nem divat, különösen a gyerekek előtt meg soha sem fordul elő.

De János bácsi nincs verekedő hangulatban, jókedve sincs, fáradt és kedvetlen és csak annyit mond:

— Mir nem ütöd őket, mit panaszkodsz nekem. . . ha én fogok hozzá azt nem köszönik meg. . .

— Apám én jó leszek — mondja a buglyos. — Ugyi anyám én jó voltam? . . .

De azért János bácsi nem ül le. Elmegy megnézi a tehenet. Dör-mög, hogy sok széna ki van szórva a jászol mellé, azt már nem eszi meg a tehen, beletapossa a trágyába. A disznó lerángatott az akolról egy pár deszkát, nem szegelték fel, mert már el is tört, nem is lehet felszegelni, pedig drága a deszka. . . a malacok alatt bokáig érő poc-solyékos trágya és a homályban is látja a kertben, hogy megint be-törtek. . . A huncut uristenit — káromkodik — nem bírtok vigyázni!

Azért ez mégsem olyan igazi harag, szombat este van, nem akar

veszekedni. A gyerekek is avval nyerik, hogy csak nem áll ki, amikor hazajön őket verni.

Behozza a vacsorát, a gyerekek új sort esznek, pedig kiabál az anyjok, hogy ne adjon nekik, hisz dulásig ettek. Azután felmegy a padra, leszedni a ruhát.

János bácsi morog, hogy miért nem eszik már, de ő elüti avval, hogy ő már evett, ami pedig nem igaz és ezt az ura jól tudja. Meg is hagyja neki a „koldusernyő“-jét, a csirke hátát, amellyel nem szeret bajlódni, mert nincsen rajta hús.

Vacsora után megfürdeti a gyerekeknek az apraját, a nagyobbak elmaradnak, mert elálmosodtak és nem bír velük, ő meg hozzáfog a fehérneműt mangorolni és foltozni. Legnagyobb fia a Jani, már eseléd, annak a ruháját el kell készíteni, hogy reggel kiküldhesse, mert csak 2–3 hétben egyszer eresztik haza. S mennyit kell rá foltozni, arról ég a ruha.

A lámpára papirból ernyőt tesz és mellé ül. S halkan hogy a gyerekek fel ne ébredjenek, beszélgetni kezd. Elmondja a heti dolgokat, ügyeket-bajokat jószág és gyerek körül s hogy mennyi dolga van és mindig fáj a háta. A kisebb gyerekek mosolykeltő ügyeskedését, az iskolások okosságát, az öreg koca csinylejt. Azután meg elmondja Soltész Marit és Kovács Esztit is.

De János bácsi fáradt s különben is mi köze neki Soltész Marihoz, meg Kovács Esztihez, elég neki a maga baja és elalszik.

Amikor a tizenegyet veri, felriad, látja, hogy a felesége még mindig varr, odaszól neki szeliden, halkan, kicsit tán kedveskedő hangon:

— Erzsi te, nekeri mán fekiüdj le, az isten azt a rongyokat, majd meglesz holnap... Mingyán dudál a csordás...

A FAJELMÉLET ÉS A TUDOMÁNY

Irtá: NEUFELD BÉLA (Nagyszöllös)

A fajelmélet „tudománya“ napjainkban nem elmélet többé, hanem elevenbe vágó gyakorlat. Embermilliók hisznek benne, s más embermilliók viszont saját bőrükön érzik hatását. A fajelmélet tana ma tömegmozgató erő, amellyel számolni kell. Ezért indokolt vele foglalkozni. Ebben a keretben csupán ismertető összefoglalásról lehet szó, anélkül, hogy a kérdés élettani és társadalomtudományi jelentőségét kimeritenénk. Célunk: a divó fajelméletek jelentésének megvilágítása, tekintettel a németországi fajpolitikai mozgalomra. Nézzük, mit tanítanak ma a fajkérdésről Németországban? Hitler, (a fajtheoretikus!) megkülönböztet kultúra-alapító, kultúra-hordozó és kultúra-pusztító fajokat. A kultúra megalapítói egyedül az árják, tőle „származnak az emberi alkotások alapjai és falai“. (Mein Kampf.) Az ázsiai népek csupán átvették az árják kultúráját és magukhoz hasonították. A zsidók viszont kultúra-romboló elemek. A kultúra művének előfeltétele az „alacsonyabb fajok“ leigázása, ezt az árják történelmi multja is igazolja. Ahol a válaszfalak az uralkodó és a leigázott fajok között lehullanak, s a fajkérdés folyamata megindul, a „magasabbrendű“ faj is lehanyatlak s vele együtt teremtő kultúrája. „Mert az emberek nem vesztett háborúk miatt mennek tönkre, hanem azért ellenálló erő elvesztése folytán, amely csupán a tiszta vér sajátja“. (Mein Kampf.) Ennek a tanításnak követelményei önként adódnak. A nem-árják le-

igázása, s a fajkeveredés meggátlása. Ezeket a gyakorlati követelményeket Németország tényleg meg is valósította. A faj tisztaságának megóvása s magasabbrendűségének kitenyésztése a hitleri 25 pont alapvető célja.

Kritikai elemzés előtt vizsgáljuk meg, hogy minő forrásokból táplálkozik a német fajelmélet, s melyek érvei és szempontjai.

A Németországban ma uralkodó fajelmélet megalapozói sajátosan nem németek, hanem a francia Gobineau (Tanulmány az emberi fajok egyenlőtlenségéről) és az angol Chamberlain (Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts) voltak. Említett munkáikban arra a megállapításra jutnak, hogy a történelem vitális mozgató ereje a fajiság ténye, amely elsődleges és változhatatlan adottság. A faj tisztaságának megóvása a faj magasabbrendűségének és kultúrájának előfeltétele, s a fajkeveredéssel maga a magasabb faj és kultúra is lehanyaglik. Mindketten a germánokban látják az emberi nem legmagasabb példányait, melyek a legnagyobb kultúra-értékeket hozta létre. Hogy ez a faji kultusz hova céloz, azt Chamberlain nyíltan kifejti. „Testileg és lelkileg az árják valamennyi ember közül kimagaslanak; ezért jogszerint a világ urai“ G. és Ch. könyveit részleteiben nem követhetjük, annál is inkább, mivel azok szeszélyesen csapongók és szétesők. Tény azonban, hogy ezek a dilettáns munkák rendkívüli mértékben terjedtek el a művelt rétegekben, amit éppen séggel nem tudományos becsüknek, hanem a germányságot dicsőítő alaphangjuknak köszönhetik. G. és Ch. romantikus irodalmárok, híjóján a tudományos felkészültségnek és avatottságnak, akik érzelmi előítéletekkel telítve foglalkoznak tárgyukkal. (Ch. nem is tagadja, hogy a fajiság megítélése érzelmi s nem értelmi feladat.) Ezzel szemben a német fajelmélet klasszikusa, az anthropológus Wilsner szembe száll Chamberlainnel s esztetizáló irodalmoskodását félretelva szigorú német rendszerességgel építi fel fajelméletét. Messzeágazó részletvizsgálódásait abban foglalja össze, hogy „az északi fajból, amely a legtökéletesebb nyelvet megalkotta, kerültek ki a világot uraló kultúrák. Ujabb kutatások több mint valószínűvé teszik, hogy a Nilus mentén lakó népek az ősi időkben, valamint Babylóniában s Kisázsziában, az északi vér és európai művelődés befolyásának voltak alávetve. A legtöbb kulturális teljesítményben az északeurópai faj népei uttörők voltak, s miként ma vitatlanul, úgy kezdetiől fogva az emberiség élén haladtak.“ A német anthropológiai iskola másik vezető egyénisége, Woltmann hasonlóan ír: „Ma semmi kétség sem lehet afelől, hogy a nagynövésű, szőke, világosbőrű északi fajta mindenütt a kulturának azt az alapját rakta le, amelyet teljeskulturának (Vollkultur) neveznek. Máresak tisztán morfológiai és fiziológiai megfontolásokból is ahhoz a jogos következtetéshez kell jutni, hogy a nagynövésű és nagykoponyájú ember, tehát az északeurópai faj — az emberi nem legtökéletesebb képviselőjét és a szerves fejlődés legmagasabb termékét ábrázolja, mivel az alak nemességének, vagyis a testképződés legmagasabb tökéletességének a „pszichofizikus“ alaptörvény szerint szükségképpen az agy legfinomabb organizációja felel meg.“ (Telivér germánok: Dürer, Leonardo da Vinci, Galilei, Rembrandt, Rubens, Voltaire, Wagner etc.) (Idézve I. Zollschan: Das Rassenproblem, Braumüller-Verlag, Wien, 1925.) Ennek kapcsán a francia Jean Finot joggal írja a fajelméletek dogmáját kritikailag elemző könyvében, (Das Rassenvorurteil, 1906), hogy ma 1000 művelt európai közül 999 árja leszármazásának hitelességéről meg van győződve. Az emberi tévedések történetében ez a tan idővel kétségtelenül diszhelyet

fog elfoglalni.“

De mit jelent a szó, hogy árja és árja faj? A szó maga az indiai szanszkrit nyelvből ered. Árjának, avagy urnak nevezték magukat eredetileg Irán lakosai, de később egész Indiában így hívták a három legfelsőbb kaszt hozzátartozóit, ellentétben a Curdával, a kézművesek és munkások alacsony kasztjával. Az árják tehát az arisztokraták voltak, s a szónak ez a jelentése, amely átvivődött a faji kutatás terére, tudatosan, vagy tudattalanul a „Herrenrasse“ képzetét társította az árjaság tényéhez. De éppen a szanszkrit-kutató, M. Müller, aki előbb még árja fajról írt, nézetét megváltoztatva írta le ezt a jellemző mondatot: „Számomra az az ethnológus, aki árja fajról, árja vérről, árja szemekről, hajról ír, éppen olyan nagy bűnös mint az a nyelv-kutató, aki dolichocephal (hosszúkoponyájú) szótárról, vagy brachycephal (kerekkoponyájú) nyelvtanról beszél.“ A német filozófus Fr. Schlegel számos egyezőséget fedezett fel az Indiában és Germániában használt nyelvek között és ezeket az „indogermán“ elnevezéssel illette. Ebből alkották meg aztán azt az elméletet, hogy az árja ősnép Ázsia belsejének felföldjéről ereszkedett alá, s jutott el Európába is. Ezt a felfogást a későbbi kutatások halomra döntötték s nyilvánvalóvá tették, amit M. Müller is kifejezett, hogy a nyelvi összefüggés az anthropológiai összefüggés számára nem lehet mértékadó. Az árja elmélet ebben a fogalmazásban mgdült, de új bápót és támasztékot kapott az idézett német anthropológusok, a fajelmélet klasszikusainak, Wilsernek és Woltmannak újrafogalmazásában. Az árja fogalom az ő felfogásukban lényegi átváltozáson ment át. Nézetük szerint az árják őshazája nem Ázsia volt, hanem Európa s az árják ősi hona a germánok törzsföldjével esik egybe. Az árja faj eredetileg tehát a szőke északi fajjal volt azonos, amely az árja nyelvet és kultúrát kialakította és vándorlások és keveredések útján azokat tovább adta. Ebből önként adódik a germánok felsőbbrendűsége, s minden nemgermán (gyakorlatilag a zsidó faj) alacsonyabbrendűsége. Az árja elmélet újabb változatát H. Günther, Németország egyik vezető fajtheoretikusa képviseli. (Die Völkerkunde des Deutschen Volkes.) G. hatályaiban elejti az árja megjelölést, amelyet tudományosan használhatatlannak ítél. Günther már „nordische Rasse“-t mond, amely szerinte alig 10 százalékát alkotja a mai Németország lakosságának. „Die Entnordung Deutschlands“ Günther könyvének alaphangja, amelynek Németországban rendkívül hatása volt és ma is egyre újabb kiadásokban jelenik meg. Az északi fajtát Günther egyébként így jellemzi: „Magasnövécsű, hosszúkoponyájú, keskenyarcú, kifejezett állal, keskeny orr, magas orgyökkel, lágyan hullámos, világos (aranyszőke) hajjal, világos (kék vagy szürke) szemekkel, rózsásfehér bőrrel.“ Aztán így folytatja: „Szemlélődésre mindenekelőtt az északi ember rendeltetett. Más fajok tagjai, még a szellemiebbek is, körülnéznek („blicken umher“) az északi faj szellemibb egyedei szemlélnék.“ („schauen“) Az északi faj szemlélődő magatartása adja meg különös tudományos tehetőségét. Az északi faj — szerinte — a kultúra-teremtés hordozója, a többi európai fajok, a „westische“, (megfelel a régi maditerrán megjelölésnek, tipusa Napoleon volna) az „ostische“ (a régi elnevezésben alpin, tipusa Beethoven volna) avagy a „dinári“ faj (a dinári Alpesebben, Albánia stb.) mind elütő testi megjelenést és alacsonyabb szellemi képességet jelentenek, mint a „nordisch“, amelynek típusát Günther Moltkeban látja kifejeződni.

A fajtheoretikusok tanításában a faj zárt, rögzített állatani jelenség, változatlan jellemzőkkel. Kivált a koponyaalkat, a testnagyság

és a testszín az a triász, amely a fajkutatóknál mint meghatározó elem visszatér.

A fajkutatók az emberiséget koponyalkata alapján általában két főcsoportba osztják; a dolichocephal, vagyis hosszúkoponyájú és a brachycephal, azaz a kerekkoponyájú egyének csoportjába. Hosszúkoponya egyet jelent árjával, a kerekkoponya nem-árjával értsd a szemítával. A kiknek koponyaindex (koponyaindex = $\frac{\text{koponyaszélesség} \times 100}{\text{koponyahosszúság}}$)

kisebb 75-nél az a hosszú, akinek annál nagyobb, az a kerekkoponyájúak osztályába tartozik. A francia Lapouge, — aki a svéd anatómus, Retzius koponyaindex fogalmát az európai népekre alkalmazta — ennek alapján különbözteti meg azokat. L. szerint Európát három faj lakja: egy hosszúkoponyájú (homo europeus), egy kurtakoponyájú (homo alpinus) s egy kevert, a homo mediterraneus. A „homo europeus“ az árja, a hosszú koponyájú, az emberiség virága. A szociológus Ammon (Die Gessellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen 1900.) viszont megállapítja, hogy a hosszúfejűek a jómódúak, a kerekfejűek pedig a szegények. A gazdagság fordított arányban nő a koponyaindexszel. Ammon odakövetkeztet, hogy a társadalom célja a jómódúak továbbtenyésztése, mert ezek képviselik az élettanilag is értékesebb elemet. Lapouge meg éppen azt jósolja, hogy a 20. században milliókat fognak lemészárolni azért, mert koponyaindexük eggyel vagy kettővel több vagy kevesebb.

Mi az igazság mindebben? Már a kiváló német anatómus és biológus, Virchow kifejezte, hogy a koponyáról nem állapítható meg senki faji hovatartozandósága. Az olasz Nieforo és a svéd Nyström kutatásai ezt az egész koponyamítheszt halomra döntötték. Éppen azt dokumentálták, hogy a hosszú koponya a svédek között a lakosok csak egyötödénél lelhető fel, s hogy Lapouge-zsal ellentétben a hosszúkoponyájúakat tulnyomóan a műveletlenek, a kerekkoponyájúakat a művelt rétegekben látni, miként az anyagi helyzet és a Lapouge-index is azt mutatja, hogy a jóléttel a koponya alkata kerekébbé válik. A koponyaalkat Nyström kutatásai szerint az életmóddal függ össze. A primitív földművelést űző ember, aki nehéz munkát előrehajolt testtartással végez, hosszúkoponyájú, mivel ebben a helyzetben a nyaki izmokra gyakorolt nagyobb inger következtében a fejjüket hosszirányban való kiformalódása szükségképpi, míg a szellemi munkával, a vérnyomásnak az agyban való egyenletes megosztásával, valamint a megváltozott munkamóddal, amely a nyaki izmok kisebb feszülésével jár, dinamikus magyarázatát adja a kerek koponya kifejlődésének. Ezek a felismerések Virchow megállapítását igazolják, hogy t. i. a kultúra fejlődésével a koponya egyre rövidül és szélesedik. (Idézve P. Barth: Die Philosophie der Geschichte als Sociologie. 2. Auflage, 1915.) Nem érdektelen K. Saller, a göttingai kutató vizsgálódásait ismertetni, amelyek a legujabb időben jutottak napvilágra. (Medizinische Klinik, 1934. 9. szám.) Átfogó statisztikák alapján, amely Szászország valamennyi társadalmi rétegét felöleli, Saller arra az egyértelmű megállapításra jut, hogy a szociálisan és kulturálisan magasabb rétegek egyedei magasabb koponyaindexet, tehát kevesebb koponyaalkatot mutatnak, mint az u. n. „alsóbb“ osztályok (munkások, parasztok etc.) tagjai. Weidenreich és Neubauer kísérletei arra mutatnak, hogy az életkörülmények megváltozásával a koponya alkata kerekébbé válik, s a kultúra fejlődésével, a szellemi és anyagi élet fejlődésével párhuzamosan halad, Saller, aki a göttingai egyetemen tanít képtelen elismerni, hogy a vizsgálódásai szöges ellentétben vannak a fajtheoretiku-

sok tételeivel. Objektíve megállapíthatjuk, hogy a fajelmélet hívóinek a koponya alkatáról kialakított tanítása következményeivel együtt megdőlt.

A másik érv, a testnagyság, ugyancsak nem állandó és jellegzetes faji ismérv, hanem az életkörülmények függvénye. A „nordische Rasse“ magas növése nem monopólium. Kestner vizsgálódásai igazolják, hogy az emberek nagysága, s általában a jómódúak magasabb növése bizonyos elsőrangú fehérjék élvezésével függ össze. Statisztikák mutatják, hogy az európai ember átlagmagassága növekedik, s kivált a felsőbb osztályoké. A testi nagyság tehát nem öröklött genotipikus adottság, hanem phänotípus jellegű. Nagyon érdekesek Zöllschan adatai. Az angol zsidók átlagmagassága 170 cm., míg a galíciai zsidóé 162. A környezeti életviszonyok meghatározó szerepe kétségtelen.

Ami a testszint illeti, azt egyetlen mozdulattal elintézhettük. A testszín a pigmentáció fokától függ. Ez viszont a klíma függvénye. Északon a világos testszín éppen olyan természetes, mint délen a sötét. A pigmenttestecskék egyébként mindenkinél azonosak, ezt a mikroszkop alatt láthatjuk. Az anthropológiai iskoláknak felfogása a fajok változatlan jellegéről nyilvánvalóan hamis. Amerikai kutatók, Boas és Wilson állítják, hogy az amerikai bevándorló — a már felnőttség — feltűnő fiziognómiai változáson megy át. Ezt a német faji biológus, E. Fischer is elismerte. A változás oka az életkörülmények módosulása, tehát tulnyomóan szociológiai tényező. Az ott született nemzedékek eredeti faji jellegétől elütő másfélesége pedig egyenesen szembeeszköz a koponyaalkatra is kiterjed. Joggal állítják, hogy szeméink előtt meg végbe egy faji típus kialakulása Amerikában, ahol a letelepedett európaiak külső alkatukban „elindiánosodnak“, anélkül, hogy ennek vérkeverődés volna az oka. Ha a fajok sajátos testi jellemzőiről szóló tanítás elerőlenedett is, a fajtheoretikusok nem adták meg magukat, hanem a kérdést áttolták a testről a lelki tulajdonságok síkjára. A faj lelki jellemvonásai tehát a megkülönböztető faji vonások. Itt aztán kénye-kedve szerint élheti ki magát az önkény és a képzelődés. Gobineau, Chamberlain és Lapouge, de Günther is, egymásnak ellentmondó tulajdonságokkal ruházzák fel az egyes fajokat, s ezen a ponton meddő volna minden vita. A kiváló német elmegyógyász E. Kretschmer kevésbé idézett, de napjainkban fokozottan időszerű könyvére kívánunk itt utalni, (Geniale Menschen 1929), amelyben szó szerint írja, miután kifejezést ad annak, hogy a fajkutatók nagyon is átlátszó célzatos, apriorisztikus célokat követnek tanításaikkal: „Ez az út nem vezet tárgyilagossá megismerésekhez, csupán előítéletek, hiúságok és gyűlölködések szításához az egyes népek és néptörzsek között. Valójában a faji-tan testi alapjai még a kezdet elején vannak. Magáról a koponyaalkatról sem biztos, mely egyébként a fajok történelemelőtti leszármaztatásának alapját képezi, hogy az öröklődésében változatlan szilárdsággal adódik tovább. Átfogó tárgyi adatokra és statisztikákra van szükségünk, hogy az egyes fajok lelki sajátosságainak tényét exacte megállapíthassuk. Majd a tények alapján érkezhettünk el az értéktételekhez. És ezek az értéktételek majd sokkal óvatosabban s bizonyára nem egy faj javára fognak eldőlni.“ Nem érdektelen, hogy O. Spengler, akit joggal tekinthetünk a nemzeti szocializmus szellemi előfutárjának, főművében (Der Untergang des Abendlandes II.) szembehelyezkedik az uralkodó fajelmélettel, s megállapítja, hogy a fajiság „rein Seelenhaftes“. Gunyolja a „faji vesszőparipákat“, s elvet mindennemű indexet és külső kritériumot. Az élményközösség alakítja

ki a faji tudatot s nem a vélt vérvérközösség. De Spengler végsően csak oda céloz, ahova a többi német fajtheoretikus, mivel későbbi írásában (Preussentum und Socialismus 1921.) így ír: „Egy igazi internacionálé esupán egy faj eszméjének győzelme árán lehetséges a többiek fölött. Az igazi internacionale az imperializmus, a fausti civilizáció uralása, tehát az egész földkerekségé, egyetlen alakitó principium (értsd „a deutsche Socialismus“) által, nem kiegyenlítés és engedmény révén, hanem a győzelem és megsemmisítés útján.“ Világos beszéd. Hogy minden fajtheoretizálás egyes fajok exkluzív természetéről végsően ide céloz, azt már Fr. Hertz (Rasse und Kultur, 1915.) és Fr. Oppenheimer rég felfedezték. Az utóbbi szerint az az elmélet, amely a fajokat nem csupán megkülönbözteti, hanem különbözően is értékeli, egy uralkodó réteg ideológiája, áltudománya, „De a fajnak a kulturállományhoz önmagában ninesen köze, A különböző embertípusok geográfiaillag és szociálisan determináltak. Nem faji lélektant, hanem mindenekelőtt osztálypszichológiát kell üznünk.“ (Idézve D. Barth Die Philosophie der Geschichte als Sociologie.) És ezzel elérkezünk tanulmányunk kiindulási pontjához, amidőn Hitlert idézve rámutatunk a német fajelmélet objektív szociológiai funkciójára — az imperializmus biológiai megalapozására. Ha az árják, pontosabban a germán, a „nordische“ Rasse a felsőbbrendű faj, úgy világaluralmi törekvése élettanilag is jogosult. Ez a gondolatmenet Hitler könyvében (Mein Kampf) tényleg megtalálható, a hagyományos „Drang nach Osten“ újrafogalmazásában. Hogy ez az elmélet a tömegek nárcisztikus indulataira épít, azt talán felesleges is hozzáfűznünk. A nemzetek önmagukról alkotott elhivatottsági teoriája éppen ezzel a személyfeletti, az egyén nárcizmusát tápláló nimbusszal válik hatóerővé.

Bár szorosabban nem tartozik témánkhoz, tömeglélektani szempontból figyelmet érdemel W. Reich kommentárja, amit Hitler és a náciideológus, Rosenberg faji eszméihez fűz. (Reich: Massenpsychologie des Fasizmus, 1933.) Reich utal a mai német ideológusok ama folyton visszatérő frázisára, amely a germánok vérkeveredéséről, a germán néptet „vérmérgezéséről“, s „vérfertőzéséről“ beszél. Hitler könyve hemzseg ezektől a frázisoktól. Vérfertőzés alatt a vérrokonok nem i viszonyát értik, Hitlerék ideológiájában ez az árja-zsidó házasságra vonatkozik. Ugyanakkor a szifiliszttől való szorongás, amely a „Blutvergiftung“ oka volna, társul a zsidó vér kereszteződésével való félelemmel s a fajtisztasága a vér tisztaságával azonosul. Rosenberg viszont szembeállítja a „nordische“ fajt, amely tiszta, égies, dicső az előzsiáival, amely ösztönös, démonikus és extatikus. Eként az északi faj a lélek tisztaságának, az aszkézisnek az aszexualitásnak megjelenítője volna, szemben a zsidó faj orgiasztikus nemiségével. A faji elmélet — német fogalmazásban — egyben a nem i elfojtás kifejezője is, a fajnak, mint egyetemességnek szublimálásával rögzítve. Ebben a szellemi légkörben, ahol nemcsak a vegyes házasság tilos, hanem a zsidóval való nem i együttlét is (még fogamzás-megelőzés esetén is!) bántódó cselekmény. („Blutschande“.) Napvilágot látott K. Plischke könyve, (Der Jude als Rassenschänder) amelyben a zsidó faj mint a nem i betegségek hordozója és terjesztője, mint szexuális szörnyeteg, stb. van megbélyegezve, félérthetetlen célzatokkal. A szerző könyvét Julius Streichernek (Nürnberg főpolgármestere) ajánlja, aki maga lapjának, a „Stürmer“-nek májusi számában a zsidók rituális gyilkosságait ábrázolja szóval és képpel. . .

A fajelmélet klasszikusai, Wilser és Woltmann vagy a romantikus Gobineau és Chamberlaine valószínűleg nem gondoltak erre, de a gya-

korlatban így mutatkozik meg a fajelmélet arculata. — Lényegében ez az egész faji misztikum csupán egyik uralkodó eleme annak az egyetemes regressziónak, amely ma Németországban végbemegy. (Lásd A fasizmus értelme c. cikkemet a Korunk 1933 novemberi számában.) Imperializmus kifelé, zsidóüldözés befelé; ez a német fajelmélet igazi lényege. Maga a fajelmélet regressziv-kiagyalás, mivel a fajok állandó jellegének tana rég meghaladott, a fajok keveredettsége történelmi tény, s nem a faji elzárkózás, hanem a kereszteződés a fejlődés iránya.

K I S K Ú N H A L O M

Írta: NAGY LAJOS (Budapest)

Alább közölt kivételes erejű írás részlet Nagy Lajos Kiskunhalom című most megjelent könyvéből. (Pantheon kiadás, Budapest.) A könyvet áprilisi számában ugyan már ismertette a Korunk, jelentőségénél fogva azonban még így is felakarja hívni rá a figyelmet. (Szerk.)

Weisz Arthur befogat a kocsisal, hogy kihajtasson Bántelekre s megnézzé a cséplést. Nagybajuszú ember a kocsis, Gyomoszlai Péter, még libériája is van, bár kopott és foltos; libériájában, magastetejű pántlikás kalapjával olyan, mint amilyen kocsisok régen te szolgabirákat s más hivatalos uraságokat hordoztak négylovas, cifraszerszamos hintókon. Különben Gyomoszlai Péter csak félig kocsis, mert egyben háziessel is, ő munkálja a Weiszék kétholdas falubeli kertjét is, de meggondozza a teheneket, rendben tartja az épületeket, tapaszt, meszel, tataroz, fákat nyes, tűzifát vág, söpri az udvart, Weiszné még a boltba is elküldi, ha a cselédlány mással foglalatoskodik... Kis sárga homokfutóval indulnak Bántelekre. A bacsói uccán elhagyják a falut, jobbra kanyarodnak, arrafelé visz el az út az öreg szőlők, vagyis az „Öreghög” alatt, Péter peckesen ül a bakon, mögötte Weisz ur olyan szinte számaimat keltő figura, mintha Péter üres kocsival indult volna el hazulról s útközben valami Bacsó felé igyekvő vándort vett volna fel a hátsó ülésre. Az már szinte mellékes, hogy ilyesmi különben meg nem történhetne, mert Péter makkegészséges, erős, kemény ember, tőle ott dögölhetne meg valaki az árok partján, ő bizony fel nem venné.

Weisz urnak tompa, kifejezéstelen a tekintete; bajusza és haja már ősz, ruhája kopottabb, mint a Péter libériája, de még piszkos is. Weisz ur egyszerű, sőt puritán. Senki nem látná meg rajta, hogy földesur, de viszont azt sem, hogy már jóval túl jár a hatvanon, ez a kettő különben, már mint a csendes igénytelenség meg a fiatalosság, valamiképpen össze is függ talán... Utjuk a temető mellett visz el, bár ez nem nevezetes, mert Kiskunhalmon csaknem minden út mentén látható egy temető. Mondjuk például, hogy a Kosuth-uccáról befordulunk a Széchenyi-uccába s úgy igyekszünk a Duna felé: Wiegand terménykereskedő háza és telepe után elérjük a zsidó templomot, azután következik a zsidó temető. Mindössze mástól holdnyi terület, nem nagy szárdás, de annál sűrűbben van megrakva szürke, fehér és fekete márványemlékekkel, melyek csillognak a napfényben s aranybetűs felirataik messzire hirdetik, hogy például: „Dr. Schwartz Gyula, élt 62 évet...”

De máshol, a Duna-ucca végében, megint csak temető. Bozóttal sűrűn benőtt kis terület, korhadó sülyedt fejfákkal, régi temető, vagy

ötven esztendő óta nem használják, szintje alatt régi csontok porladoznak, bozótjaiba a környékbeliek egy döglött macskát vagy más állati hullát hajítanak be... Amerre Weisz úr most elhajat, három temető is következik egymás után. Először, közvetlenül a falu tövében, látható a katolikus új temető. Itt a síron fából és kőből készült kereszttek vegyesen diszlenek. Tehát fából is, nem úgy mint a zsidó temetőben, ahol csaknem minden emlék kőből való. A társadalmi rang, vagy rangnélküliség a síron túl is elkíséri a néhaiakat. Kis puhafalécekből készült kereszt szégyenlősen nyöszörgi az alatta pihenőről, hogy az csupán egyszerű szellér volt; diszes kőalkotmány, belevésett életrajzi adatokkal, vasrács-kerítéssel övezve, úgy ékeskedik, mint kastély az élők világában... A temető közepén pirostetejű kápolna kis harangfal. Egy gazdag ember építtette, aki ha meg is halt, halálos betegségben, csak úgy, mint a közelében nyugvó Köpecz Zsuzsánna, vagy Bócz Márton, nyilván mégis megkönnyítette élete végét, gyötrelmes betegségét, amikor elgondolta, hogy teteme fölött majd csinos épület emelkedik, magasan a többi sírok és virágágyas emlékek fölé, messziről is láthatóan, soka, talán egy évszázadon át, vagy még azon is túl, ez lesz a Petheő István síremléke, látják majd az utódok, nézik és megkérdezik: Ki volt az a Petheő István?

A katolikus temetőn túl, még egy pernyi utat sem tesz meg a homokfutó, már ott az evangélikus új temető. Sőt innen nem messzire, az utólj balra, már látható a régi, a malomeri. Lám, akik életükben valahogy elkeveredtek, egy földön dolgoztak, egy kocsmában ittak, most így szépen elkülönültek. Zsidó temető, katolikus temető, evangélikus temető, református temető. Bár az élők is valahogy így, így is, húzódnak egymáshoz meg távolódnak egymástól: a reformátusok a Földvár-uccán, az evangélikusok a Kossuth-uccán, a katolikusok meg a Deák Ferenc-ucca táján laknak — amerre a templomuk is van; — a zsidók minden rendszer nélkül, de inkább a falu közepén telepedtek meg.

Az evangélikus új temető dombon van, ott az Öreghegy nevű homokbuckasor kezdete, ez a falu, illetve határ legmagasabb pontja. Sűrű akácok borítja, az akácok törzse vékony és magasra nőtt, ahol ritkás a koronájuk, ott egy-egy szarkafészkek feketés gömbje ütközik ki a lombok közül. Itt is kőemlékek s fejfák vegyesen és vasráccsal körülkerített sírok. Aranybetűs feliratok a köveken, vésett, vagy otrombán karcolt betűk a fejfákon; a hantokon virág és örökzöld, enyhereményű tiltakozásul a rothadás és az elmulás ellen, itt-ott egész kis virágágyak. Lám, ez a falu legdiszesebb, legrendesebben ápoltt része. „Itt nyugszik Rajos Gyula, Élt 73 évet, Meghalt 1932.” A felirat fölött a kőbe vésett szomorúfűz, stilizált koronával. „Itt nyugszik az Urban Klenár Sándor, Élt 72 évet, Meghalt 1908 jun. és neje Práczki Zsuzsánna, Élt 72 évet, Meghalt 1910 jan. 30. Ezen sírkövet állíttatta bánatos leányuk, Béke hamvaikra...” Nyugszanak, azaz már nem acsarkodnak egymásra, nem civakodnak, nem kívánják egymás betegségét s halálát. A szeretett férj és a szeretett hitves. A forrón szeretett és hű neje. A „hű” mindig csak az elhunyt férj nejének dukáló ékesítő jelző, az elhunyt nő férjének soha. „Itt nyugszik Istenben boldogult Acs János, Élt 73 évet, Megh. 1929 apr. 13. Béke lengjen porai felett. Ide várja hű nejét.” Várja. Bizony, ez nem szép tőle. Hiszen valósággal sürgeti az asszonyt, aki még most is él, elhagyottan és szomorúan, de békében, csak most igazi békében, a Sövényközben, ott a Zlinszki András háza mögött... És oda várja hű nejét egy másik halott férfi is, „kivel boldog házasságban töltött 51

évet, Roszik Reginát, Élt — évet, Megh. — “Üres a hely a számoknak. Vajjon mit gondol özvegy Kopa Pálné született Roszik Regina, amikor ellátogat a sírhoz s ott látja a díszes kövön felírva mult időben az ígét: élt. És a másikat: meghalt. Mintha a kőfaragó keze már tartaná a vésőt s türelmetlenül várná, hogy a számokat beírassa... A szegények fejfájának némelyikén nincs felírás, másikon volt, de lekopott. Olyan lehet így, ócska, félredőlt, írástalan fejfával feküdni, mint amikor az ember vasárnap a Piactéren, az ünnepiruhás többiek közt rongyosan, szakadt cipőben ténferog. Valósággal szegény.

A sírok közt egy öregasszony támoilog. Özvegy Kis Gáborné. Meglátogatta Kis Gábor sírját. Ráborult a fejfára és könnyezett. És elpanaszolta, hogy a Ferenc, a drágalátos fia, meg a menyé, meg a Bözsi, az a puffancs... Rétest ettek, de őt még csak meg sem kínálták. Jobb lenne már a malomeri temetőben. Bár ez a kívánság merő anakronizmus az öregasszonytól. A malomerében a régi temető fekszik, oda már harminc esztendeje nem temetnek. Itt fekszik az új temetőben Kis Gábor is, itt fog feküdni ő is. Hogy mégis a malomerit emlegeti, az csak azért lehet, mert már régesrégén, már harminc esztendővel ezelőtt megsokalhatta a földi életet.

Weisz úr mozdulatlanul ül a kocsiban és maga elé bámul. Néz, de látni semmit sem lát. A temetőkről tudja, hogy vannak, hogy hol vannak, de észre sem veszi őket. Péterhez az egész úton, egészen a tanyáig, egy szót sem szól. A kocsi sebesen halad ott, ahol jobb az út, a homokos helyeken lassítanak a lovak. Péter törődik a lovakkal, ostorával el-elveri nyakukról, hátukról a legyeket. Tíz-tizenötperces az út indulástól az Öregszőlő legmesszebb eső széléig. Az Öregszőlőben persze búza, kukorica, répa terem, szőlő már csaknem semmi. A régi szőlők kipusztultak, talajukat felszántották gabona alá. Régen az út mentén, szegélyezve az Öregszőlőt, hatalmas akácok, derekas fehérnyárfák virultak, itt-ott egy-két égbenyuló jegenye is, de a fák ma már nincsenek meg, vagy kipusztultak, vagy kivágták őket s helyükbe újakat nem ültettek. Az Öregszőlő végén kis buckára fut fel az út szalagja, nyikorog rajta fölfelé a kocsis, a bucka tetejéről elszálló tekintet elé tárul Bántelek képe. Itt már érzel a Weisz Arthur szeme, mert hogy Bántelek az övé. Kár, hogy ma már a kilátás sem olyan szép, mint régen volt, mert ő, agrárválság és agráröllő, a birtok alig jövedelmez valamit, alacsonyok a terményárak, drága a gép, a szerszám, nagy a birtokra bekebelezett bank-kölcsön, magas a kamat s annak minden járuléka, legalább nyole százalék.

Szélesened az idő, a nyolelőerős cséplőgép bugása egész a buckáig elhallatszik. Az országutról most fordul be két szekér, üresen érkeznek a tanyára, miután rakományukat leadták a falubeli magtárba. Lassan lépnek, cammognak az ökrök. De Weisz ur homokfutója vigan gördül, errefelé már fekete a föld, kemény az út, legföljebb ha egy-egy kátyuban akkorát zökken a jármű, hogy majd kiröpíti magából terhét, Weisz urat... Amikor megállnak a tanyaépületek közt, a kutyák éktelenül ugatnak s egyszerre négy gyerek szalad Weisz úr felé s éneklő kezitesókolommal köszöntik. Szervuszatok — mondja Weisz úr, ahogy leszáll a kocsiról, s megsimogatja az egyik gyerek fejét. Majd a zsebébe nyul, hogy kétfilléreseket osszon szét köztük. Azután körülsétál, benéz az istállóba, az üres akolba, még a cselédek disznóoljába is, szemlét tart az ekéken — elég rozogák, — a hengeren, a fogasokon, hiszen nemsokára kezdődik az őszi szántás. Csak e szemle után indul a cséplők felé. Gyalog megy, de int a kocsisnak s az lassan hajt utánna.

A tanyától vagy kétszáz lépésnyire áll a búzaasztag, mellette bűg, zatkol a gép. Odasétál, köszönetnek neki mindenfelől, a gépéssel kezét fog. Rossz már a szij, — panaszolja a gépész. Ma megint elszakadt, negyedórán állt a cséplés, amíg megjavították. Weisz úr dühös, haragszik a gépészre, mint hadvezérek a rossz hír hozójára. De nem szól, megy tovább, megnézi a szemet, amint ömlik a gépből bele a zsákokba. Ez a fő, a szem. Bele is markol egyszer-kétszer a búzába, tapintja, morzsolja, méri, szűri az ujjai közt. Nyüzsögnek a gép körül, a gépen, az asztagon, a kazalon, a rosta körül: az emberek, férfiak és lányok, a gép rázkódik, minden porcikája reszket, olajos tengelyű kerekei sebesen forognak, bűgása valami hullámszó, zuhogó hang. Mikor a fél kévét beléje ereszi az etetőt, lassul a bűgás üteme, mélyül a hang, amikor az adag lecsuszott, újra gyorsabban, nyugtalanabban, éhesen bűg, bög a masina... Weisz úr elfordul, a mázsálónál már ott áll a Mándli Sándor szekere, rakják rá a teli zsákokat.

— Hallja Mándli — szól Weisz úr, — mit csinálnak maguk? Csak most érkeztek meg, pedig már legalább másfél órája, hogy a faluból elindultak.

— Jöttünk mink, kérem tekintetes úr, egyenesen.

És Mándli Sándor nem csodálkozik a kérdésem. Eszébe sem jut, hogy fölmérje az időt, mert akkor azt is mondhatná, nincs még egy órája sem, hogy elindultak.

— Ugy másznak maguk, mint a tetűk. Közéjük kell vágni azoknak az ökröknek! Vagy talán megállnak valahol inni?

— Jöttünk mink, kérem — ismétli Mándli Sándor, de még hozzáteszi — nem aautomobil ez, hanem igásszekér.

— Ne pofázzon! — kiált rá Weisz úr s arca egyszerre kitüzesedik a haragtól.

Mándli azonban nem hallgat el:

— Nem pofázok én, csak azt mondom, hogy jöttünk mink egyenesen, nem álltunk meg sehol.

Weisz úr fiatalos fürgeséggel ugrik Mándli elé s testével, hangjával, indulatával akarja fojtani a szót.

— Ne pofázzon, ha mondom, az istenit magának!

Mándli elhallgat. De ég benne a szégyen. Gyomoszlai Péter indítja a lovakat s közelebb áll a kocsival, néz és fülel.

— Szájas disznó! — méltatlankodik tovább Weisz úr.

Mély csend. Mindenki hallgat, végzik tovább a munkájukat. Egyszer csak, két-három perccel később nem tudni hogyan, miért, talán mert a Csákó a farkával meglegyintette Mándlit, vagy mert mozdult, húzott egyet a szekéren, Mándli Sándor éktelenül felordit:

— Hó-ó-ó, te, a gazdád istenit! — s teljes erővel hasbarúgja a Csákót.

Weisz úr haragja újra fellobban, rekedt kiabálásban tör ki.

— Hallja maga vén pusztai betyár, viselkedjen tisztességesen és ne bántsa azt a jószágot, mert...

Itt egy kicsit elakad, mintha habozna, hogy mit igérjen a vén betyárnak, de ígéret helyett — ilyesmi talán még sohasem esett meg vele — hirtelen lendülettel úgy pofonvágja Mándli Sándort, hogy annak eltorzul a képe s orrát száját takony és nyál nedvezi.

Mándli Sándor csak áll, szájához kapja a kezét, csak csodálkozik, majd hirtelen rohan a járomhoz, kirántja belőle a vasjáromszöveget s azt magasra emelve szalad neki Weisznak. De Péter már leugrott a kocsiról, Mándli mögé került s elkapja a karját. Egy csavarintással kiveszi Mándli kezéből a járomszöveget, elhajtja s kézzel-lábbal elkezd

Mándlit ütni, rúgni, ökölrel a fejébe, eszirmaorral a sipesontjába, hogy Mándli csak úgy kapálódzik, bukdácsol a levegőbe, elesik, de Péter még akkor is rugdalja, alig tudják az emberek megfékezni s odébb vonszolni. Mándli orrából csurog a vér, Péter káromkodik, kitépi magát a többiek kezéből, megegyeszer belerug Mándliba, Weisz úr valósággal könyörög Péternek:

— Ne bánts máz az istenért, Péter! Ne bánts máz, hisz agyonvered.

HÁBORÚ ÉS PACIFIZMUS

Irta: KOVÁCS KAROLY (Pozsony)

A világ békéje, amelyet az első világháború lezárulása óta annyiszor zavartak már meg különböző frontokon lezajló kisebb-nagyobb hadműveletek, ismét komolyan veszélyeztetve van. Az emberi kultúra másodjában is egy általános katasztrófa felé siet. Sokan ezt egészen a legutolsó hónapokig nem akarták észrevenni, Bizakodva tekintettek a Népszövetség felé, amely pedig annyiszor leplezte le valódi jellegét, és amely legutóbb is, a mandzsuriai kérdésben, szemelláthatóan bizonyította be teljes tehetetlenségét. Nagyon sokan hitték a fegyverzési konferenciák beszédeinek komolyságában is. Henderson legutóbbi nyilatkozatai után azonban mindenki előtt teljes mélységében tárult fel a leszerelési konferenciák teljes és végleges csődje. Ezek a nyilatkozatok, amelyeket a most folyó ülésezés görcsös és tehetetlen kapkodásai váltottak ki, tulajdonképpen nem teremtettek új helyzetet. Nyílt titok volt eddig is, hogy úgy Németország, mint az ellenkező oldalon álló hatalmak olyan mértékben fegyverkeznek, amennyire ezt a válságteremtette zilált pénzügyi viszonyaik egyáltalán megengedik. Nem mondanak sokat azzal, hogy talán ezeken a korlátokon valamivel túlmenően is, az államháztartás más, főképpen kulturális kiadásainak rovására. Az Egyesült Államok is a közmunkaalapból hasították ki azt a 7 millió dollárt, amelyet a napokban megrendelt 80 bombavető- és 30 harcirepülőgép előállítására igényel.

Hitlernémetország kormányának egész gazdaságpolitikája az imperialista háborút előkészítő fegyverkezés szolgálatába van állítva. Az a 7 milliárd márka, amit 14 hónap alatt „munkaszervezésre” fordítottak, a szó legszorosabb értelmében hadibefektetés. Ez mindenki előtt nyilvánvaló, aki figyelembe veszi, hogy a termelés azon szektorainak erősen feljavult foglalkoztatása mellett, melyek a fegyverkezés céljait szolgálják, vagy szolgálhatják (nehéz-, vegyi-, textil-ipar, útépitkezés stb.), úgy az export, mint a belföldi fogyasztás továbbra is erősen hanyatló irányzatot mutat. Az a csekély javulás, amelyet az általános jellegű válság mélyülésének keretében egyes iparágak Németországon kívül is felmutatnak, nem kevésbé a fegyverkezés fokozódására vezethetők vissza. Az acélipar termelése 1933-ban az Egyesült Államok területén 3,8 millió tonnával emelkedett az előző év termelésével szemben. Ugyanezen idő alatt Németországban 48%-kal, Angliában 30%-kal, Franciaországban 24%-kal, Japánban 23%-kal emelkedett a vas- és acélipar termelése. Hogy ennek a többletnek jelentékeny része hadianyagok előállítására szolgált kitűnik abból, hogy pl. az Egyesült Államok gép-, automobil- és építőipara mindazon iparágakkal együtt, amelyek vasat vagy acélt használnak fel nyersanyagként, de nem szolgálnak kifejezetten fegyverkezési célokat, együttvéve csak mintegy egy millió tonná-

val fogyasztottak többet. De Franciaországban is csak 8%-kal, Németországban 5,3%-kal, Angolországban 4,6%-kal emelkedett a vas- és acélnyersanyag használata a nem háborús iparágakban. A többlet a fegyverkezés céljait szolgálta úgy, mint Japánban, ahol ezt a jelentések nyíltan is elismerik. A japán imperializmusnak nincs szüksége fűgefalevélre. A jövő évben elkezdődő tengeri fegyverkezést is zajos csínadrattával jelentették be. Jelentékeny élénkülés mutatkozott a vegyiparban is. Még Magyarország sem akar lemaradni a fegyverkezési versenyben. A Ganz, a Fegyvergyár és más hadüzemek sok száz új munkást vettek fel. A közeljövőben új vegyitelek felállítását tervezik.

A hadiipar foglalkoztatásának növekedésével párhuzamosan megélnéül ezen iparágak nyersanyagának nemzetközi kereskedelme is. A petróleum, gyapot, réz, cink, ólom, alumínium, kén stb. importja megkétszereződött, megtízszereződött, sőt meghuszsorozódott azokban az országokban, amelyek ezekkel a fontos nyersanyagokkal egyáltalán nem vagy csak elégtelen mértékben rendelkeznek. Az angol statisztikák szerint Angliából Németországba 1933-ban 2503%-al több rezet, 1900%-kal több alumíniumot exportáltak, mint 1932-ben. Nincs ország, melynek hadikiadásai erős emelkedést ne mutatnának fel. A válság karmaiban vitustáncot járó Ausztriácska éppen a februári felkelés elővigyázatlan pillanatában, a munkásházak lövetésére vonlaltatta fel a békeszerződésekben megtiltott 15 centiméteres ágyukat.

Ezek a számok makacs következetességgel irányítják figyelmünket arra, hogy a leszerelés frázisaival való zsonglörösködés a leglázasabb „minden eshetőségre felkészülést” takarja. Azok a jelszavak, amelyeket különösen Németországgal kapcsolatban a „leszerelés egyenlőségéről” hallottunk, csak ügyetlenül fedték el a tulajdonképpeni célt: a ténylegesen végbemenő, sietős fegyverkezésnek jogi szentesítését. Ma, amikor az Egyesült Államoknak, Angliának, Japánnak stb. hatalmas flotta és légiflotta fejlesztési tervei (a szárazföldi hadsereg erősítésére irányuló intézkedések, a szolgálati idő felemelése, a csapattelemek mechanizálása stb.) útján köztudomásra jutottak, mindenki előtt felmerül a nagy kérdőjel. Meddig lehet még táncolni a föld mélyében már dübörgő vulkánon? Meddig folyhat ez a versengés anélkül, hogy a szembenálló felek összecsapásának katasztrófáját idéznék fel? Reménykedők és aggódók egyaránt közelinek tartják ezt a pillanatot.

Nemcsak gazdasági és politikai szempontból van ennek a kérdésnek jelentősége. Az új háború, amely nyilvánvalóan csak imperialista és csak az egész világot átfogó lehet, az emberiségnek egy elsőrendű kulturkérdése is. Az a kis izelítő, amelyet a japán imperialista hadsereg nyújtott Csapej lerombolásával, egyre szélesedő árnyékát veti előre annak az új háborúnak, amely a fegyverkezési versengés nyomában leskelődik ugrásra felkészülten.

Már az 1914–18-as világháború is borzalmas pusztításokat vitt véghez az emberiség kulturális javaiban. Nemcsak az „emberanyag” pocsékolását kell ezalatt érteni, mely a legtekintélyesebb polgári források szerint 23 millió halottat, 20 millió rokkantat, 5 millió özvegyet és 10 millió árvát hagyott maga után. A háborús gazdálkodás az anyagi javakban is pótolhatatlan réseket ütött. A mély legexponáltabb háborús hatalom nemzeti vagyonában a világháború 4 éve 105 milliárd dollár veszteséget jelentett. Ebből Németországra 35, Oroszországra 35, Franciaországra 20, Ausztria-Magyarországra pedig 15 milliárd dollár esett. Ezzel szemben az Egyesült Államok nemzeti vagyona 80, Japáné pedig 5 milliárd dollárral gazdagodott a háborus évek folyamán. A

világháború alatt elpusztult összértéket azonban nem lehet 350 milliárd dolláron alul becsülni. Ennyibe került az emberiségnek 4 esztendő szörnyű látványossága. A következő háború pusztításaihoz azonban már azokat a milliárdokat is hozzá kell számítani, amelyeket ma költenek fegyverkezésre. A hadiipar élénkülése, a munkanélküliség csökkenése ezekben az iparágakban nem jelenti a nemzeti vagyon gyarapodását. Ez a termelés lényegileg negatív reprodukcióra irányul. Egyrészt abban az értelemben, hogy termelvényei a normális fogyasztásra nem alkalmasak, hanem a közeledő háború céljaira vannak felhasználva. Negatív reprodukcióra irányul ezenkívül abban az értelemben is, hogy az újratermelés helyett a pusztítás szolgálatába lesznek állítva. Ha ezt a két körülményt figyelembe vesszük, egyáltalán nem képtelenség az az állítás, hogy a gazdasági világválság jelentéktelen enyhülése nem könnyebbiti, hanem lényegesen megnehezíti az egyes országok helyzetét, mélyíti azok általános válságát. Németországban ez már ma nyilvánvaló. A német fasizmus gazdasági diktátorai félreverték a harangot és komoly nehézségek közeledtét jelentették be. A közeli gazdasági csőd Kasszandra jóslata csendül ki az óvatosan burkolt beszédekből. Ezt így is fogta fel az egész világ közvéleménye. Más országokban még nem vezetett a háborús termelés fokozása ennyire súlyos nehézségekhez, bár előjelei mindenfelé mutatkoznak. A világháború második kiadásának a kulturára gyakorolt jövő hatásait vizsgálva már most leszögezhetjük azt, hogy az elsővel ellentétben nemcsak a kirobbanás pillanatától kezdve fogja pusztító hatásait éreztetni, hanem már az előkészítés stádiumában is.

Ez év márciusának első hetében nyílt meg Prágában a repülőátadások elleni védekezés kiállításja. Nem lehetett végignézni az impozáns méretű termék sokszáz plakátját, egyaránt borzalmas támadó és védekező készülékeit, a mérges- és fojtógázok tucatjait anélkül, hogy borzongás ne fogta volna el a szemlélőt. Ilyen kiállítások, repülőnapok, repülőátadás elleni kurzusok, próbatámadások stb. egyre nagyobb számban ismétlődnek meg világszerte. Valamennyi amellettszól, hogy a front és a Hinterland a jövő háborújában nem lesznek egymástól kínai fallal elválasztva. Egymásba fognak folyni. Az ismeretlen katona mellett az ismeretlen polgári lakosnak, nőnek, gyermeknek is meg kell majd hozni a maga véráldozatát. És ezek az áldozatok csak súlyosak lehetnek. Azok a bombavető repülőgépek, amelyeket a legújabb légi fegyverkezési program alapján készítenek az Egyesült Államokban, 5 tonna robbanó anyagot visznek magukkal. Ezek ellen csaknem lehetetlen a védekezés. Nehéz gázokat használhatnak a támadásokhoz, amelyek lefelé húzódnak és a kavernákba is behatolhatnak. Yperitet szórhatnak a városokra, amely ellen a gázálaré nem nyújt védekezést, mert áthatol a ruhán és a test bármely részét kikezdeheti. De a legjobb esetben is csak az emberélet megmentését teszi a védekezés lehetővé, míg az anyagi javak és kulturértékek menthetetlenül kitéve maradnak pusztító erejüknek.

Minden okunk meg van arra, hogy alaposan vegyük szemügyre ennek a készülék katasztrófának valamennyi eshetőségét. Csak ez segít bennünket ahhoz, hogy helyes álláspontot tudjunk vele szemben elfoglalni.

Semmi kétség sem fér ahhoz, hogy a második világháború ott fogja elkezdenni, ahol az első félben hagyta. A második világháborút így mindenekelőtt a mechanika döntő jelentősége fogja jellemezni. Ez persze nem jelenti az ember szereplésének leszállítását, mint azt egyes jámbor álmodozók, vagy tudatos csalók állítják. Az a nézet, hogy né-

hány tizezer ember fogja a jövő háborúit hatalmas technikai apparátus segítségével eldönteni, limonádé ízű álmodozás és utópia. A közeljövő mechanizált csapattestének háborúja több embert fog bevonni a hadműveletekbe és nagyobb tömegeket fog sujtani, mint a korábbi hadviselések. A haditechnika eddig még előre nem látott fejlődése esetén is az ember, a gyalogság marad az, amely a győzelmeket realizálja vagy a vereségeket elszenved. Hasztalan a legmegsemmisítőbb pergőtűz is, ha nincs gyalogság, amely zárótűzben, aknamezőkön és drótkadályokon keresztül birtokába veszi a szétlőtt állásokat, megerősíti azokat és új támpontot teremt azokból a haditechnika további alkalmazásához. Szó sem lehet arról, hogy a háború mechanizálása humánusabbá teszi azt. Még arról sem lehet beszélni, hogy a gázháború megkönnyíti a halált és kiküszöböli a súlyos sebesüléseket vagy az elnyomorodást. A gáz ellen a front többé-kevésbé eredményesen készülhet fel. A legujabb gázvédőruhák az egész testet beborítják és az yperit ellen is meglehetősen védelmet nyújtanak. A fronton, ahol minden lépésnél, minden köbcentiméternyi levegőben ott ólálkodik a halál, a védekezés is permanens készenlétbe helyezkedik. A gáz inkább a polgári népesség számára jelent súlyos veszélyt. Nagyon kevéssé valószínű az, hogy a méregdrága gázvédő ruhákkal az egész lakosságot fel lehessen szerelni. De még akkor is keveset változik a helyzet, ha ezt, legalább a jelentősebb városokban, elérik. A repülőátadások most amikor pl. az amerikai bombavetők 10.000 méter magasságban többszáz kilométeres gyorsasággal suhannak céljuk felé, egészen váratlanul következnek be. A lakásokon kívül elfoglalt embereknek nincs idejük arra, hogy védőruhájukért siessenek. Ha pedig munkahelyükön tartják, akkor otthon fenyegeti őket veszély. A gáz elleni védőkészülékek nem aszpirin tabletták, hogy mindig a mellényzsebben hordjuk azokat. A gázháború „humánus“ volta így legfeljebb a nem egyenruhás lakosság számára jelenti az emberséges halált, amely a korábbi háborúkban csak a front közvetlen közelében volt ennek kitéve. A fronton továbbra is a fegyver, gépfegyver, gránát és srappell marad a fő pusztítóeszköz, amelyek ellen csak az acélsisak nyújt csekély védelmet.

A polgári lakosság azonban nemesak passzív szenvedője, hanem aktív résztvevője is lesz a jövő háborújának. A háború mechanizálása mindenekeelőtt azt jelenti, hogy a frontmögötti gyáripár negatív termelőeszközökre irányuló produktívját lázas tempóban kell folytatni. Az ipar magaskonjunkturális foglalkoztatása azonban csak a női és gyermekmunka bevonásával képzelhető el. A világháború férfivesztése még nincs és egy évtizedig nem is lesz kiheverve. A frontszolgálat az ipari és mezőgazdasági munkásság, valamint a parasztság fegyverképes részét csaknem teljes számban igénybe fogja venni. Hogy az erőltetett női és gyermekmunka az elkerülhetetlenül hiányos táplálkozás mellett milyen pusztításokat visz majd végbe a háború utáni generációk számájára, már az első világháború tapasztalatai alapján is könnyen elképzelhető. Csak egy Mussolini mondhatja azt, hogy a „háború a megnemesedés bélyegét nyomja rá azokra a nemzetekre, amelyeknek bátorságuk van arra vállalkozni.“

Az új világháború ideológiai előkészítői közül sokan arra hivatkoznak, hogy a háború gyors tempóban fejleszti a termelőeszközöket. Ez állítólag felülmúlná a háború minden pusztításának hátrányát azáltal az előnnyel, amit a következő generációk számára jelent. Ez a nézet nem egyéb képmutató frázisnál, amely semmivel sem támasztható alá. Legfeljebb a hadiipar egyes elszórt ágaiban állítható ez. De még

ezekben az esetekben is kérdéses, hogy pl. a repülés terén a békés versengés eredményei nem lennének-e ennél impozánsabbak. Ezzel szemben a háború alatt tömegesen pusztulnak el a termelőeszközök. Itt elsősorban nem is arról a rombolásról beszélünk, amelyet a fegyverek okoznak és amely a közeljövő háborujában a repülőátadások gyakorisága folytán szükségszerűen nagyobb lesz az első háború pusztításainál. A háború ezen túlmenően is züllesztja a termelőapparátust a fokozottabb igénybevétel, a javítások elmaradása és a fix termelőeszközök kicserélésének szünetelése folytán. Csupán Németország háború alatti nyersvastermelését kell szemügyre vennünk, hogy a háború iparfejlesztő hatásának tévhitéből kiábránduljunk. Németország 1913-ban 16.8 millió tonna nyersvastermelése 1916-ban 11.3 mill., 1918-ban pedig 9.2 mill. tonnára hanyatlott. Emellett mindenki tudja, hogy a háborús államkapitalizmusnak ebben az országban sikerült a termelést a legjobban megszervezni és a háború szolgálatába állítani. És a szén mellett a vastermelés volt az egyik legfontosabb gazdasági szektor, amelynek termelését minden erővel fokozni igyekeztek. Oroszországban, ahol az államkapitalizmus nem ért el ilyen fokot, a hatalmas invesztálások mellett is keveset emelkedett a termelés. 1916 januárjától kezdve pedig már 19.3 millió pudról 18.3 mill.-ra esett vissza a vasipari termelés. A most készülő háború kilátásai semmivel sem jobbak. Az emberáldozat növekedése mellett a termelőerők elpusztítására is fokozott mértékben kell számítani.

Ezek a felbecsülhetetlen kulturveszteségek azok, amelyek a haladó rétegekben háborúellenes hangulatot keltenek és a háború megakadályozására irányuló mozgalmakat váltanak ki. Minden háborúnak meg volt a maga ellenzéke, amely a legutolsó hadviselések folyamán, már komoly jelleget öltött. Csak a német-porosz háborúra kell hivatkoznunk, amelyben a francia császárság vereségét Párizs munkássága saját kormány felállítására használta ki. Közismert tény az, hogy Oroszországban is fontos tényezője volt a háborúellenes hangulat a cári abszolutizmus, majd a Kerenszki kormányzat megdöntésének és a ma uralkodó rendszer felállításának.

A háború elhárítására irányuló törekvések azonban úgy a cél, mint az azt szolgáló eszközök tekintetében annyira eltértek, hogy gyakran még egymással is szembehelyezkednek. A világháború folyamán is kifejeződésre jutott ez, amikor a zimmerwaldi háborúellenes összejevetel pacifista többségének élethalálharcot üzent a főképpen orosz emigránsok (Eljics) vezetése alatt álló „zimmerwaldi baloldal“. Szó sem lehet arról, hogy itt értékelésekbe bocsátkozzunk. Az elveknél és elméleteknek próbái a történelem igazoló vagy azokat rombadöntő eseményei. A zimmerwaldi baloldal álláspontja, legalább egy ország történelmében, megtermékenyítő gondolatnak bizonyult, míg a pacifizmus és a „sem győzelem, sem vereség“ álláspont mindezideig csak sikertelenséget és csalódást könyvelhetett el. Valóban elképzelni sem lehet a pacifizmusnál és a volt zimmerwaldi baloldal „aktív háborúellenességénél“ ellentétesebb álláspontokat. Csupán ezt a kettőt lehet egymással szembeállítani, mert a harmadik álláspont a kettő között ingadozik és végső eredményében a pacifizmusba torkol. A zimmerwaldi baloldal főképpen azt rótta fel bűnül a pacifistáknak, hogy azok válogatás nélkül vetnek el mindenfajta háborút. Szerintük ez következtelenség volt, amely saját belső ürességénél fogva sem mutathat fel eredményeket. A baloldal dialektikus fejtegetése szerint „gyakran maga a háború lehet a háború ellenszere“. Minden háborút tartalmilag kell bírálhat alá venni. Csak annak tartalma teszi jogosulttá az igenlést vagy tagadást.

sát. A zimmerwaldi baloldal ilyenképpen nem volt általában a háború ellen, hanem csak bizonyos konkrét tartalommal bíró háborúk ellen. Ezt az álláspontot a pacifizmus, amelynek osztálygyökerei a kispolgári intelligencia soraiba nyultak, nem érthette meg és nem tehetette magáévá.

A ma ideológiai harcaiban is nagy szerepet játszanak ezek a messzi múltba visszanyúló ellentétes nézetek. Kiélesíti az ellenségeskedést az a körülmény is, hogy még a német fasizmus is szívesen dobálózik a „béke“ pacifista jelszavával, hogy ezzel elterelje a figyelmet háborús készülődéseiről. Másrészt nagyon mehez elfelejteni azt a történelmi tényt, hogy a pacifizmus alapján álló szociáldemokrata pártok az első világháború kitörésének pillanatában összeomlottak és vagy tehetetleneknek bizonyultak a pusztításokkal szemben, vagy pedig maguk is a háborús propaganda szolgálatába álltak. Mindezek az okok továbbbátható erőknél bizonyulnak, amelyek éles választófalat vonnak a különböző felfogások között.

Bármilyen álláspontot is foglaljon el valaki, egy dolog kétségtelen. A háború megakadályozásának legeredményesebb eszköze az, ha nem a kinövésnek lenyirbálását tartjuk feladatunknak, hanem az okokat kutatjuk és azok kiküszöbölésére törekszünk. A háború a gazdasági rend szerkezetéből és jellegéből szükségszerűen fakadó társadalmi betegség, amely, mint minden betegség, csak a kórokozó momentumok eltávolításával szüntethető meg. Azok a nézetek, hogy „a háború oka az ember természetében rejlik“, vagy az „értékesebb fajok kiválasztódását segíti elő“ és így a darvini „struggle for life“ vonalába esik, nem döntenek meg a fentebbi állítást. Hiszen a mindenkori emberi természet és a népek kisebb vagy nagyobb fokú ellentálló ereje is a termelési rend szervezetének és szerkezetének folyománya.

A helyes és haladó háborúellenes felfogás ismérve az, hogy a szerkezet azon pontjai ellen irányítja harcát, amelyek a háborúkat elkerülhetetlenül kitermelik és ezeket az okokat ügyebszik az emberi kultúra egész jövő fejlődése érdekében megszüntetni.

K É T V E R S

Irta: VAJKAY LAJOS (Budapest)

EGY MOSODA ELŐTT

*Kirakatok hiába ragyognak,
untat a városi rengeteg,
megyek tovább, nem engedek
— csupán e pinceablakoknak.*

*Megállók, várok itt sokáig,
nézem a párás ablakon át
a lányok, asszonyok sorát,
és látom testüket bokáig.*

*Élő kirakat, hullámverés,
áttetsző, hajló, lenge testek,
ruhájok habként lengve reszket
és minden gőzbe, ködbe vész.*

Mosodába járt fiatal anyám,
vasalt bódultan, mint a részeg
s azóta én mindig benézek
mosodák gőzös ablakán.

S emlékek közt kutatva, keresve,
látom, amint csak hajlanak,
ütemre rándul a kar s a nyak,
lábuk már megdagadt eresre.

Élő kirakat, hullámverés,
emlékek tornyosulnak, omolnak,
tudom, prédái ők a nyomornak,
örömük nincs és bérük kevés.

Anyám is küzködött a gőzzel,
anyám is egyre dolgozott
és hervadt, sárgult lassan ott,
mint falevél a dértül, ősszel.

HULLÁMOK KÖZÖTT

Suhanva szálltam távol tengerekre.
A parttul elszakadtam. Vége, vége.
Símultam hullámként a rengetegre.

Nem várt rám langyos öblök menedéke,
sem síma partok. Én viharba tartok.
Már multaké az édes, enyhe béke.

Mert osztályrészem mindig újra harcok,
verődnöm kell az átkos sziklafalnak,
hol zajlás zúg, örvények sodra harsog.

Utunkba álltak az acélhatalmak,
a büszke bástyák, gőgös gátak orma,
a ránktipró hatalmas, durva talpak!

Sodrunk megtört, sustorgva, mintha forrna,
ó hányszor indult, lendült itt a bátra
és hányszor hullott hátra eltiporva.

De lankadatlan felcsaptunk a gátra,
hogy már lerontsuk, döntsük mindörökre
és véres fejjel hulltunk vissza, hátra.

És visszahulltunk egyre csak pörögve,
és visszahulltunk kőzsa, könnyű könnyként,
és visszahulltunk örlő, mély körökbe.

A zajló árba én beálltam önként,
a sziklafalnak lengtem és verődtem,
támadtam, ostromoltam gátat, önkényt.

És én is visszahulltam tört-erőtlen,
sodródtam tehetetlen, mint a holtak
és a világ elfeketült előttem.

*De mint hullám hullámba hajlik, olvad,
egymást segítve, egybe forrva-növe,
hűséges társak hozzám így hajoltak.*

*És magasodva kaptam új erőre,
immár nem csüggedek, hitem se torpan,
hullám emel, hullám sodor előre.*

*Jó társaimmal íme összeforrtam.
Nem éltem meddön, gát és szikla málik,
s mi lendülünk hullám hullámra sorban*

újra meg újra, mindig, mindhalálig.

A MATERIALISTA LÉTELMÉLET

Irta: MÓD ALADÁR (Budapest)

Ha körül nézünk tapasztalati világunkban első pillanatra a jelenségek kaotikus, minden pillanatban változó áradatában találjuk magunkat. Az egymás mellett és egymással ellentétesen, egymással összefüggő, egymásba átfonódó jelenségek e világában az első pillanatra három, bár egymással összefüggő, de mégis egymástól különböző, nagy terület: az élettelen (szervetlen) anyagi világ, az élő (organikus) világ és az emberi társadalom jelenség csoportjai különböztethetők meg. Megfigyelve e három nagy terület jelenségeit, első és futólagos megfigyeléseink alapján megállapítjuk, hogy a jelenségek világában, ha három egymástól különböző világról van is szó, az egyes területek egymást váltó jelenségei ugyanazon jelenségek ismétlődését és változását mutatják. A nappalra mindig éjszaka, az éjszakára nappal következnek. A hőmérsékleti változások, ha különböző ingadozások mellett is, de mindig egy meghatározott periódikus sémában ismétlődnek: tavaszra nyár, ős, tél és ismét tavasz és így tovább következnek. Változatlanak tűnik a föld hegy- és víz-rajza is. Ugyanazon hegyek rohanak az égnek, s ugyanúgy simulnak el lágyan hullámzó dombokban. A tengerek ugyanazon partok közt verődnek, s a folyók megszokott medrükben futnak a lapályok és a tengerek felé. Ha feltesszük, hogy ismerjük az égtestek mozgását, ott ismét ugyanazon periódikus változások szakadatlan ismétlődése áll előttünk. Tovább haladva, még megszűszőbb ismereteket feltételezve, ha egy pillantást vetünk a mikrokozmosz világába, az anyagi elemek parányi részeinek, az atomoknak a belső szerkezetére, az elemi negatív (elektron) és pozitív (proton) elektromos töltések ugyanazon periódikus változásainak ismétlődését figyelhetjük meg. A mikrokozmosz ugyanazt igazolja, amit a makrokozmoszban megállapítottunk: a változások szakadatlan és látszólag ugyanazon ismétlődő folyamatát. Az élők világában változott keretek között ugyanazon változások ismétlődő folyamatát kell megállapítanunk. A növény és állatfajok hihetetlenül gazdag világában az egyedek szakadatlan váltakozása, cseréje közben is állandóan ugyanazon fajok megmaradását tapasztaljuk. Ugyanúgy az emberi társadalom változásainak a folyamatában. Egyetlen keresztmetszetben nézve az események, jelenségek folytonos ismétlődését állapítanánk meg.

Alig állapítottuk meg azonban ezen tapasztalati tények alapján, hogy az anyagi világ nem más, mint a különböző, ugyanazon jelensé-

gek szakadatlan és folytonos ismétlődése, midőn a jelenségek egy megszűbbmenő összefüggéseinek változására irányítva vizsgálódásunkat, csalódással kell megállapítanunk, hogy leszögezett véleményünk egészen téves. Az anyagi világ jelenségeiben nem állandóan ugyanazon ismétlődő jelenségekkel állunk szemben. Ezt a tényt legelőször a társadalmi változások egymásra következő jelenségeinél kell megállapítanunk. A társadalmi viszonyokat nem mindig a tőkés és a munkás viszonya ábrázolta. Ez a viszony csak az emberi társadalom történeti fejlődésének utolsó és igen rövid szakaszát jellemzi. Igen, de a szegény és gazdag küzdelme, a dolgozó és úr viszonya, az emberi gyűlölködés, uralomravágyás stb., állandó és mindig meglévő sajátága az emberi együttélésnek, az „emberi természetnek“, szól az ellenvetés. De csak egyetlen pillantás az emberiség messze visszamenő multjába és azonnal kiderül, hogy a szegény és gazdag, az úr és szolga viszonya egyáltalában nem változatlan, állandó és örök sajátága az emberi együttélésnek, nem változatlan emberi sajátág. Az emberiség életének egy sokkal nagyobb periódusában egyáltalában nem ismerte az úr és szolga fogalmát és e nagy periódus, az u. n. történelem előtti kor mellett (kb. pár százezer esztendő) szinte eltörpül az úr és szolga, a dolgozó és dolgoztató viszony változásának rövid 7—8 ezer esztendősi periódusa: az osztálytársadalom kora.

A jelenségek és a dolgok állandóságában és változatlanságában való hitünk megrendültével tovább kutatva, s túl az emberiség történelmén, a földtörténeti távlatok összefüggő jelenségeire irányítva vizsgálódásunkat, meg kell állapítanunk, hogy a föld mai víz- és hegyrajza, valamint növény és állatvilága sem változatlan. Mind mélyebbre hatolva a multba egy egész más világot látunk magunk előtt. Látnunk kell, hogy a tengerpartok eltolódnak, a hegyek és vidékek nőnek és elsüllyednek, változnak a hideg és meleg égővek határai, átalakul a növényi és állati világ. Attérve a fizika, a kémia területére a rádióaktivitás az anyagi elemek természetes átalakulásának a folyamatával ejt esodálatba, s a maradandóság utolsó alapköveit, az anyagi elemeket látjuk átalakulni.

Ezen újabb megismerésünk alapján most már megváltoztatjuk az első pillanatot benyomásaira alapított felfogásunkat az ugyanazon változások ismétlődéséről, és kétségtelen tényként állapítjuk meg, hogy az anyagi világ jelenségei állandóan új és változó formában jelennek meg előttünk. Az anyagi világ soha sem ugyanaz, mindig új és minden pontjában más és más: különböző. Ez első pillanatra ismét kétségen felül álló megállapításunkkal szemben azonban ismét csak kételkedés, a kérdések tömege merül fel. Vajjon nem hamarkodtuk-e el második megállapításunkat is? A szakadatlan és folyton változó jelenségek folyamatában is a jelenségkomplexumok egészen meghatározott és sajátosan összefüggő sort alkotnak. A változások egyáltalában nem anarchikus, egymástól független, hanem egymással mindenben összefüggő változások. A fajok lépésről lépésre, organikus alkatukban, meghatározott irányban és formában alakulnak át. A társadalmi átalakulásnál az új társadalmi forma a meglévő elemek változott összefüggésében jelenik meg. A megsemmisülőben egyuttal meg van a megmaradó és a megmaradó már magában bírja az új változás, a megsemmisülés csiráját. Mindennemű változás egyuttal megmaradás is. Vajjon hol itt az igazság? Állandó változásban, vagy folytonos megmaradásban kell-e látnunk az anyagi világ lényegét?

A különböző korok és különböző irányok különböző feleletet adtak erre a kérdésre. A két álláspont merev vagy-vagy szembe állítása

alapján adott igen vagy nem azonban egyik oldalról sem foglalja magában a valóságot. E kérdésre a klasszikus, a formális logika alapján képtelenek vagyunk a valóságot magában foglaló választ adni. Az anyagi világ jelenségeiben a megmaradás a változásban, a változás a megmaradásban valósul meg. Az anyagi világ ugyanakkor amikor azonos önmagával, egyuttal különböző is. Az anyagi ily megjelenésével a formális logika, amely szerint egy dolog vagy azonos önmagával vagy nem, de egyszerre nem lehet azonos is meg nem is, azaz különböző, már nem tud mit kezdeni. A válaszunknak az igent és nemet egyszerre kell magában foglalnia. E ponton el kell hagynunk a formális gondolkodás területét, új gondolkodás módra van szükségünk, saját változatlan érvényűnek vélt gondolkozási rendszerünket kell átalkítanunk, rugalmassá és változóvá tennünk.

A gondolkozásnak ez új formáját Hegel filozófiájában találjuk meg. E gondolkodás alapján a tagadás állítást, az állítás tagadást foglal magában. Az igen egyszer mind a nemet, a nem az igent is magában bírja. Az egység egyuttal sokszerűség, a sokszerűség azonban egység. Az azonos különböző, ellentétes is egyuttal és az ellentétes, a különböző azonos. E gondolkodás nem ismer merev ellentéteket. Az egymásba átmenő ellentétek egységet alkotnak és az egység ismét ellentétekre esik szét. A klasszikus logika merev rendszerével szemben, ahol minden fogalomnak, tárgynak, dolognak megvan a maga változatlan meghatározott helye, ahol egy tárgy vagy jelenség nem lehet egyszer mind azonos is meg nem is önmagával, a vagy igen vagy nem merev ellentétén felépülő gondolkozással szemben a gondolkodás ez új formája felfordult és megbolondult, önmagával ellentmondó világ, ahol a „józan“ gondolkodás számára elvész a biztos talaj, minden inog, mozog és nincs egyetlen pont, melyre, mint biztosra építeni lehetne. A „józan“ világnak ez a teljes rombadőlte azonban csak a klasszikus gondolkodás számára káotikus, a dialektikus gondolkodás éppen ebben az önmagában való ellentmondásban, ellentétes azonosságban történő szakadatlan változásban látja meg a világ abszolút változatlan lényegét.

A gondolkozásnak e geniális módszere azonban Hegelnél még a spekulatív filozófia eszköze volt, amely egy nagyszerű, de levegőbe épített épületben valósult meg, s így még önmagával szemben is a fejetetején állott. Hegel az eszméből, az ideából kiindulva az anyagot, csak mint a szellemnek ellentétes megvalósulását tekintette, melyen keresztül az emberi szellem öntudatra ébredésében, önmagára ismerésében egybeesik az anyag és a szellem ugyanakkor, amikor azonos létében elválaszthatatlanul ellentétesen tisztítja önmagát. Hegel korának legnagyobb szerű alkotását teremtette meg filozófiájában. Egyetlen, ellentétes összefüggésben egységes képét adta világunknak. E módszer, módszerében halhatatlan mű azonban, mint mondtuk légvár volt. A tapasztalat útján haladó természettudományi kutatás Hegel absztrakt, elvont tételek összefüggésében felépített világában majd félszázadra teljesen kiábrándult és elfordult a filozófiától. Hegel ideális, eszmei kiindulása spekulatív természetfilozófiája egyetlen lépéssel sem vitte előre a természettudományokat. Tétélei az erőről, az anyagról, az életről stb. teljesen használhatatlanok és értelmetlenek a természettudományok számára. A hegeli természetfilozófia e fiaskója révén teljes szakadás állt be a természettudományok és a filozófia között. Míg azelőtt a természetkutatás a filozófiával járt együtt, a hegeli természetfilozófia, mint spekulatív fantazmagória megbocsáthatatlanul kompromittálta a filozófiát minden szakképzett természettudós előtt.

A természetkutatás a tapasztalati világ egy-egy zárt, sajátos területén külön-külön elsáncolva magát, hordta össze az anyagot a modern természettudományok nagyszerű épülete számára. Ugyanakkor a filozófia elszakadva a reáلتudományoktól, az életereitől szakadt el és „vissza Kanthoz” jelszó alatt az epigonok elefántcsonttoronyává lett, az élettől mind távolesőbb üres spekulációvá száradt.

A tudományokban végbemenő szétesési folyamat csak párhuzamos megjelenése a társadalom gazdasági és politikai fejlődésének. A 19. század második felében, a polgári forradalom lezajlása után gyors ütemben indul meg a gazdaság területén az ipari fejlődés. A polgári forradalom jelszavai: szabadság, testvériség, egyenlőség, az emberiség felszabeditása és testvéri egyesülése már rég muzeumi régiségek. A szabadabbá tett árutermelés társadalmában kiki siet adni-venni, bekapcsolódni az áruterelés, az árucseré nagy vérkeringésébe. Megindul a nagy átalakulási folyamat, a tőke felhalmozódásnak, a nagy tőke kialakulásának, a széles tömegek kiszajátításának és proletárizálásának a folyamata. E folyamat a nagyipari tőkeérdekeltségek kialakulásán át torkol a monopól kapitalizmus, az imperiálizmus korszakába. Az egyes tőkés csoportok a profitért való versenyekben, egymástól látszólag teljesen függetlenül, saját külön önálló érdekeik, profitjuk irányába törtetve a gazdaság, a technika és a társadalom mind szisztematikusabb átépítését hajtják végre. A kör azonban mind zártabb, a piac világpiaccá s a profitért való verseny a legnagyobbak versengése között egyes hatalmas tőkeérdekeltségek világaluralomért való küzdelmévé lesz. A szétesés, az egymás ellen való kiküszöbölhetetlen küzdelem a társadalom mind szorosabb összefüggését, az egyes csoportok mind élesebb feszültsége a profitért való küzdelemben egyúttal az egész feszültségi formának a mind szélesebb és mélyebb egységét hozza felszínre. A különböző termelési ágak, országrészek, államok, világrészek mind szorosabb összefüggése a tőkés hatalmi csoportok mind élesebb feszültségében bontakozik ki. E gazdasági és társadalmi átalakulás egyúttal a tudományok teljes átalakulása is. A modern nagyüzemű gépipari termelés kifejlődése egyúttal a tudományok teljes átalakulása is. A modern nagyüzemű gépipari termelés kifejlődése egyúttal a modern természettudományok nagyszerű kibontakozása is. E kibontakozás az egyes tudományágak problémáinak a fokozatos felvetésében és megoldásaiban jelentkezik, a problematikus kérdések belső ellentéteinek a kifejlődésében, megoldásában és mind magassabbfokú visszatérésében, tehát sajátos belső átalakulásban, e sajátos belső átalakulást azonban szükségképpen kényszeríti ki, motorikusan dobja előre a társadalom gazdasági fejlődésének az iránya. És a természettudományok területén ugyanazt az ellentétes összefüggésben való belső átalakulást látjuk, mint a társadalomban: az egyes tudományágak mind nagyobb arányú specializálódását és a specializálódásban egyúttal a mind szorosabb összefüggés kibontakozását. Ahogy a mind nagyobb mérvű tőkekonzentráció folyamatában az egyes csoportok mind szélesebb felületen és mind élesebb összeütközésekben találják egymással szemben magukat, úgy a tudományok területén az egyes tudományágak az anyagi világ egyes speciális területének mind mélyebb és részletesebb megismerésében mind szélesebb felületen ütköznek a szomszédos háttértudományok területére. Az egyes tudományágak sajátos belső problémáinak, kérdéseinek megoldása e tudományokat mind ellenállhatatlanabb kényszerrel készíteti a szomszédos területekre való betörésre. A matematika, a mechanika, a fizika, a kémia, a biológia, valamint ezek

egyes speciális részei is, önálló területeik kidolgozásában mindinkább elvesztik önállóságukat. A speciális kérdések fokozatos megoldása mind döntőbb szükségszerűséggel kényszeríti ki az anyagi világ egyetemes és egymásba átmenő, feldarabolhatatlan egységének a gondolatát.

Az egyes tudományok részletkérdésekbe menő analitikus kutatása a szintézis kikerülhetetlen szükségszerűségébe torkol, abba a szintézisbe, ami már filozófia. A természettudomány így a filozófia tagadásában eljut a filozófiához. A szintézist azonban minden tudományág a saját képére akarja megformálni, csak úgy, mintahogy az egyes nagyhatalmi csoportok külön-külön a saját viláгурalmuk beteljesedésében látják az ellentétek megoldását. Amint a tőkés, a polgári társadalom gazdasági és politikai fejlődésében, a kétirányú ellentétek (imperialista és osztályellentétek) feszültségének a fokozásában termeli ki általános válságát és megsemmisülését, ugyanúgy a tudományok területén is: a tudomány egyes speciális ágait kétirányú összeütközés kényszeríti vissza a filozófiához. Egyrészt, a részletkérdések megoldásában is mind kikerülhetetlenebb kényszerrel fellépő szintézis szükségszerűsége. Másrészt, az egyes tudományágak fejlődésükben az egész rendszerüket átfogó ismeretanyag teljes felfordulásához érnek és a régi értékek teljes megsemmisülése kikerülhetetlen kényszerrel készíti őket magának a megismerés kérdésének a felvetéséhez. A belső és külső, a mennyiségi és minőségi ellentétek feloldhatatlanul fokozódó feszültségébe jutunk. A polgárságot, ez egyetemes válságnak a lényeges tartására belől, polgári léte, a tőkés osztályuralom megmaradása mellett való megoldásának a kényszerű törekvése a gazdasági és politikai életben a polgári társadalom polgári tagadásának, a fasiszta diktatúrának, a tudományokban a tudomány tagadásának, a miszticizmusnak a zsákutcájába juttatja. Mindkét tagadás szükségszerűen csak a rendszer formális részének a formai tagadása, a lényeges tartalmának, a belső ellentétek feszültségének a hatványozott fokozódása. A válság megoldása mindkét oldalon ugyanaz: a belső ellentmondásoknak, a problémáknak kényszerű eltussolása és meghamisítása. Ezután azonban a feloldhatatlan merev ellenmondások tömkelegébe jutunk. Amint nincs kiút a polgári társadalom számára az imperializmusból, úgy nincs megoldás a polgári tudományok merev ellentmondásai számára sem e polgári tudomány keretein belül. A polgári társadalom úgy termelésében, mint tudományában csak a szintézis kényszerű szükségszerűségét teremti meg, magát a szintézist megteremteni, termelésben a tervszerű egységes gazdálkodást, tudományban az egységes világképet, már képtelen. Számára feloldhatatlan és kiküszöbölhetetlen merev ellentétekben jelenik meg a világ, feldarabolva és áthidalhatatlanul felszakadozva.

A 20. század polgári társadalmá számára az elindulás nyugodt önbizalma, a biztos kalkulációban való reális hit, az exakt tapasztalati kutatásba vetett bizalom semmivé foszlik. Imperialista háborúk, válságok, forradalmak rázzák meg a polgári társadalom épületét és válságok és forradalmi átalakulás rázza meg a tudomány épületét is. Az utolsó 30 esztendő természettudományi kutatása egymásután forgatta fel az egyes tudományágak legalapvetőbbnek és megdönthetetlennek hitt alapbeteleit is. Természettudósok, akik a természettudomány nagy épülete befejezésének előestélyén hitték magukat másnap alapjaiban látták meginogni az egész épületet. Rájöttek, hogy alapjaiban kell újra átvizsgálni mindent. E folyamat eredményeképpen egy új világ tárult fel a kutatók előtt, mely a régihez viszonyítva ugyanazt a felfordulást mutatta, mint a hégei dialektika a formális logikával szemben.

A folyamat csúcspontját, minden észszerűnek teljes és végső felfordulását az einsteini relativitás elmélete jelentette. Ez elmélettel a maradandóság és változatlanóság, az azonosság utolsó pontja tűnt el a világból. A tér és idő veszítette el abszolút és minden irányban azonos és független jellegét. A világnak e teljes felfordulása, mint mondtuk magukban a természettudományokban veti fel az emberi megismerés, az ismeretelmélet kérdését. Míg e nagyszerű fejlődés elindulásában, a filozófiától való teljes elzárkózásban a természettudósok mintegy hivatásszerűen „materialisták” voltak, addig a régi világ e teljes felfordultában, a filozófiához való visszatérésükben a „materializmus” mint a legmegvetettebb, teljesen tarthatatlan és tudománytalan felfogás tűnik fel előttük. És e fordulat, a tudományok legmateriálisabb részének, a természettudományoknak a materializmustól való elfordulása teljesen szükségszerű. A múlt század természettudósainak a materializmusa ugyanis ténylegesen a materializmus legselejtesebb formájának, a francia és angol materializmus merev és élettelen mechanikus materializmusának népszerű és sekélyes folytatása volt. A materializmus e tudománytalan formája megfelelehetett a természettudományok fejletlen és kezdetleges periódusában, a modern természettudományoknak a múlt század természettudományos felfogását minden pontban felforgató és tagadó nagyszerű eredményeivel szemben azonban már egészen korlátozott és tarthatatlan.

A modern természettudományok kibontakozása először a réginek minden ponton való teljes szétrombolásában nyilvánult meg. A felfedezések sora: a röntgensugár, a rádióaktivitás, az elektromágneses fényelmélet, az atomelméletek, a relativitás, a kvantumelmélet, a merev anyagi tömeget feloldó hullámelmélet, melyet maga az „anyag” látszik eltűnni a világból, Lórentz, Planck, Einstein, Rutherford, Bohr, Broglie, Schrödinger munkássága esupa megsemmisítő pörölycsapás a múlt mechanikus, „materiális” világszemléletével szemben. A felületes szemlélő számára a fizikai világ e teljes felfordulásában, állandó forrongásában, ahol újabb felfedezések máról-holnapra fejetetejére állíthatják mindazt, amit eddig szentnek és megdönthetetlennek tartottunk teljes képtelenség a fizikai világ egy egységes és végleges felfogására gondolni. Ugyanakkor azonban e hatalmas átalakulást mélyebb gyökereiben szemlélő előtt konvergensen futnak az eredmények egy új és nagyszerű, eddig soha nem álmódott perspektivákat feltáró szintézis felé. Ugyanaz a felfordulás a biológiában, a vitalisták és a darvini elméletet mechanikus vonásaitól felszabadító és mélyebben megalapozó tudósok között. A társadalom és a szellemtudományok megéppen a teljes anarkia és káosz képét mutatják. Az egész világ az egymásnak ellentmondó tendenciák végsőkig feszült küzdelmében jelenik meg. Minden ponton a szintézis, az egység kikerülhetetlen szükségszerűsége, ugyanakkor azonban ép e szintézis látszik a legelérhetetlenebb és legképtelenebb lehetetlenségnek. Vajjon valóban elérhetetlen ez a szintézis?

A kiküszöbölhetetlen belső ellentétekben egymásnak feszülő feszültségi forma (ellentétes egység) szükségszerűen termeli ki egész ellentétes létét, a megsemmisítésben feloldódó tagadását. A szintézis az ellentétes forma, a minden ellentétes tendencia egyetemes tagadásában jelenik meg. A tökéletes termelés a kézműipari termelés megsemmisítésében megsemmisíti a tömegek szétszórt magántulajdonát, s a nagyüzemi gépipari termelés társadalmi használatu termelőszközeivel szemben a nincstelenné tett, az egész rendszer megsemmisítésére kényszerített tömegeket állítja. A tökéletes társadalom tehát ugyanakkor, amikor

saját megmaradása irányában törekszik egyuttal léte megsemmisítőjét termeli ki. A kitermelt osztály a tőkés termelési rendszer megsemmisítésében a szocializmus osztályellentétek nélküli, egységes szintézisét hívja életre. A társadalom belső ellentéteit a szocializmusban kiküszöbölő osztály egyuttal ideológiájában is kitermeli azt a képletet, mely egyetlen egységes szintézisben fogja egybe az emberi megismerés, a tudományok egész rendszerét.

Ugyanakkor amikor a természettudományok elzárkózva a saját „önálló” területükön a filozófia tagadásában egy sekélyes és tudománytalan „materializmus” áldozatává lettek, a filozófia pedig a természettudományoktól való elszakadással száradt üres spekulációvá, a negyedik rend filozófiájának megteremtői (Marx és Engels) felismerve a hegeli dialektika hallatlan jelentőségét, a dialektikus materializmus elméletének a megteremtésével „a fejeőről a talpára” állították a dialektikát. Amióta az ember tudományos formában először vetette fel a lét, az anyagi világ és a tudat összefüggésének kérdését, e kérdésre adott válaszában két ellentétes szélső pólus között mozgott: 1. az idealizmus között, mely szerint a tudat, az eszme határozza meg a létet és 2. a materializmus között, mely szerint az anyagi lét határozza meg a tudatot. A történelem folyamán egymással ellentétes küzdelemben fut végig e két világfelfogás. Az újkori materializmus a francia és angol materializmusban bontakozik ki, e materializmus azonban mechanikus, merev és élettelen, a Galilei, Newton, Kepler, Kopernikus által kidolgozott mechanikus világméretű alapszik. E felfogás az embert és természetesen az egész növényi és állati világot is pusztán a mechanika törvénye alapján megmagyarázható géprendszernek fogta fel. Ez alapon az anyagi világ mélyebb megértése, különösképpen pedig a fejlődés tényének megmagyarázása teljes lehetetlenség. E materializmusnak a mélyebb kritika és a fejlődő természettudományok előtt vallott csődjében, e „materializmus” tagadásában bontakozott ki és ivelt utolszor fejlődése legmagasabb pontjág az idealizmus a német idealizmusban, Kanton keresztül Hegelig. A dialektikus materializmus tagadása mind a két pólusnak (és egyuttal igenlése is). E kettős tagadásban, (amikor megtagadva a hegeli filozófia idealizmusát, igenli a materializmust, ellenben ugyanakkor a gondolkozása formájává téve a dialektikát, tagadja) megszabadul a materializmus élettelen és merev formájának bilincseitől, a tagadás tagadásában megteremti a két ellentétes pólus ellentétektől feloldott szintézisét, a materiális dialektikát, a mechanikus, az „ideális materializmus”-sal szemben a materiális, a dialektikus materializmust. Az anyagi világ ellentétek összefüggésének szakadatlan változásában jelenik meg s a dialektikus materializmus azonosan, mint anyagot, ami az ellentétek összefüggésének a szakadatlan változásában jelenik meg, szemléli ez anyagi világot, ezzel azonban saját magát szabadítja meg belső ellentététől azaz önmagát a megismerés abszolút formájává teszi.

A HÁBORU VASSAL TÁPLALKOZIK: „A német vasfogyasztás 1932-ben összesen 3.8 millió tonna volt; 1933-ban felemelkedett 6.7 millió tonnára. A nyersacéltermelés 1934 márciusában 920.000 tonnára emelkedett az 1934 februári 823.000 s a múlt év márciusi 589.000 tonnával szemben. Vasércből februárban 335.346, márciusban viszont 498.386 tonnát bányásztak. A serét bevétel januárban 12.500, februárban 40.840, márciusban pedig 50.659 tonnát tett ki.” (Az Institut für Konjunkturforschung hivatalosan közölt adataiból.)

V E R S E K

Irtá: MÁRIA BÉLA (Róma)

EGY MEGÖRÜLT FORRADALMÁRHOZ

Te már inkább halott vagy, mint élő: agyad elborulva,
tűdöd elhasználva, életed pusztulóban,
csak két örületben és lázban égő rettenetes szemedben
él még elmúlt életed emléke és a borzalmas jelen vádja.

Én ismerem multadat: fáradhatatlan forradalmár,
a véres anconai napok névtelen hőse vagy te,
embertelen üldözések és a tremiti szigeteken száműzetésben töltött
kegyetlen évek roppantották össze alattad az értelem hidját.

Tudom, hogy lázadó voltál és bocsáss meg, hogy egy világos percedben
észrevétlenül hozzád hajoltam és megkérdeztem, melyik párt
volt a tied: szociálista? kommunista? anarchista?

Te rámnéztél vádló szemekkel és mintahogyan örülthöz illik,
rettenetesen ordítani kezdted, hogy csak úgy zengett belé
az egész nagy kórterem: meghallották
nemcsak a jelenlévő ápolók és szomorú sorsú társaid,
de talán a világ minden távoli táján:

„Mit érdekel ez most minket“ — ordítottad — „a szabadság pártja;
a sza—bad—ság—párt—ja, értitek, ez az én pártom!“
Én szegyenkezve és meglapulva hallgattam, míg az ápolók és a betegek
csak elmosolyogták magukat, de nem törődtek tovább szavaiddal.

Én ismerlek és szeretlek téged, de te nem tudod,
hogy aki pulzusodat fogja és sorsodat tisztelettel követi,
az nemcsak egy messziről jött vendég, hivatalból kirendelt orvosod,
de (ha hangosan nem is mondhatja ki): barát és testvér!

EGY CSAVARGÓ VERSEIBŐL

1.

Magános és különös vendég,
félszegen járja kacskaringós útjait,
felette a csillagos ég
és benne az erkölcsi törvény
Tovább! tovább! megállni nehéz
annak, kit gyerekkora óta
egyre űz betegség és éhség.

2.

Afrikából jöttem: vadak között
éltem tíz szegénylivaló évet,
annyi piszok, szegényszag ragadt rám,
hogy most hiába vakarnám, mosnám:
lekaparhataatlanul belém itatódott.
Hogy tudnám most nyitvatartani
sötétséghez szokott koldús két szemem
ennyi fényre, fájó világosságra.
Rongyos ruháimmal, chaplini szegénységemmel
bizony jobb menedék volt Afrika sötétje.

3.

Az uccasarkon, mely a te szomorú hazád,
találkoztunk: két szegény napszámos,
te a szerelemé, én a nyugtalanságé.
Olyan magányos voltam, hogy már-már testi
fájdalomként éreztem magányosságom.
Te kenyeret kerestél, én meg egy emberi hangot.
Mint forrás vizét ittam szavaidat: panaszoktól
a rendőrök durvaságáról, akik csak azért,
mert a szerelem becsületes munkása vagy, azt hiszik,
hogy rúghatnak, pocsékolhatnak, ahogy nekik tetszik.
Éhségekről beszéltél és korábbi éveidről,
apácákról, akik neveltek és akik bűnösök bűneidért,
meg mindennapi gondjaidról: egy kalapról és egy pár cipőről,
melyekért még keményen meg kell dolgoznod; szerencse,
hogy ruhád van három évre, így mondtad,
aztán gondolni kell betegségekre is, öregségekre; jó volna,
ha a suszter, aki már két éve udvarol, végül is
tényleg elvenne feleségül, bútorod már van —
és olyan jó volna békében élni otthon,
mert az állandó félelem végül is beteggé tesz.
— Én csak hallgattalak és nem beszéltem magamról,
hisz ennyi tisztasággal szemben mit lehet szólni?
Tisztaságod olyan vakító, felmérhetetlen, igaz;
hogy gondolkodás nélkül rádbiznám fiam nevelését.
Egy jelentéktelen tárgyat ajándékoztam neked, egy színes
papírból nagy türelemmel kidolgozott kosárkát,
egy örült munkáját; a messzi sárga házról
mondtam neked pár szót és te: „Szerencsétlenek,
csak rájuk gondolva végigfut hátamon a borzalom!”

A SZEGÉNYSEG

lassan ölé, alattomos betegség: szű,
mely bőröd alá fúrja magát, viszket,
észrevétlenül rombol benned, könnyörtelen,
megmérgezi véredet, cseppenként árad szét
a vérkeringéssel agyadba, tüdődbe,
szívedbe, gyomrodba, nemi szerveidbe —
olyan bélyeget nyom lelkedbe, hogy soha többé
le nem törli róla sem pénz, sem emberi szó.

EGYSZERŰ SZAVAK

Minden olyan egyszerű —
már egészen befele élek és szavaimat is csak magamnak mondom,
falak közé zárva napokig nem hallom a hangom,
hogy hallanám hát a mások szavát, mely kinn hangzik el a világban,
én meghalok,
mindez olyan egyszerű és tragikummentes,
mindennap halkabb leszek és óránként távolodom,
szervusztok bajtársaim, akik vér voltatok véremből,
távolodva is hozzátok fut gondolatom Bécsbe és Párisba;

*ahol fegyerek ropogtak és hősök estek el az uccákon;
miközben én vért köptem
és tenyerembe tettem az arcom.*

TAVASZ VAN;

*polgári költők ilyenkor a vágyak ébredéséről énekelnek
és a modern fiziológia szerint is a hormonok munkája felélénkül,
de arról senkisésem beszél, hogy a szegény ember
mihez kezdjen kirobbanó gerjedelmével?
A nagyságos asszonynak, aki 1934-ben egy nagyvárosban él,
van borbélyja, fogorvosa, pszichoanalitikusa, szeretője és törvényes ura,
de a proletárnak kenyere sincs, hogy jusson hát szerelemre?
A tavasz, mint a többi évszak is ellensége a szegénynek
és ellensége a szerelem is, csak úgy, mint a modern fiziológia és a
polgári költők.*

*Barátai csak a kenyér és a szerelem éhesei,
akik nagyvárosok perifériáin, falusi kunyhókban, pajtákban,
istállóknban,
az uccákon, börtönökben, bordélyokban és tébofydáknban laknak
és csökönyösen várják szabadulásuk óráját.*

DIALEKTIKUS MATERIALIZMUS ÉS PSZICHOANALIZIS

Irta: JESZENSZKY ERIK (Budapest)

Milyen viszonyban áll egymással a dialektikus materializmus vagyis a marxizmus és a pszichoanalizis? Különböző területeket dolgoznak fel tudományosan, tehát közömbösek egymással szemben, vagy pedig részben azonos jelenségekörből merítik tárgyukat? S ha az utóbbi eset forog fenn, egymást kizáró ellentétes tételeket állítanak fel, vagy pedig tételeik kiegészítik egymást?

Nézzük először, hogy a dialektikus materializmus a jelenségek mely területét dolgozza fel tudományosan? A dialektikus materializmus mindenekelőtt materializmus, vagyis az a filozófiai felfogás, amely többek között anyagi folyamatokra vezet vissza minden jelenséget és minden igazság egyedüli kritériumának a gyakorlatot, a tapasztalatokat tartja. Másodszor a dialektikus materializmus felöleli a dialektikát, „a természet, az emberi társadalom és a gondolkodás általános mozgás- és fejlődéstörvényeinek a tudományát“, vagyis rendszerbe szedi az egész valóság általános mozgástörvényeit. Legvégül pedig a dialektikus materializmus magában foglalja a történelmi materializmus elméletét, vagyis alkalmazza a materializmus és a dialektika általános tételeit a történelmi-, társadalmi-valóságra, tehát felállítja a történelmi-, társadalmi-valóság különleges dialektikus materialista mozgástörvényeit. És a történelmi materializmus állást foglal az egyénlélektan meghatározott kérdéseiben is. Így például megállapítja, hogy az emberi cselekvés legfőbb lelki hajtóereje a gazdasági érdek.

Ezzel szemben a pszichoanalizis az egyénlélektan tudományos módszere. Azonban tényleg arra is igényt tart, hogy túlhaladva az egyéni lelkiélet jelenségein, megmagyarázza a történelmi-, társadalmi-fejlődés meghatározott jelenségeit is. Így például Freud ismert munkája, a

T o t e m és T a b u megvilágítani igyekeznek egyénlélektani törvények alapján az őstársadalom egyes fejlődési szakaszait és intézményeit.

Mindez máris választ ad az első kérdésre. A dialektikus materializmus és a pszichoanalízis nem különbözik egymással szemben. A pszichoanalízis is igényt tart a történeti, társadalmi-jelenségek egyes összefüggéseinek a törvényszerű megmagyarázására, tehát behatol a történeti materializmus sajátlagos területére. Másrészt a dialektikus materializmus nemcsak az egyénlélektannak, a pszichoanalízis sajátlagos területének egyes kérdéseiben foglal állást. Mint materializmus, az egész valóságot magyarázva, az egyénlélektan valóságát is megvilágítja és minden igazság kritériumának a gyakorlatot tekintve, az egyénlélektan igazságkritériumát is meghatározza. És mint dialektika, felállítva ugyancsak az egész valóság általános mozgástörvényeit, az egyéni lelkiélet általános mozgástörvényeit is összefoglalja.

Milyen viszonyban állanak most már egymással a dialektikus materializmusnak és a pszichoanalízisnek az ugyanazon jelenségkörre vonatkozó tételei? Mielőtt rátérnénk erre, előre bocsátjuk, hogy ha netalán azt kapnánk eredményül, hogy a dialektikus materializmus tételei kizárják a pszichoanalízis tételeit, ez természetesen nem azt fogja jelenteni, hogy az utóbbiak beleütköznek a marxizmus „dogmáiba”; hanem egyedül azon alapulhat, hogy a pszichoanalízis tételei beleütköznek abba a nagyszámú tapasztalatba, amelynek elméleti rendszerezését képezik a marxizmus tételei. S hogy másrészt, ha ellenkezőleg az mutatkoznék eredmény gyanánt, hogy a pszichoanalízis tételei kiegészítik a marxizmus tételeit, ezen viszont természetesen nem valamilyen „revíziót” kell érteni, hanem egyedül azt, hogy a pszichoanalízis tételei ép’ úgy helyesen analizált és szintetizált tapasztalatokon alapulnak, mint a marxizmus tételei, tehát ép’ úgy beilleszkednek a marxizmus rendszerébe, továbbfejlesztve a marxizmust, vagy konkretizálva egyes tételeit, amint például beilleszkedett az imperializmus elmélete.

Tekintsük legelőbb a pszichoanalízisnek mint egyénlélektani módszernek a viszonyát a materialista filozófiához. Freud az ösztönöket fiziológiai folyamatokra vezeti vissza, ha az utóbbiakkal nem is foglalkozik közelebbről. Így a pszichoanalitikus lélektan megalapozása materialisztikus ebből a szempontból. S a pszichoanalízis, mint tapasztalati tudomány, elvileg a tapasztalatot ismeri el tételei helyessége kritériumának is.

A pszichoanalitikus tételek és az általános dialektikus mozgástörvények viszonyát illetőleg az előbbiekkal kapcsolatban arra kell utalnunk mindenekelőtt, hogy a lelki folyamatok dialektikus leírása magában véve még nem biztosítja a leírás helyességének, hanem csupán feltétele. A lelki folyamatok meghatározott leírását csak akkor ismerhetjük el helyesnek, ha ez nemcsak egyezik a dialektikus törvényekkel, hanem ugyanakkor megfelel az igazság materialista kritériumának, a gyakorlatnak is. Hegel, a dialektikus módszer megalapítója, hatalmas dialektikus filozófiai rendszert állított fel s mégis ez a rendszer nem volt más, ismeretelméleti elveinél fogva, mint egy „kolozsális szörny-szülött.” (Engels) S természetesen egymagában a materialista igazságkritériumnak az elvi alkalmazása sem biztosítja a pszichoanalízis esetleg dialektikus tételeinek a helyességét, hanem ezeknek a valóságos gyakorlat próbakövének is helytállóknak kell bizonyulniuk. Mindezt azért kellett megjegyeznünk, mert a pszichoanalízis marxista hívei éppen annak a kimutatására helyeznek nagy súlyt, hogy a pszichoanalízis — na öntudatlanul is — dialektikusan írja le a lelki jelenségeket, tehát dialektikus egyénlélektani módszer. Így W. Reich, a kiváló marxista

pszichoanalitikus, tényleg be is bizonyítja a pszichoanalízis által feállított tételek egész sorára, hogy ezek megfelelnek az általános dialektikus mozgástörvényeknek (Unt. d. Bann. d. Marx. III. évf. 5. sz.) Azonban ennek a bizonyításnak a horderejét eleve leszállítja már egymagában az a tény, hogy a pszichoanalízis legfeljebb öntudatlanul tükrözheti vissza a lelki folyamatok dialektikus jellegét. A lelkiélet egyetemes dialektikájának a felismerését csupán a dialektikus módszer öntudatos alkalmazása teszi lehetővé. Így a pszichoanalízis már eleve is legfeljebb csak egyes lelkifolyamatok dialektikus mozgását írhatja le, de nem veheti meg a dialektikus egyénlélektan alapját.

Azoknak a dialektikus tételeknek egyik része, amelyeket Reich a pszichoanalitikus felfogásban kimutat, tényleg megfelel ugyan az általános dialektikus mozgástörvényeknek, de ugyanakkor nincsen tapasztalatilag kellőképpen bizonyítva. Ilyen tétel például az, amely a libidó, tehát a nemi energia elsőségét tanítja az ösztönéletben s amely szerint az önszeretet és a tárgyszeretet, tehát alapjában véve az önfentartási ösztön és a nemi ösztön egyaránt a testi szexuálgapparátus közös forrásából, lélektanilag az „ösnarcizmus“-ból erednek s többek között ezen az alapon egymásba átmenő, azonos ellentétek. Továbbá az az Ödipus-komplexumon alapuló tétel, amely szerint a föld megművelése, megdolgozása eszközökkel, a magvetés, az anyagi szükségletek célszerű kielégítésével egyidejűleg az anyával való vérfertőzés vágyát is szolgálhatja. E szerint a föld megművelése nemcsak racionális, hanem egyidejűleg irracionális tevékenység is lehet. Racionális, mert az anyagi szükségletek célszerű kielégítését szolgálja és irracionális, mert ugyanakkor az anyával való vérfertőzés vágyának is eleget tehet, amelynek a kielégítésére nem alkalmas. De irracionális oldalában is racionális, mert tényleg kielégíti az elfojtott vérfertőzősi hajlamot. Tehát a racionális irracionálist tartalmaz és fordítva.

Mindakét tétel kétségtelenül dialektikus. Az első két ellentétet, az önfentartási ösztönt és a nemi ösztönt egy eredeti egység, az ösnarcizmus széthasadási terméke gyanánt mutat be és egymásba átmenőket visszavezeti erre az alpra. A második a racionális és az irracionális ellentétjeinek az egybeesésén alapul. Azonban a materialista dialektika mégsem ismeri el ezeknek a tételeknek a helyességét, mert nem állják ki a tapasztalatok ellenőrzését és így lényegükben csupán metafizikai konstrukciók. Az önfentartási ösztönnek és a nemi ösztönnek, ennek a két ellentétnek, kétségtelenül megvan a maga dialektikája. Maga Reich is hivatkozik például arra a fentieken kívül, hogy mindakét ösztön szereteten alapszik és a tárgyszeretet az önszeretettől alakul át és vissza is változik abba. Ép' így a földművelő munka is lehet egyidejűleg racionális és irracionális tevékenység, például azon az alapon, hogy tartalmazhat a célszerű tevékenységi elemeken kívül mágikus képzeteken alapuló irracionális elemeket is. Azonban ezeket a dialektikus összefüggéseket a tapasztalat is igazolja, szemben a Reich által hivatkozott összefüggésekkel, amelyek nincsenek kellőképpen alátámasztva tapasztalatilag.

A dialektikus törvény éppen nem oly varázsséma, amelyet elegendő volna ráhúzni tetszésszerűen módon a vizsgált folyamatra, hogy törvényes összefüggései feltáruljanak. Az ellentétek eredeti egység széthasadásának a termékei és átmennek egymásba. De két meghatározott ellentét nem akármilyen egység széthasadási terméke, hanem elegendő számú tapasztalat helyes feldolgozása által meghatározott egység széthasadásának a terméke. És két meghatározott ellentét nem tetszőleges módon megy át egymásba, hanem minden egyes eset-

ben meghatározott különleges módon, amelyet minden egyes különleges esetben a kérdéses folyamat kimerítő elemzése alapján kell megállapítani. Mert nem a dialektikus törvény alakítja a tárgyat, hanem a tárgy alakítja a dialektikus törvényt a saját különleges természetének megfelelően. Ezért van az, hogy a tudományos munka helyes kiindulópontja sohasem a dialektikus törvény, hanem mindig a vizsgált tárgy. Az általános dialektikus mozgástörvény ismerete csupán biztosítja a vizsgált tárgy különleges dialektikájának, különleges dialektikus összefüggéseinek a felismerését a tárgy megfelelő tapasztalati elemzése alapján. Az általános dialektikus ismeret nem a tárgy megismerésének a kulcsa, hanem a megismert tárgy értelmének a kulcsa.

Tény azonban, hogy a pszichoanalízis dialektikus tételei között olyanok is vannak, amelyek, amellet, hogy dialektikusan írják le meghatározott lelki folyamatokat, legalább magukban megfelelnek a tapasztalatoknak is. Ezeknek a folyamatoknak egyrészt ugyan nem a pszichoanalízis fedezte fel, hanem már régóta ismertek voltak. Így a pszichoanalízis velők kapcsolatban mindössze arra szorítkozott, hogy leírásukhoz új és persze nem dialektikus terminológiát készített. Ilyen folyamatok, ill. tételek például a nemi aktusban maximumig növekedett nemi feszültség átesapása ellentétébe, a nemi feszültség teljes feloldódásába, amely viszont újból a maga ellentétét, a nemi feszültség növekedését készíti elő; az u. n. „ambivalencia”: a szeretet, amely gyűlöletet tartalmaz és fordítva, és ezeknek egymásba átesapása; az egészséges és az idegbajos ember lelkivonásainak egymásba átmenése.

De másrészüknél kétségtelenül a pszichoanalízis tárta fel — öntudatlanul — dialektikus jellegüket. Ilyen folyamat például a neurotikus tünetképződés következő esete:

A nemi ösztön meghatározott kielégítése beleütközik a társadalmi valóságba, ellenmondás áll fenn a nemi ösztön és az adott társadalmi valóság között. Ez az ellenmondás a neurotikus tünetképződés hajtóerejévé válik. Az ellenmondás közvetlen eredménye a nemi ösztön elfojtása, a negációja. De az elfojtott nemi ösztön az u. n. komplexumok mennyiségi növekedésének meghatározott pontján hirtelen megváltoztatja minőségileg a tudatot. Az egészséges ember egyszerre megbetegszik, a nemi ösztön egyszerre újból megjelenik a tudatban, például félelem-neurózis alakjában. A félelemneurózis az elfojtásnak, a nemi ösztön negációjának a negációja. A negáció negációja azonos is a pozitívvel — a nemi ösztönnel — és nem is azonos. Azonos, amennyiben a nemi ösztön most újból uralkodik az énen, nem azonos, amennyiben most megváltozott formában, tünet alakjában lép fel. A negáció negációja, a tünet, egyidejűleg tartalmazza a pozitívot, — a nemi ösztönt, — és ennek negációját, — elhárítását. A tünet úgy szünteti meg a nemi ösztönt, hogy magában foglalja. Egyidejűleg irracionális — a beteg ok nélkül fél — és racionális, a félelem oka az elfojtott nemi ösztön. E mellett ez a dialektikus leírás a felszínen — a tudatban — megjelenő lelki folyamatok átváltozását mutatja be rejtett, nemtudatos folyamatokba és fordítva, tehát a felszín és a rejtett belső lényeg dialektikus összefüggéseit fedi fel. Egyáltalában a pszichoanalitikus módszer megmutatja, hogy a tudat, az előtudat és a nemtudatos egymással folytonos dialektikus kölcsönhatásban lévő, nem pedig egymástól mereven elválasztott rétegei a léleknek.

Megállapíthatjuk tehát a következőket. A pszichoanalízis nem alkalmazza öntudatosan a dialektikus módszert és ezért nem fedheti fel a lelkiélet egyetemes dialektikáját. S ha öntudatlanul az általános dialektikus mozgástörvényeknek megfelelően írja is le a lelki jelenségek

egész sorát, ezeknek a pszichoanalízis által kimutatott különleges dialektikája részben nélkülözi a tapasztalatok megerősítését. Így a pszichoanalízis, bár kétségtelenül vannak érdemei a lelki jelenségek dialektikájának feltárása körül, ezen a téren csak rész munkát végez és részben torzképet mutat be a lelkijeletről. Egészében tényleg máresak azért sem felelhet meg a dialektikus materializmus követelményeinek, mert nem öntudatosan dialektikus és mert, amennyiben öntudatlanul dialektikus is, hajlik a materializmus igazságkritériumának, a tapasztalatoknak az elhanyagolására. (Folytatjuk.)

R É S Z E G E K A P E R I F É R I Á N

Irta: KORVIN SÁNDOR (Kolozsvár)

*Délután zörgő stráfszekér járt negyedünkben;
rabiátus muraközi lovak patkója döngött
a kövezen, nagy ostorcserdítés, káromkodás és hajsza, —
a stráfról legördített boroshordók dördültek
a korcsma előtt, — mert ez volt rajta.*

*Hajrá! friss alkohol a népnek!
Friss csapolás!*

*Hajrá! Estére van mit inni!
Rogyásig megtelnek a gőzös korcsmák.
(— Mire ezt a koszos bért hazavinni?!)
Hajrá! A kutya fáját, — igyunk! ...
Öklendezz részeg! — tied a világ,
köröskörül! ...*

*Hejh! borgőzös virtus abajgat hördülön —
zupp! a keservét, — bösz kántálás, és bicska
kerül elő a lumpenproletár
lajbik alól; a rontó borovicska
már dolgozik!*

*Hajrá! vigadj nép!
Legénység, rajta! zuhé!
— törik az ablak. — Űsd nem anyád! ...*

*A bor dolgozik. Külváros-szerte
mulat a béres, hóstáti-proletár
szolgalegényhad... kifosztott náció.
— Dolgozz rogyásig s idd el a béréd!
Ez a civilizáció!*

Brrr! ...

*A védőr máris részegeket ruház az örszobán:
üzemben ismét a társadalmi rend.
— Miféle ordítás ez, ilyen késő este?!
A polgár aludni akar, legyen hát csend!*

Vagy más szóval: részegnek kuss!

*Ám, ott a sarkon túl (— szabadság!)
ha van még pénzed,
te kiakolbólított „vig“ lumpenproletár,
a gőzölgő ködökben imbolygó piros
lámpával egy fülledt lebujs vár...*

KULTURKRÓNIKA

A HANYATLÁS MÉRFÖLDKÖVEI

A világgazdasági válság megoldásának kilátástalansága nemcsak politikai, hanem művelődési tekintetben is sajátos helyzetet teremtett. A politikában életre hívta a fasiszta ellenforradalmakat, a művelődésben viszont az ideológiák ultra-regresszív módosulását. Az idő, amelyben Európában élünk, letagadhatatlanul a hanyatlásé. Valaha, a legfontosabb feladat, amit a polgárság ideológusaitól megkövetelt, abból állt, hogy azok megszerkesztették azokat az illúziókat, amelyekből a polgárság élt. Ma, a hanyatlás napjaiban ezeknek az illúzióknak a megszerkesztése rendkívül nehéz, miután a polgári tudósok nagy része felszámol a tudományos előfeltevések elemeivel s mindazt mellőzi, ami a való helyzet felfogására alkalmas és kijelenti, sőt bebizonyítja, hogy a tudomány nem képes „a jövő fátylát” fellebbenteni, — a jövő „irracionalis” s a történeti- és társadalmi-tudományok, ahogy Theodor Lessing mondotta: „az értelmetlenségeknek adnak értelmet”. A hanyatló napok tudósainak többségét ez a kilátások nélküli, sötét agnoszticizmus jellemzi. Ezek a tudósok nemcsak a jövő, hanem a jelen ábrázolása elől is kitérnek. Ezért van hire és keletje köztük azoknak az idealistáknak, akik a valóság materiális felfogását „megdöntik” s az objektív valóság világát „detronizálják.” S mert ezek a tudósok osztályhelyzetüknél fogva képtelenek a valóságban lefolyó folyamatok megértésére, sőt azokat leplezik és elhallgatják, s mert arra sem képesek, hogy a modern természettudományokban végbemenő forradalmi átalakulásokat módszertani értelemben megértésük és ebből a megfelelő következtetéseket levonják, ezért a különböző ellenmondások végtelen szövevényéből se tudnak kivergődni. Kétségtelenül a legnagyobb tanácstalansággal figyelik a polgári tudományok válságát, mely a termelési rend általános válságának a visszatükröződése, ebből a válságból azonban nem a maguk tudománya, hanem általában a tudomány válságára, „csődjére” s a „művelődés bukására” következtetnek. Franz Kroner (Die Anarchie der philosophischen Systeme. Verlag F. Meinert, Leipzig) pl. a következőket mondja: „Egyremásra a mai válsághelyzet okait firtatják. Sőt szükségesnek tartják „a tudományok széteséséről” beszélni. Mind e válság mélyebb oka a tudomány különleges problémáit s az összkulturát befolyásoló filozófia főelveinek harcában keresendő... A filozófia tényleges botránya egész egyszerűen a filozófiai rendszerek anarchiájában, a filozófiai különvélemények tömegében és utálatos harcában áll. Mikor jön már el az ítélet napja az emberiség filozófáló örülete felett?” — Egyik nagytekintélyű német természettudományi folyóirat vezető helyen a mai nyugati tudományok helyzetéről a következőket állapítja meg: „Tudomány, hit és emberiség mennek tovább sötét útjukon. És senkisének tudja, hogy hová.” Az orvostudomány, minden jelentős eredmény ellenére, legkiválóbb képviselői szerint, „zsákuccába” jutott. Edwin Bloss (Die Krisis in der Medizin, Verlag Braun, Karlsruhe, 31. o.) szerint: „Az orvostudomány válsága az egyetemes kulturválság részjelensége.” A tanácstalanságnak ez az érzése különösen nyilvánvaló a társadalomtudományok terén. Az őszinteség pillanatában ezt a tanácstalanságot be is vallják.

A Manchester Guardian meg is írja: „Mi többet tudunk az elektron mozgásának a gyorsaságáról, mint a pénz mozgásának a gyorsaságáról, többet a föld napköri mozgásának a gyorsaságáról és a nap mozgásáról a világegyetemben, mint az ipari válságról.“

A tőkés rend u. n. organikus fejlődésének „nyugodt“ idejében a tudományok „osztály nélkülségét“ és „pártokfelettségét“ előszeretettel hangsúlyozta a polgárság. Ez a mithosz megkönnyítette számára az „önzetlen“, „pártokfelett álló“ tudomány kihasználását. Azok a „nyugodt“ idők, amikor a polgárság még megengedhette magának ezt a luxust: elmúltak. Ma a polgárság megköveteli tudósaitól, hogy az ő társadalmi megbízatását teljesítse, s üldözi azokat, akik ezt a megbízatást nem teljesítik feltétlenül. A fasiszta Itália elkergette legjelentősebb polgári filozófusát, Benedetto Croce-t. Németország több mint 200 elsőrangú kutatót kergetett le a katedrájáról. A „liberális“, „radikális“ és „független“ tudósok többsége azonban, akik tegnap még a „tisztá“ és „szenvély nélküli“ tudományt heroizálták, ma kongresszusaikról üdvözlő táviratokat és diszdoktori okleveleket küldenek a fasiszmus európai vezéreinek. A polgári tudomány különben már jóval előbb behántotta a „demokratikus“ és „liberális“ színezetét. Egy Wilhelm Oswald felett tartott nekrológ pl. ilyesmiket mond: „Senkire sem találhat jobban a Pandora Prometheusi szava, mint Oswaldra: „Az ember legigazibb méltósága— a pártosság. Mindenféle humanizmusnak hadat üzent.“ Ime, abból, ami „békés“ napokban a polgári tudós szájából sértésnek tűnt volna, a válság folyamán heroizálás lett.

A hanyatlás szélességét semmisen jellemzi jobban, mint az, hogy befolyását még az olyan tudományok sem kerülték el, mint pl. az orvostudomány. A válság előtt a liberális gondolkodású orvos még szilárdan hitt abban, hogy felette áll a különböző politikai, társadalmi és gazdasági áramlatoknak, mivel az orvos kizárólag az emberrel foglalkozik, tekintet nélkül annak fajára és nyelvére. Az előbb említett Edwin Bloss viszont kijelenti: „A politika és az orvostudomány ugyanazon diszciplína tárgyai. A politikai forradalmak korában élünk, az orvostudomány sorsa függ a politikától és viszont.“ (I. m. 6. o.)

Napjaink polgári és kispolgári ideológusai a válság megoldását többek közt a szellem és a lélek szembeállításában látják. Azt mondják, hogy a szellem (ész, intellektus, ráció, logos) megrontotta az embert, elbizakodottá tette s a megismerhetetlen megismerésére s a legyőzhetetlen legyőzésére sarkalta, s a szellem uralmával megrázkódtatott lélek (tudatalatti, irracionális) elsőségének a visszaállítását követelik. A szellem ezek szerint a tudományban, a materializmusban testesedik meg, míg a biológián túli, a lélek az intuícióban, a hitben, az idealizmusban, a miszticizmusban és a vallásban valósul meg. Az antiintellektualizmus e mozgalma a szent, teremtő intuíció zászalja alatt kereszt-hadjáratot visel az intellektus ellen. Az ész és a tudomány e szerint mechanizálta az embert. Visza kell tehát térni a primitív ősállapotba, s szabaddá kell tenni az ösztönöket és indulatokat, helyre kell állítani az ember „lelki strukturájának“ őseredeti, isteni teljességét. Így írják egyre-másra a polgári filozófusok könyveiket a „sátáni ész“ ellen. A hit ezek szemében ugyanolyan értékű mint a tudás. „A külvilág létéről való ítéletemben egyformán támaszkodom a tudásra és hitre. Egy geometriai tantétel elképzelhetetlen hit nélkül.“ (J. Reinke: Wissen und Glauben in der Naturwissenschaft.) E. R. Kottje: (Illusionen der Wissenschaft. Cotta'sche Buchhandlung. 35.o.) könyve szenvedélyes felszólítás „a léleknek az öt nyomorító intellektuális befolyás alól való felszabadítására.“ Karl Jaspers viszont egyenesen megengedhe-

tetlennek tartja, hogy az ész a lélek, a hit tudománya fölé kerüljön. A polgárság azonban mindezzel nem elégszik meg, mert egyenesen azt követeli, hogy a tudomány legyen áruháza a vallás érdekében s ezt az áruháza véghez is viszik. A d o l f M a y e r állapítja meg: (Zur Metaphisik der Wissenschaft) „hogy a tudományok titkos értelme általában s a történelemé és matematikáé különösen, abban áll, hogy az emberiséget az istenség ismeretére tanítsa.“ A „pártok“ és „világnézetek felett álló“ tudomány így kerül nyíltan a teológia karjaiba s kísérel meg a teológia tételeit a tudomány tekintélyével igazolni.

Az orvostudomány ugyancsak az idealizmusban, a misztikában és a vallásban keresi válsága megoldását. Kurt Eltsee pl. felszólítja kollegáit, hogy „a szellem és az anyag közti küzdelemben döntően az első mellé álljanak s az irracionális útján haladjanak.“ K r e l l professzor az orvostudománynak a természettudománytól való elszakadását s a „művészi intuíciók“ alá való rendelését proklamálja. Ezek után érthető, hogy mindenütt elszaporodtak a kuruzslók. Németországban 50 ezer hivatalosan nyilvántartott kuruzsló él, közülük egyedül Berlinben 6 ezer. M u c h professzor megállapítása szerint Németországban a betegeknek több mint a fele, orvos helyett kuruzslót vesz igénybe, akiknek a tekintélye a betegek közt „fenyegető gyorsasággal“ nő. E r w i n L i e c k (Das Wunder in der Heilkunde Lehmanns, Verlag 26. o.) szerint az orvostudomány csak úgy győzheti le a válságát, ha átalakul mágiává. Szerinte „az irracionális nélküli gyógytudomány lehetetlen... A gyógytudomány sohasem nélkülözötte a csodákat és nem is fogja nélkülözni... Orvosok tí előttetek a szintézis gigászi feladata áll: megmaradni tudósnak, de semmiféleképp sem megvetni a transcendentálist... Varázslók és mágusok legyenek!“ A polgári orvostudomány a tudományos elemzéstől így érkezett el a mágiához, az asztrológián és spiritizmuson keresztül a mikroszkóptól a horoszkópig.

Jellemző vonása a hanyatló napok polgári ideológiáinak az anti-technicizmus, mely a tőkés termelési rend termelő erői és termelő viszonyai közti eldöntetlen küzdelem eredménye.

A háború utáni első években, amikor a polgárság új gazdasági fellendülést várt s a termelő erők új virágzását remélte, még nem volt szüksége arra, hogy fellépjen a technikai haladás ellen. Spengler antitechnicizmusa ekkor még nem volt rokonszenves a polgárság előtt. A különbe tűzésének tekintették. A válság megváltoztatta a polgárság felfogását. A válság következtében a polgárság kénytelen volt „lefékezni“ termelő erőit s azok növekedését, miután a tőkés termelési viszonyokat veszélyeztették, megakadályozni. A válság, ha akarja ha nem a „gépromboló“ szerep vállalására kényszeríti a polgárságot. Ezért azután nemcsak a termékeket, de a termelő erőket is megsemmisíti. Így reméli u. i. többek közt megoldani a válságot. Ezért bukkan föl lépten nyomon filozófusok, szociológusok és nemzetgazdászok írásaiban az antiszociális-gép-legendája. Ma már Spengler a gép- és technika-ellenesség ünnepeit profétája. Technika-ellenes álláspontot képvisel Henri Bergson is („Bárcsak megjelenne már a zseniális misztikus, aki a testében mérhetetlenül megdagadt emberiséget vezeti és lelkét átalakítja“). A megrémült polgár sóhaja ez a megnövekedett termelő erők láttára. S t e w a r d C h a s e, amerikai nemzetgazdász, aki jó pár évvel ezelőtt még himnuszokat énekelt a gépről, az „emberiség szabadtíróiról“, s aki a technikai fejlődést „civilizációnk pompás“ oldalának tekintette, a válság következtében technika-ellenes lett. Ilyesmiket mond: „A technikai haladást valami zárt edénybe kell zárni s csak dózisonként igénybe

venni.“ — „Legalább tíz éves moratóriumot kell kibocsájtani a találmányokra, s minden feltalálót veszélyes bolondként kell kezelni...“ Lehetetlen volna komolyan venni az ilyen nyilatkozatokat ha nem volna meg a legszélesebb visszhangjuk. Az ilyen nyilatkozatok nyomán keletkezett pl. Hannoverben „a társadalom ellenes gépek elleni harci szervezet.“ Eszerint a szervezet szerint a jelenlegi válság főoka „a gazdaságilag ellenséges technikai hiperracionálizálás.“

A hanyatlás napjainak vonása a mindenütt ujjaéledt sovíniszta kultusz. Mindenütt a harcias nacionalizmus s az agresszív rasszizmus tombol. Ez a kettő a fasizmusok alapja és hite. Ezt a hitet Mussolini egyik beszédében a következőképpen formulázza: „Mi mithoszt teremtünk. A mithosz hitet, nemes entuziazmust jelent, s nem szükséges, hogy valóság legyen. Törekvés, remény, hit és férfiasság ez. A mi mitoszunk a nemzet, a nagy nemzet, amit mi konkrét valósággá akarunk változtatni.“ — „Ami nem jó faj a világon az szemét“ — hirdeti Hitler. S ezek a fasizmus legfontosabb jelszavai. Hitler ideológusai felmelegítik ezen kívül még Eugen Dühring antiszemita tétéleit, aki szerint a zsidó faj inficiálta a német, a francia és szláv népeket s ezzel a gonosz fajjal úgy kell eljárni, mint a veszélyes baktériumokkal... Alfred Rosenberg az emberiséget „uri fajtára“ és „emberalatti fajtára“ osztja. A 19. század második felében élt fajtheoretikusok tétélei ezek. A fajfogalom valami szent corpus mysticum, az emberi természet titkos tulajdonságainak a tartánya, a nemzeti hősiesség forrása. A fasizmus ez ideológusai a tudományok újjászervezését követelik a nacionalizmus és a rasszizmus alapján. Nemzeti társadalomtudományt követelnek. A gazdasági-autarchiával együtt nemzeti lelki-autarchiát. Valamennyi nemzet polgári tudósai azok után a „felsőbb“ célok után törnek, amelyek elérésére csak az ő fajuk és az ő nemzetük hivatott. Persze ezek az ideológusok egytől-egyig mind származásos eklektikusok, akik régmúlt idők elavult eszméit keverik a napipolitika érdekei szerint. Kantból, Hegelből, Fichteből kisajátítottak minden reakciós elemet. Főleg azonban mégsem a fiatal, felemelkedő polgárság nagy filozófusaihoz fordulnak, hanem a középkor misztikusaihoz s Schleiermacherhez és Nietzschehez. Ez a regresszív eklekticizmus különös élességgel jelentkezik a történelemtől való felfogásban, mely kizárólagosítja a történelemben a személy szerepét. A történetet „nagy emberek biográfiájának“ tekintik. Megfelel ez a fasizmus „vezér“- „tekintély“- és „szellemi arisztokrácia“-kultuszának. Ebben a felfogásban a széles rétegek csak azért vannak, hogy az előbbiek „küldetése“ betelhessen.

A hanyatlás mérőföldkövei ezek a tünetek.

(Bécs)

Szacs vay Gusztáv

AZ AUTARKIA-GONDOLAT VÁLTOZATAI ROMÁNIÁBAN

Ha a tőkés társadalmi rendet alaptermészete mellett az is jellemzi, hogy az sok, külön-külön tervszerűséggel dolgozó egyén árutermelése, amelyben a tőkések összessége, mint társadalmi kategória, anarchisztikus termelést és elosztást hoz létre, akkor ez nem jelenti azt, hogy ha ezt az árútermelést megszervezik, akkor annak anarchisztikus természete megszűnik. Ma azonban mégis világszerte hallható, hogy termelési formánk érintett természetéből következő „hibáit“ ki kell küszöbölni, az egyes termelési ágak közt és ezek kereteiben meg kell teremteni az „egészséges kollaborációt“ és akkor a tőkés termelés, „az egyéni lehetőségek kivirágoztathatásának egyedüli melegágya“ ismét ontani fogja áldását. Ebben az irányban mindenfelé történtek is lépések. Ösz-

szevonták a „nemzeti erőket“, diktatori intézkedésekkel igyekeznek rendet teremteni a termelésben, stb. Mindezek azonban — magasabb fokon — csak a tulajdonviszonyok további megerősítését szolgálják s legfeljebb annyi történik, hogy a jelenlegi termelési rend áldozatul dob egyéneket, sőt egyes rétegeket is, hogy magát teljes egészében megmenntesse. Az anarchia sajátja marad a megszervezett formájú tőkés termelési formának is, miután a tulajdonviszonyokat nem változtatja meg s ilyen törekvései nem is lehetnek, továbbá pedig azért, mert közvetlenül csak a „termelés“ tekintetében lehetnek irányító tendenciái, ez pedig a termelőviszonyok jelenlegi vonalán összeütközést idéz fel a társadalmi- és a magántermelés között. A termelés ilyenformájú megszervezése jelentheti ugyan a túltermelés viszonylagos és részleges elkerülését, de nem egyöntetűen, minden egyes termelési ágban s még így is csak ideiglenesen. (Diktatori intézkedéssel pl. most állították le az Egyesült Államokban a selyemfonó- és textil-gyárak termelését egy hétre.) A „szervezés“ ilyen formája mesterségesen életre keltheti a fogyasztást az egyes fontosabbá vált termelőágban, ugyanakkor azonban fogyasztóhiányt idéz elő az elhanyagoltabb, főleg azokban a kategóriákban, amelyek nincsenek közvetlen kapcsolatban a termeléssel. A felmerült jelszavak (devizakényszer, kontingentálás stb.) és intézkedések így csupán annak a látszatát vannak hivatva kelteni, mintha tényleg feláldozná magát a régi termelési forma. Ezért vallja pl., hogy a tőkés termelőrendszer legkisebb „szabad“ elemét is ki kell küszöbölni, mert így magyarázza, hogy a „szabadság“ a „szabadsága“ miatt állott elő a termelési anarchia, s ezeknek a „szabadságoknak“ a kiküszöbölésével egészséges alapokra kerül a termelés. Kétségtől a kapitalizmus „szabad“ elemei csaptak át végül imperialista törekvésekbe, de nem áll, hogy ezt a „szabadságot“ kiküszöbölték; sőt, épp e „szabadság“ fokozottabb biztosítása érdekében történik a „szabad“ elemek elleni látszatküzdélem. Ez a kettősség tükröződik ma a monopolkapitalizmus legfejlettebb fokáig eljutott tőkés termelőrendszerekben (Németország, Amerika). Ott viszont (mint pl. Romániában) ahol a monopolkapitalizmusnak csak a bank-szektora jelenvaló, ott továbbra is a szabad termelőrend hívének vallja magát, s csak akkor hangoztatja az új fázis formuláit, amikor közvetlen hasznát látja. Így pl. Romániában a liberálistárium tőkeérdekeltségnek nincs szüksége arra, hogy irányított gazdaságról, vagy hasonlókról beszéljen s ezért csak annyiban hivatkozik az irányított gazdaságra, amennyiben érdekei megkívánják. Így pl. a kontingentálási rendszert — jelentékeny ipari érdekeltségeire való tekintettel — nemcsak átvette, de meg is szigorította, Romániai vonatkozásban különben rá kell mutatnunk arra, hogy Románia mezőgazdaság természetű egységében a koncentráció folyamata a háború utáni iparosítási törekvéssel indult meg, de ennek ellenére sem tudta kikerülni, hogy a külföldi tőke ki ne zsákmányolja. Külkereskedelmi egyensúlyt csak fokozott exporttal tud elérni, ami viszont a mezőgazdasági válság miatt egyre nehezebb. Az egyensúlyt így az import megszorításával igyekszik biztosítani. A biztosítás mozzanatait a vámokon kívül, az exportprémiumok életbeléptetésén, (a fogyasztók közvetlenebb természetű megadóztatásán) a konverzió és a kontingentáláson keresztül figyelhetjük meg. Mindezek nemzetgazdasági viszonylatban az autarchia hangoztatásához vezettek. Ezt a szakaszt Romániában különféle képp értelmezik polgári részről s jellemző, hogy azok az ideológusok, akik a dolgok értelmezésében a szabadrendszerű kapitalizmusból indulnak ki, a végén ugyanoda következtetnek, mint a korporációs gondolat terjesztői. Ion I. Vanescu a Revista Fundațiilor Regale februári szá-

mában pl. leszögezi, hogy a „normális gazdasági fejlődés meggyőző arról, hogy az autarchia megvalósítása lehetetlen.“ Néhány sorral lejjebb viszont azt írja, hogy az abszolút gazdasági anarchia lehetetlen. Ezek után megállapításai a fasiszta gazdasági és ideológiai szférák felé mutatnak: „A klasszikus gazdaságtan által hirdetett individualizmus kaotikus módon jelentkezik. Ideje, hogy e tudomány alapelveit helyességükre nézve megvizsgáljuk... Az individualista koncepcióról a kollektív ideára való átmenet nem szükséges, hogy nyers formában történjék, történhet evolúciós úton is... A kollektívizmus... nem az egyének egyszintre hozatalát és a kezdeményezés szellemének szétrombolását jelenti, hanem az olyan közösség megteremtését, amely a magánérdeket az általános érdek alá helyezi“. Ennek az alárendelésnek a kihangsúlyozása mindenütt jelentkezik újabban az uralkodó ideológusoknál. Míg azonban ezek végkövetkeztetéseikben lyukadnak ki erre, addig a Lumea Nouă köré csoportosult korporatisták mindjárt ezzel kezdik. Vannak viszont olyanok, akik nem beszélnek autarchiáról, hanem csak organizált gazdaságról. Mihaescu Ștefan a temesvári Polytechnikán tartott előadásán kikelt az irányított gazdaság ellen, amellyel — szerinte — meg akarják menteni a kapitalizmust. Felvilágosít arról, hogy az „irányított gazdaság“ fogalma annyira nem pontos, hogy a francia közgazdászok kongresszusa sem tudott a közelmúltban megegyezni e fogalom definíciójában. Mihaescu szerint a szabad- és a kollektív-rendszerű gazdaság között még sok gazdasági forma lehetséges, amelyekben az állam szerepe többé-kevésbé jelentékeny. Ide tartozik az organizált gazdaság is, amelynek azonban nem célja a nemzeti- és a magán-gazdaság irányítása. Szerinte az organizált gazdaságban az állam csak akkor lép közbe, ha valamely gazdasági jelenség szociális jelleget ölt, ha fenyegeti a közrendet, vagy a lakosság nagy részére hátrányos. Kár, hogy közelebbről nem beszél e „közbeeső“ formáról. Nála tehát az autarchia az organizált gazdaság elnevezés alatt szerepel. C. Dobrescu a galatiai export-akadémián szinte költőien fejezte ki magát. A kapitalizmust ahhoz a hegedűhöz hasonlítja, amelyen művészek is, dilettánsok is játszottak és nem vették észre, hogy nincs felhangolva, Dobrescu szerint csupán „fel kell hangolni“ a kapitalizmust. S meg is nevezi a felhangoló nevét: autarchia vagyis állami beavatkozás. — Virgil Madgearu már körvonalozottabban beszél. Madgearu is fennakad az autarchia fogalmának precizitás hiányán és ezzel azt a látszatot kelti, mintha csak ez lenne a baj. Persze a precizitás hiánya éppen az autarchia tisztázatlan természetének a következménye, amit román viszonylatban a termelőviszonyok sajátossága csak fokoz. „Kétségtelen, — mondja Madgearu — hogy az irányított gazdaság legtokéletesebb formája a szocializmus. Az utóbbi évek magánkezdeményezései és a magántulajdonon alapuló elgondolásai azonban kizárják a szocializmust“. Irányított gazdaság alatt M. olyan rendszert ért, amelyben az állam veszi át a magángazdaság irányításának szerepét, ami — szerinte — elméletileg ellentétben áll a szabad gazdasági rendszerrel, miután ezt, tudatos mechanizmussal helyettesíti. Madgearu helyesen elméleti ellentétről beszél, mert gyakorlatban az irányított gazdaság csak magasabbfokú szervezete a kapitalizmusnak, nem pedig ellentéte. Az állam amaz irányító szerepe különben, amit M. kihangsúlyoz, igen pontatlan szövegezésű. Hogyan irányít az állam? Meghagyja-e a magángazdaságot eredeti formájában vagy sem? U. i. mindkét esetben „irányíthat“, de az irányítás mindkét esetben másképp nyer alkalmazást. S mert a magángazdaság megszüntetéséről szó sem lehet, ezért M. teljes bizonyta-

lanságban hagy afelől, hogy az állami irányítást a magángazdaságot illetőleg, hogyan kell értenünk. Hisz devizarendelet, kontingentálás, importmegszorítás, prémiumok és más hasonló, a nemzetközi monopolkapitalizmusból következő megszorítás már érvényben van, tehát mit és hogy irányítson az állam? — Nézzük azonban tovább: „Tévedés azt hinni, hogy az egyik gazdasági rendszer eltűnik s azt egy másik helyettesíti... az evolúció folyamata eklektikus.“ Végül is M. az irányított gazdaságot eszköznek fogja fel, amelynek rendeltetése a „holnap“ gazdasági rendjébe való átmenet elősegítése. A holnap rendszerét azonban M. szerint éppoly kevéssé lehet bejövendőlni, mintahogy lehetetlen előrelátni a csillagrendszer jövőben előálló változásait. A csillagrendszer változásait valóban nem lehet előrelátni, azt azonban nagyon jól látja a tőke, hogy mit kell csinálni a maga holnapjának biztosítása érdekében. Amint látható M. egyrészt az irányított gazdaságot, másrészt a magánkezdeményezést favorizálja s ezt a két, lényegében ellentétes gazdasági elemet akarja összeharmonizálni. Így kétségtelenül „eklektikus“ a fejlődés útja. Ez összeharmonizálásnak különben nyilvánvaló az értelme. Egyfelől (tömegebázis nyereséje céljából) a kollektívizmus, másfelől a régi felé tekint, mely a magánkezdeményezést nemcsak hogy feltételezi, de meg is követeli. Nem hiányzik M.-nál persze az a kérdés sem, vajjon az irányított gazdaság nem eredményez-e diktatórikus politikát? M. azonban megnyugtat s az Egyesült Államok példájára hivatkozik, ahol a „demokrácia teljhatalmu vezetőt választott magának“. Madgearunak ez a párhuzama nyilvánvalóan tarthatatlan, hisz az E. A. termelési szerkezetének összehasonlíthatatlanul más természete semiféle analógiát nem enged meg a román viszonylatokkal. Viszont, hogy az E. Á.-ban az irányított gazdaság hogyan vált be, arról jó képet ad a Korunk áprilisi száma a N. I. R. A. ellenmondásai cím alatt.

(Nagyvárad)

Bihari Béla

AZ ÚJ NÉMET PAGANIZMUS. A mai Németországban a szekták és a keresztény-ellenes pogány vallások konjunkturája van. A mai német viszonyok elviselhetetlenségét misztikus értelmezésekkel és szertartásokkal fellépő alakulatok próbálják elfeledtetni. Mintha azt mondanák: a mai német élet elviselhetetlenségének nem a mai német berendezkedések, hanem a nem fajtiszta zsidó-keresztény hitfelfogás az oka. A tömegek elégedetlenségének az elterelésére a politikusok fantasztikus papi mezeket öltének. Valamikor új pártokat alakítottak, most vallásalapítóknak csaptak fel. Nyomukban egyre-másra bukkannak föl a különböző pogány hitközségek, helycsoportok, lapok, folyóiratok, melyek közben igen hevesen harcolnak egymás közt.

Az egymással szembenálló új német pogány felekezetek két nagy csoportra oszthatók. Az egyik képviseli, hogy ugymondjuk a hivatalos pogányságot: ez az ADG (Arbeitsgemeinschaft der Deutschen Glaubensbewegung), akik azonban nem tévesztendőek össze az ismert német keresztényekkel, akik az árja kereszténység alapján állanak. Az ADG a múlt nyáron alakult Eisenachban, különböző északi-népi csoportokból. Ezek a csoportok azonban nem tudtak egymás közt megegyezni s egy részük az NRA (Nordisch-Religiösen Arbeitsgemeinschaft) néven kivált belőlük, személyi és elvi okokból. Ezek szerint „az északi hit egysége nem harcolható ki olyan csoportokkal, amelyek kompromisszumot kötnek szabadvallási, félkeresztény, ős-északi megváltáshirdető (Wir #h) és teológikus-hierarchikus nemzeti-egyház

hivekkel (Bergmann), hanem egyedül a tiszta pogány világnézetű mozgalom győzelmével.“

Az NRA ellene van az ős-északi kereszties-istennek, amely létét a hamisítvány Ura-Linda-krónikának köszönheti. „Mi az ős-északi mezbe öltöztetett kereszties-istent is Dávid fiának tartjuk s a Rómába vezető utnak.“

A pogány theológia főpapja bizonyos Hauer professzor, aki eredetileg kőműves volt, később mint misszionárius a baseli Misszió Társaság szolgálatában Indiába ment, majd tehológiát tanult Oxfordban és Tübingenben, ahol most vallástörténelmet ad elő. Az ADG vezetői közé tartoznak gróf Reventlow, a lipcei Bergmann professzor, az írók közül Leers. A mozgalmat a Lippei herceg finanszírozza s valamennyien Rust birodalmi kultuszminiszter különleges védelme alatt állanak. Közöttük van még H. Wirth, aki a birodalmi kormány megbízásából a wietkikenbergi mezőn állítja föl a német pogány-kor emlékszojrait, — természetesen a német adózók költségére.

Miket követel az új német paganizmus? Ezeket a követeléseket Hauer fogalmazta meg. Többek közt ilyeneket mond: „Követeljük az államtól, hogy részünk legyen a német ifjuság nevelésében... A német ifjuság zöme, különösen a nemzeti-szocialisták, akiknek a legmélyebb kérdéseire a kereszténység nem tud felelni, sóvárog a német hit után. Vajjon nem különös, hogy egy germán-német államban egy jesusitának, még ha nem is német származású, joga van német gyermekek vallásos nevelésére, de nincs joga ugyanerre egy német hitű nemzeti-szocialista tanítónak, aki kiharcolta a harmadik birodalmat?... Követeljük kultusszal, ünnepekkel és ünnepségekkel bíró egyházközségek felállításának a jogát, a közönség erőinek a megerősítésére...“

A német hivatalos felfogás kétségtelenül a pogányok malmára hajtja a vizet. A kereszténység, jólehet mindig bebizonyította hajlékonyságát. Németország mai urai szemében — hogy a legendyebb kifejezésüket használjuk — kivénült. A pogány szekták legutolsó országos gyűlésén, ahol megjelentek az olyan szélsőséges pogányok mint a fajkutató Günther és Mandel, Dr. Kunner „A fauszti évszázad kezdete és vége“ című előadásában a következőket mondta: „A bűn és bűnhődés fogalma az árja ember szemében teljesen ismeretlen és idegen fogalom.“ Ez a fogalom tipikusan keleti eredetű. Következőképpen az árja embernek nincs szüksége megváltásra. Bergmann professzor pedig a következőket mondta: „...aki a mi mai német ifjuságunkat ismét kereszténnyé akarja tenni, az vallásnélkülivé teszi. A kereszténység már nem a mi vallásunk, már nem vallása az élettörvényei és a faji-biológiai alapon gondolkodó kornak. Következésképpen ad az kenyér helyett az ifjuságnak, aki a keresztény megváltás- és eredendő bűn-vallásra tanítja, a heroikus német hit és a heroikus német erkölcsstan helyett.“

(Berlin)

Szeremley László

A FRANCIA NÉMET EGYÜTTMŰKÖDÉS ADALÉKAIBÓL. Hitlerék uralomra kerülte előtt a német sajtó rengeteget írt a francia-német szellemi együttműködés kísérleteiről. Berlinben és Párisban külön-külön csoportok készítették elő a közeledés útját. Már arról volt szó, hogy mindkét részről kultur attasékat delegálnak. A nagy német kiadók egyre-másra hozták ki frankofil kiadványaikat. Akadtak német és francia írók, akik a francia-német szellemi együttműködés munkakörére specializálták magukat. A weimari kor alkonyának

fényei voltak ezek a tünetek. Almodozók esthajnali játéka, akik minden német és francia művelődésbeli mozzanatról aggasztó alapossgággal vettek tudomást, csak ép' a valóságuk felett néztek el. Azóta a mai német rendszer alaposan kiábrándította a béke e szálláscesinálót. A hitleri Németországban már a hangjuk sem hallható. Ezek a szép lelkek most vagy Hitler oldalán dobolják faji riadóikat, vagy az emigráció savanyú kenyerét eszik s okulhatnak azon amiért a „kapcsolatok, a megértés kiépítése“ elmaradt. Elmaradt? Nem. A német uralkodó osztály kapcsolatai ma is fennállanak a franciával, mint ahogy fennállottak a hitlerizmus előtt is. Természetesen ezek a kapcsolatok egészen más természetűek, mint aminőkről az alkony madarainak szárnyai verdestek. Elsősorban: eredményesebbek és valóságosabbak. Nem a szellem és a megértés: a béke, hanem a vas és az acél: a háború-készítés kapcsolatai ezek. Igen régi és igen erős ez a kapcsolat. A német emigrációban sinylődő szép lelkek bizonyára még ma sem hiszik el, hogy az ő békétörekvésük csupán tükrözése volt e másik, valóban kiépült kapcsolatnak, Friedrich Sieburg vagy más e finom elmék közül bizonyára megvetéssel fordulna el attól, aki felhívna a figyelmét arra, hogy az ő francia-német szellemi megértést propagáló irásai kivétel nélkül olyan kiadónál jelentek meg, amelyek olyan német nehézipari érdekeltiségeknek voltak az üzleti függelékei, amelyek igen fontos anyagok és készítmények során a legközvetlenebb kapcsolatot tartják fenn francia-hadiüzemekkel. Erről u. i. csak a szép lelkek nem tudnak. Nem tudtak a császári korszak széplelkei sem. Holott a németek és franciák közt a fegyverkezési-, illetve az acéliparban már három évtizede szoros a kapcsolat. Ezt a kapcsolatot a világháború sem tudta széttepni. A Société Lorraine Minière et Métallurgique, a legnagyobb francia acélüzem nyers anyagát 1919 óta Röchlingtől, a német vasmágnástól szerzi be, aki bizony ma lelkes nemzeti szocialista. Hogy a Société Lorraine vezére M. Alexandre Dreux szintén neves francia nacionalista az ezek után csak természetes. Ez a két nacionalista egy csomó nagyvállalkozásban társa egymásnak. Van-e értelme ily körülmények közt még francia-német ellentétekről beszélni? Röchlingé a Saar-vidéki völklingseni nagy acél- és vasmű. Ez a vállalat termékeit a Saar-vidéki Société Française des Forges et Acieres közvetítésével adja el. A vállalat igazgatása egyenlő részben oszlik meg Röchling és Dreux között. Hogy azután évekkel ezelőtt Röchling nagy francia-ellenes propagandát vezetett a Saar-vidéken, Dreux viszont hevesen támadta Németországot és Hitlert, — ez csak a kívülállóknak szólt, a látszatok elkerülése végett, mert különben igen jó barátságban voltak egymással, ugyannyira, hogy 1932 október 2-án a Dreux-féle Société Lorraine Minière nyíltan is társult a Röchling-féle Société de Forges-zsal. A két vállalat most Lorsal néven működik együtt, ami azt jelenti, hogy a német és francia tőke egyesülten irányítja azt az ipart, melynek a hadiszekők előállításában a Rajnán innen és a Rajnán túl a legnagyobb szerepe van. Vajjon ez a békés együttműködés a szép lelkek törekvésének az eredménye? Nem. Hasonló együttműködés a francia és német nehézipar közt meg volt a háború előtt is. 1914-ben pl. Thyssen kezében voltak a Briey-i medence bányái, Röchling pedig társ volt a Valleroy-i bányákban. A francia acéliparnak ezek a bányák voltak a főforrásai a háború alatt s Thyssen és Röchling a háború alatt sem szakították meg társas viszonyukat ezekkel a vállalatokkal. Sőt: — a háború alatt felszaporodott profitból építették ki

azt az új trösztöt, amely már a készülő új háború hadiszereit gyártja. Hasonló kapcsolat állott fenn a W e n d e l és Schneider-Creusot érdekeltségek esetében, melyek szintén megtartották a háború alatt német bányakoncesszióikat. Vajjon szükséges ilyen körülmények közt még a megértés és együttműködés keresése? A felsorolt kapcsolatoknál elképzelhető alaposabb „megértés“, amit még az elmúlt háború ágyai sem tudtak szétszakítani, s amint látszik még a készülő háború sem tipor szét!

(Budapest)

Hartmann Géza

A TÖMEGSZÍNHÁZ OLASZORSZÁGBAN jólehet az olasz színház válsága elérte mélypontját, ismét aktuális. A válság a fasizmus „módszere“ miatt szükségszerűen mélyült el és sokkal nagyobb méreteket öltött, mint azokban az államokban, ahol a fasizmus radikálisan még nem honosodott meg. Mussolini ugyan állandóan hangoztatja beszédeiben, nyilatkozataiban, hogy a színház válságát a fasizmus megoldja, de hiába. A válság tart. S hogy ez a válság Mussolini előtt is nyilvánvaló, azt az is igazolja, hogy rendelkezése szerint az ez év őszén Rómában tartandó Volta-kongresszus témája — a színház. (A Volta-kongresszusokat az Olasz Tudományos Akadémia rendezi két évenként, minden alkalommal valamilyen „aktuális“ téma jegyében.) Mussolini különben már éveket ezelőtt kiadta a jelszót: a fasizmus színháza a tömegszínház. Le kell bontani a régi színházakat és helyükre modern, sokezer embert befogadó színházat kell állítani; az ülőhelyek a „társadalmi kiegyenlítődésről“ tanuskodjanak; a helyárak olcsók legyenek, mert ha a széles „rétegeket“ meg nyerik a színház számára, akkor a színház válsága megoldódik, a színészek nem játszanak üres nézőtér előtt. — A valóságban azonban mi történt? Az új színházak felépítésére a magánvállalatok nem vállalkoztak. A vállalkozók u. i. igen jól tudják, hogy Olaszországban ma is van egy olyan s korántsem jelentéktelen társadalmi réteg, mely anyagi helyzeténél fogva, rendszeresen látogathatná a színházat. Ezek azonban nem járnak színházba, mert annak műsora — polgári viszonylatban is — értéktelen, rossz; a fasiszta cenzura betiltja a „legártatlanabb“ darabokat is. A széles dolgozó tömegeket viszont még kevésbé érdekli ez a színház, a tömegszínház fentartó rétege így szükségszerűen kiesik a számításból; még ha a helyárak filléres alapon is mozognának, akkor sem látogatná több ember az olasz „tömegszínházat“. Közben cikkek jelentek meg, s ezek a cikkek arról beszéltek, hogy az állam építse fel az első tömegszínházat s példának Oroszországot hozták fel, ahol az állam építi a színházakat. Mussolini persze tisztában van azzal, hogy miért látogatják Oroszországban milliók a színházakat. Emil Ludwig Mussolinivel folytatott beszélgetéseiben elmondja Mussolininek, hogy volt a zsufolt moszkvai Operában, ahol a férfiak nem frakkban, hanem egyszerű ucai ruhában jelentek meg s a nők nem viseltek estélyi ruhát és drága ékszereket; az előadás azonban nagyszerű volt, jobb, mint a római operában. Rómában viszont az Opera előadásán frakkban ültek a férfiak és a nőkön szebb ékszereket látott, mint a newyorki Metropolitan egy premierjén. Az előadás után Moszkvában a kitűnő nézőket villamosok és autóbuszok sorai várták, Rómában viszont néhány magán-autó, mert olyan kevés a néző. — Nem csoda tehát, hogy az olasz kormány taktikát változtatott a színház kérdésében. Egy tömegszínház felépítése leleplező eredménnyel járna. Ezért kitalálták, hogy a tömegszin-

ház értelmét módosítják. „A tömegszínház nem azt jelenti, hogy sok ezer ember nézhessen végig egy jó előadást, hanem hogy nagy tömeg mozogjon a mézőtéren. A darabnak ne legyen szerzője, hanem sokan állítsák össze.“ Az ilyesmit persze el is kell hitetni. Megkezdődött erre a sajtókampány, amelynek során cikkek, „tanulmányok“ fejtegetik a tömegszínház problémáit. Sőt: kitűzik a tömegszínház első előadásának dátumát is: 1934 április 29, Firenzében. Az eredmény így is leleplező volt. Az előadott „drámai szintézis“ címe: „18. B. L.“ három részből állt: háború, forradalom, építés. A darab hőse a „18. B. L.“ vagy „Giberna anyja“, ahogy a katonák nevezik a hős teherautót. Ez a teherautó vitt a lövészárkok katonáihoz — ezer veszéllyen keresztül — municiót, élelmiszert, postát. „Giberna anyja“ kegyes, jó barátja a katonáknak, akik minden segítséget általa kapnak. A darab második részében, (a forradalom idején) az elhagyottan álló hős teherautót semmirekellő alakok dobálják meg és szét akarják rombolni, mert Giberna anyában a háború szimbólumát látják. A motor azonban hirtelen működni kezd, az autó elindul (menekül) azok elől, akiknek életét mentette meg a háborúban! hogy új küzdelemben vegyen részt. Ez az új küzdelem a fasizmus „építő harca“, amelyben „Mama Giberna“ ismét szerephez jut. Mikor a fasizmus egyik művét befejezte a hős autó teljesen elgyengül. Az előadás utolsó jelenete „Giberna anyja“ temetése. Ez a darab — meséje. Maga az olasz sajtó megállapította (egyhangúan!) hogy „a tömegszínház első kísérlete nem volt meggyőző!“ Az olasz színház romantikus volt a 18., a 19. és a 20. (?) században is és így nem lehet ma sem — írják a firenzei előadás után az olasz kritikusok — propaganda célokra felhasználni. De mert ezt világosan nem írhatják le, hát ezt írták: „nem lehet... mint az oroszok propaganda célokra felhasználni, mert az olasz színház, ellentétben az oroszsal mindig romantikus volt.“ Majd ismételtén idézik Mussolini kijelentését. „Elő kell készíteni azt a színházat, melyben 20.000 ember fér el...“ Az IL LAVORO kritikusa felteszi a kérdést: „Tömegszínház-e, vagy színház a tömeg részére.“ És így válaszol: „A nézők száma a fontos és nem a szereplők száma. A szerző tehetsége, szíve, lelke s nem a szerzők száma.“ Közben egy idézettel kapcsolatosan megemlíti: „a történelmi hűség és pontosság sosem fest rosszul...“ A krónikás szerint a szabadban tartott előadást 18.000 ember nézte végig, de a legtöbb semmit sem látott a rosszul elhelyezett nézőhelyek miatt. S újból közlemények özöne indult el, mely a rendszer szelleménél fogva ismét csak elvezet a probléma tisztázásához...

(Budapest)

Nemes Lajos

A FEKETEK KULTURÁJA mintha nem létezne. Az európai ember kizárólag saját magát tartja a kultúra egyedüli hordozójának és teremtetőjének. Ez a (téves) felfogás, mindenekelőtt az ó-kor eredményeire támaszkodik s a görögök plasztikájára, Athén architektúrájára, a római mammoth-építkezésekre hivatkozik, mely utóbbiak már egy hanyatló kor termékei. Homeros eposzai, a görögök és rómaiak történelemírása, de mindenekelőtt az ó-görög dráma, mindezek olyan teljesítmények, amiket, bizonyos mértékben, az európai ember a saját maga alkotásának tekint s amelyeknek fényében naponta sütkérez. A görögök, rómaiak és macedonok stratégiai képességeiről, a görög és római csataterék tetteiről az európai ember úgy beszél és ír, mintha azok a legfrissebb európai napok cse-

fejedetei volnának. S mert a hinduk szintén nagy ideális értékeket hoztak létre s a zsidók a Biblia született tulajdonosai s a hinduk és a zsidók is a kaukázusi népek közé tartoznak, azért ezeket a kulturjavarakat is bekebelezték az „európai“-ba. Közben persze tudják nagyon jól, hogy pl. az ázsiai kultúra sokkal, de sokkal idősebb az európainál s hogy a kínai filozófusok, Buddha stb. szintén léteztek. Erről azonban ritkán esik szó. Afrika viszont és Ausztrália egyáltalán nem jön tekintetbe. Sötét, fekete földrészek ezek, gondolják, amelyek csak arra jók, hogy a falánk kapzsiság s a gyarmatosító államok szadizmusa kiszákmányolja, túrje határaik közt a rabszolgakereskedelmet, bár rendeleteivel, törvényeivel tiltja, anélkül, hogy a legkevesebbet is megtenné, pl. Amerikában az ártatlanul öldösött négerék érdekében. Holott ezek a feketék, akiket alacsonyrendűeknek nevez az európai kultúra, évezredes kulturával rendelkeznek, amiről az európai ember nem beszél, az európai iskola nem tud s amit az európai kulturhistória nem ismer, jóllehet az európai kultúra igen gyakran a hatása alatt állt. A négerék szikla feliratait és grafikus rajzait, agyag- és fa-edények ornamentális díszítései, amelyek a mozgás bámulatos visszaadásában a rajz legnagyobb európai mestereim túltesznek, mind a prehisztorikus néger kultúra emlékei. A „fekete faj“ kulturátságának mélységéről és magasságáról a legelevenebb bizonyítékokat a különböző négertörzsek évszázadokon keresztül fejlett költészete szolgáltatja. A néger költészet erkölcsi tartalma bizony meglepő, formái bizony csodálatosak... S ezt a világot pár ember kivételével Európában alig ismerik. Leo Frobenius könyve (Kulturgeschichte Afrikas) nem került el széles rétegekhez. Az iskolába viszont egyáltalán nem. Európa legdélibb államaiban, részint a földrajzi közelség, részint pedig a gyarmati kapcsolatok miatt élénkebb a tudat Afrikáról pl. Közép- vagy Észak-Európával szemben. Ezek a gyarmati kapcsolatok azonban épp azok a kapcsolatok, amelyek a legtöbbet tették a „fekete kultúra“ elsüllyesztése érdekében. A feketék kulturáját csak az egyre jobban önudatosodó fekete népek szabadság mozgalma viszi valójában majd a világ elé és mutatja be.

(A. H.)

A MAI NÉMET SZÍNHÁZ. Ha a színház színvonalát a mindenkori társadalmi életszakasz jellemző vonásának vesszük, úgy a mai Németország eredménye ebben a tekintetben egyenesen katasztrófális. A mai német reakció képtelen a valóság problémáit és konfliktusait művészileg valóságként visszaadni. A valóságot kénytelen a propaganda követelményei érdekében meghamisítani. Kizárólag az a fontos a mai Németország számára, hogy a széles tömegeket távol tartsa a gondolkodástól s azok tudatából minden haladó felelősséget kiirtson. Ez a törekvés a színházra úgy tartalmi mint formai szempontból végzetes.

Az első, ami a mai német színházról megállapítható, minőségi súlyedése. A weimari évek rengeteg tehetsége háttérbe szorult. (Különösen a vidéken.) A társulatokat a politikai megbízhatóság s a fajtisztaság követelményei szerint állítják össze. Az intendánsokat és szíárokat kizárólag a jó politikai összeköttetések tartják a helyükön. Különben a „tradíciók“-hoz ragaszkodnak, félnék minden újítástól a színpadon. Azok a színpadujító törekvések, amelyek annyira hasznára váltak a hitlerizmus előtti német színháznak, teljesen szünetelnek.

A darabok tartalma? A darabok, amiket ma játszanak, kivétel nélkül a hatóságoktól való félelem termékei. A kísérleti drámának befellegzett! A legbiztosítottabb a „történelmi“ problematikába való

menekülés. Különben elegendő a mai német színházak műsorának futólagos áttekintése.

Nagy Frigyes ismét nagyon hálás téma. Berlinben jelenleg a felettébb aktuális A király című darabot adják, az elengedhetetlen Sanssouci-i kerekasztallal, mortjiális dialektusokkal s egyebekkel, amiktől a patrióták szive dagad. Nyugatnémetországban a Poroszország életszakaszai című történelmi dráma virágozik, mely a Napoleon korabeli „nemzeti felkelést” heroizálja. Münchenben legutóbb Katona a Ballada címen (a cselekmény ideje: 1782) egy, a francia „öselenség” ellen irányuló tendenciájú darabot mutattak be. A Berlinben újabban megnyitott „Fiatalok Színháza” Schiller Haramiák-ját játsza. Sziléziában egy 17. századbeli tárgyú darab fut, A mi öröktragédiánk. A művészi „fejlődés”-en kétségtelenül látszik a rendszer nyomai. A kilátások: a legtöbb német színházban rövidesen előveszik a beporosodott polcokról a császárságkorabeli udvari drámáiról, Ernst Wildenbruch vér- és vas-drámáit, Hitler háziköltője, Dietrich Eckart természetesen szintén feltámasztását ünnepli. A színpadi eső, rög a lovagi fegyverzetektől, s a színpadi szabók sorozat-szám állítjaék elő a biborpalástokat.

Természetesen olykor-olykor kevésbé ódon darabok is színre kerülnek. Konjunkturája van a világháborús drámáknak. Különösen szerepelnek a Langemarek típusu darabok, amelyek igen értenek a történelmi valóság meghamisításához. Ennek a konjunkturának azonban nincsenek fogyasztói. A „slager” egyelőre meghalt, a német színpadon. Még az annak idején bevált darabok új betanulása sem használ. Itt-ott azután akad olyan darab, amely aktuális problémát „dolgoz fel.” Ilyenek elsősorban a „határvidék” drámák. Tipikus ebben a nemben Kaerge] Andreas Hollmann-ja Az internacionális kérdéseket érintő darabok viszont felettébb misztikusak. Schreyvogel A halál a Genfben című darabjában egy titokzatos „ifjúság” képzelődés kulisszák közt medítál teli dagályyal, anélkül, hogy az egész értelme ki-derülne. Hasonló drámák tömege felvonulóban...

S az u. n. „könnyű Muzsa”? Különösen szeretik az elképzelhető legprimitívebb „népies zamatú” vigjátékokat. Sherlock-Holmes-vigjátékok, kaszárnyaromantika, vér, és föld-drámák, mely utóbbi a bajor Billinger specialitása, töltik ki a műsort. Korprobléma, egyetlenegy sem, sehol. Semmi új. A valóság teljesen eltűnt. Alig másfél év alatt a német dráma olyan nagyot zuhant, hogy színvonalra mélyen alatta van a császárság korabelinek.

(Berlin)

Willy Helm

RODALOMSZEMLÉLET ÉS VILÁGSZEMLÉLET. A mai társadalmi élet minden megfigyelője észlelheti, hogy az élet „elirodalmosodik”. Soha annyira az írott szó nem befolyásolta még a tömegek életét, mint napjainkban. Mintha a többség elvesztette volna a közvetlen, valóságos étellel való kapcsolatát: úgy szeret, gondolkodik, sétál, kívánczik, úgy gyűlöl, harcol, bírál, mint könyvben, újságban olvasta, rádióban hallotta, filmben látta. (Napjaink filmje is elsősorban irodalmi termék.) Az emberiség élete tulajdonképpen mindig nagyrészt az utánzáson alapult, csak hogy régen az öregektől tanult hagyományos szokásokat utánozták, most meg elsősorban az irodalom által közvetített életformákat.

Az irodalomnak ezt a megnőtt jelentőségét regisztrálja Hankiss János új könyvében, melyben a Napkeletben és Debreceni Szemlében

megjelent cikkeit foglalja össze.¹ Hankiss kiindulópontja a történelmi materializmus módszerének épp a fordítottja. Míg a történelmi materializmus „nem az égről száll le a földre, hanem a földről az égre” — vagyis azt kutatja, hogy a társadalom szerkezetének mi az alapja, és a „felépitményben” főleg az „alépitmény” hatása alatt létrejött tükrözést teszi tanulmány tárgyává, — addig Hankiss professzor az irodalom „ubiquitását”, mindenütt jelenvalóságát vallja és az irodalomnak az élet minden területére való hatását vizsgálja.

Mint írtam, Hankiss módszere fordítottja a szokott materialista módszernek. Fordítottja, de nem áll vele ellentétben. Ellentétben akkor állna, ha a materializmus tagadná az „ideológikus” jelenségeknek a társadalmi élet alapvető funkcióira való visszahatását. Ez azonban nem áll fenn. A materializmus a tudományban — bármennyire „levitézlettnek” tartja Hankiss — helyes alkalmazásában a társadalom integrális életének legteljesebb szemléletét tudja adni. „Ami az uraknak hiányzik — írja Engels egy levelében — az a dialektika. Mindig csak okot látnak itt, hatást amott. Azt egyáltalán nem veszik észre, hogy a valóságos világban ilyen metafizikusan polgári ellentétek nem léteznek, hogy az egész folyamat... a kölcsönhatás formájában megy végbe...”²

Hankiss „előítéletnek” tartja, hogy „az irodalom... határozottan különbözik ... a valóságtól, amelyet „utánoz”, „visszatükröz”, vagy „megtagad”, — a művész világmérete és pártállása szerint, mert irodalommentes élet, az irodalomtól sterilizált valóság nincs” szerinte. (11. o.) Azonban a következtetés helytelen. Az irodalomtól független valóság tényleg nem létezik, a társadalmi életben nincsenek független, „abszolút” létezők, csak viszonylagosak, csak hogy ez nem jelentheti azt, hogy az irodalom „nem különböztethető” meg a valóságtól, hogy a leírt érzés ép olyan „valóságos”, mint a primér, elsődleges, tényleges érzés.

Hankiss nem idealista. Az irodalomnak nem tulajdonít önálló szellemi létezt, ettől megóvja nagy, elsősorban francia műveltsége. Az irodalomban a „létért való küzdelem” egyik fegyverét látja (34. o.) és az irodalmi szükségletet megalapozó vágyakat „egyfelenegyre: a földi élet tágitásának vágyára” vezeti vissza. Irodalomszemlélete tehát nem idealista, viszont nem is társadalmi. Az „élet” szót szinte biológikus értelemben használja és nem látja meg, hogy az emberi „biológia” egyúttal „szociológia” is kell legyen, — mert az emberi élet társadalmi élet — különben képtelen az emberi dolgok megmagyarázására. Ebből magyarázzuk egyoldalúságait.

Az irodalmi szükségletet például nem lehet csupán a „földi élet tágitásának vágyára” visszavezetni. Az irodalmi szükséglet napjainkban észlelhető megnövekedése határozottan válságtünet. Van, aki tudatának tágitását, ismereteinek gyarapodását várja a könyvtől: de a legtöbben narkózisként, éber álmodozásuk eszközeként használják, mekkülnek önmaguk előtt, képtelenek elviselni önmaguk és gondjaik társaságát, kielégületlenségüket képzeletbeli kielégüléssel cserélik fel: beleolvadnak olvasmányaik hőseibe, megsemmisülnek és azonosodnak. Az olvasás az öngyilkosság kifinomult formája a mai társadalomban. A zsufolt könyvtárak és kölcsönkönyvtárak is ennek a tanujelei.

Az irodalomszemlélet leglényegesebb problémája az irodalomnak

¹ Hankiss János: Irodalomszemlélet I. Új írók sorozat 1934. — ² Engels levele Konrad Schmidthez.

az egyetemes társadalmi élethez való viszonya és kölcsönhatása. Hankiss azonban elkerüli ezt a kérdést ott is, ahol szükségszerűen fel kell vetődnie: a korszakok kérdésénél. (52., 53. o.) Mért vannak az irodalomban határozottan elkülöníthető korszakok? Az irodalom önállóan változik, vagy az egész társadalom változik s az irodalom ennek hatása-képpen?

A „levitézlett“ materializmus válasza erre az: az irodalom másodlagos társadalmi funkció, mert eszköze, a szó, fogalom, fogalmak kapcsolata másodlagos vagyis a tényleges, érzékelhető valóság jele.

Az irodalom tehát jelekből épít és jeleket épít, jeleit pedig mindenképpen az a valóság határozza meg, amelyet a jelek jelölnek. Egy vers felkorbácsolhatja az érzékiséget vagy a politikai szenvedélyt: de maga nem érzékiség és nem szenvedély, csak annak a jele, mint Mona Lisa képe sem a valóságos Mona Lisa, hanem csak a képe. Tehát zavartkeltés, ha „előítéletnek“ vesszük, hogy az irodalom csak tükörképe a valóságnak. Igenis tükörképe, de eleven, ható, organikus tükörképe, „fényképe“, amely majd nem helyettesíti a valóságot, de csak majd nem. Ebből pedig azt következteti a materializmus, hogy ha az ideológia másodlagos, akkor nem értelmezhető amaz emberi élettevékenységek nélkül, amelyek folyamán a „jelek“ kialakultak és amelyeket jelölnek, vagyis elsősorban a termelés nélkül, amely nem más, mint a leghatalmasabb emberi ösztönnek: a lét-fenntartási ösztönnek működése. A termelés a társadalmi életnek a csontváza: természetesen a materializmus szerint is az élő szervezet a csontváz, izmok, idegek, szervek, bőr együttműködő és finom szövetéből áll: csak éppen rámutat a csontváz eddig elhanyagolt jelentőségére.

Hankiss elemzéseiben feltűnő a társadalmi problematika elhanyagolása és elkerülése. Egy helyütt azt olvassuk: „az individualizmus után a kollektivismus“ eljöttét várja: (a — jellemrajz terén) — de ezt sem magyarázza. A társadalmi háttér megrajzolása nélkül paradoxnak tűnik fel egyébként nagyon érdekes és elgondolkodtató mondanivalója.

(Budapest)

Fülöp Ernő

ÓCSKA GRAMMOFONLEMEZEK (III.)

Iró és tollforgató Egy író értékeit nem csupán munkáinak hatóerejéből, de érdeklődési körének területi nagyságából is le lehet mérni. Mint ahogy a dolgok felfogásában, megírásában vannak fokozatok, megválogatás szempontjából is vannak első, második és harmadrangú témák, miliók, figurák, korok és társadalmak. Ebből természetesen következik, hogy világszemléletekben is vannak fokozatok. Az író, napjainkban élő gazdasági és társadalmi berendezkedéseinket véve alapul, éppúgy kiszolgálója közvetve, vagy közvetlenül az irodalmi izlést diktáló, gazdasági érdekeit jól felfogott társadalmaknak, akár a fűszeres, az izzólámpagyáros, a törvényesen akreditált feleség, vagy a prostituált. Van mégis valami, ami élesen elválasztja egymástól az alkotó író a tollforgatótól. Ez a valami a kritika, amelynek segítségével az író, ellentétben a tollforgatóval, ha kell, lekicsinyíti, ha kell, megnagyítja a dolgokat, minden esetben újraértékeli, felméri és az őket megilllítő helyre transzponálja azokat. Az elefántot sohasem az állatkertbe, viszont a poloskát se a Szaharába, hanem pon-

tosan ahová való, tehát a tisztességes és becsületes polgári otthonok rekamiéibe és plüssfoteljeibe. Az író, a kritikus, egyszóval alkotó nem kereskedik olcsó interiórhamisítványokkal, ezzel azután azonnal kiállítja a bizonyítványt. Pultjának mérlegére helyezi társadalmának „értékeit“, figuráinak jellemét, az összefüggések és egyáltalán a hatóerők egész pokoli komplexumát, leméri őket olykor anélkül, hogy árusítaná, elfogadná, vagy visszautasítaná. Az író, ellentétben a tolforgatóval, távolról sem nevezhető napjainkban jó üzletembernek. Szociális belkiismerettel rendelkezik, ami már magában véve behozhatatlan hátrány, legalább is annyi, mintha valaki néger rakodómunkás, ahelyett, hogy angol lord lenne. Nem recenziót ír a világról, hanem kritikát. Ezzel sikerül véglegesen elárulnia magát. Fizetségül mindezekért néha megkapja a halhatatlanságot, a halhatatlanságot és nem a megélhetést, amire minden józaneszű ember szerint pedig nagyobb szüksége lenne.

A tábla A szépszámban lévő római börtönök celláinak egyikét a következő márványtábla díszíti: „Itt szynlődött Galileo Galilei természettudós, az inga és a szabad esés törvényeinek megállapítója, a hidrosztatikai mérleg és az első hőmérő elkészítője. Ebben a cellában szynlődött azon állításáért, hogy a bolygóknak nincs saját fényük és mert a világegyetem központjának nem a Földet, hanem a Napot tekintette. Jezsuiták inkvizíciója elé került azon megállapításáért, hogy a Föld saját tengelye körül forog. Erőszakkal kényszerítették ma már általános köztudattá vált tanításainak visszavonására.“ Körülbelül három évszázada ennek. Legyen eszünk és ne vegyük rossz néven Galileitől, hogy a tébolyodott erőszaknak engedve visszavonta megállapításait. Hogy visszavonta tanításait, az nem kevesebbet bizonyított, mint éppen hitét és komoly tudományos meggyőződését. Taktikáját mozgalmi körökben még a józaneszűek is megirigyelhetik. A Föld azért tovább forgott és a tényeknek megfelelőleg a bolygók is elveszítették talmi fényüket. Elmult három évszázad és ma már az államiilag akreditált fizikatanárok is hajlandók arra, hogy Galilei megállapításainak hitelt adjanak. Főpapok, vezető államférfiak sem kételkednek már a Föld saját tengelye körül való forgásában, sőt mi több, nem adnak ki közözelevelet és ügyészi vádiratot senki ellen, aki azt merné állítani, hogy mondjuk a Föld gömbölyű. Hogy még jobban fokozzam a dolgot, talán az egyetlen pont ma ez, amiben sarki rendőr, ügyész, hóhér, vádlott és halálraitelt megegyezik. E táblára tekintve öröm és bizakodás dagaszthatja keblünket. Szinte biztosra vehetjük, hogy eljön az idő, amikor táblák és obeliszkek hirdetik, hogy itt raboskodott X. Y. vagy itt végeztetett ki Y. Z., akik azt állították, hogy minden embernek egyforma joga van az élethez. A fantáziával bíróknak már látják is szemei, amint szorgos kezek emelik a táblát börtönökben, kazamatákban és fogdákbán, hivatalos szónokoknak ünnepi beszédre nyílik a szájuk és az összegyűlt közönség szájátáva és álmélkodva figyel. „Itt szynlődött X. Y. vagy Z.“ dörgi a szónok és kis kalapácsával rácsap a falhalkészített márványtáblára. Az összegyűlt közönség értelmetlenül hallgat, nem tudja megérteni, hogy létezhetett egy kor, amely erről a kérdésről másként vélekedhetett. Mindenki csodálkozik, senki nem érti a kort és mégkevésbé azt a heroizmust, amit itt ünnepelni és megörökíteni: összegyűlték. A régi inkvizítorok éppoly békésen nyugszanak, mint az elítéltek. „Itt törték kerékbe, azi“ — kiáltja könnyeláradt szemekkel a szónok: — „aki azt mérészelte állítani, hogy tiz újj van minden ép ember kezén. Hogy az ember tüdejével lélegzik, szemével lát és fü-

lével hall. Két lábán jár és igazságtalanságot követ el, amennyiben embertársait kiszorolja.“ „Itt nyuzták meg elevenen mindazokat, — mutat be a szónok egy sötét pincehelyiségbe, — „akik azt hangoztatták, hogy ha a nap felkél, kivilágosodik. Akik kézbe fogtak bizonyos könyveket és akik időnként összejöttek azzal a céllal, hogy magukat továbbképezzék.“ A szónok még tovább beszél, mindenki értelmetlenül hallgat. Visszatekintve is értelmetlen előttük egy olyan világ, amelyben kerékbetörtek, kivégeztek, felakasztottak és elevenen megnyuztak olyan embereket, akik világosan látták, hogy kétszer kettő négy. Ekkor jön a tábla és a hálás utókor, amely regisztrálja az igazságokat. Az igazságokat, amelyeknek az értéke és érvénye minden józaneszű ember előtt akkor már — közhely.

Modern középkor. Szellemi középkor visszatéréséről beszélni a gazdasági középkor tudomásulvétele nélkül legalább is olyan tájékozatlanság, mint aminőt csak gyermekéveink derék macsó komája, Dörmögő Dömötör árult el azzal, amikor a császárkörtét összetévesztvén a villanykörtevel, az utóbbit egy bőséges vacsora betetőzésül hotelszobájában az idillikus milléniumi évben szájába vette és elfogyasztotta. Az emberiség nagy hányada általában Dörmögő Dömötörökből rekrutálódik, ez a tudat teszi nyugodttá és háborítatlanná tirannusok, államfők, diktátorok, vezérigazgatók és egyéb felelősségnélküli egyének tündéri álmát. Az emberiség általában mindenbe beletörődik, erőszakolni kell rá a mindennapi kenyeret, a szomszúságát oltó bort és egyéb létfenntartási szükségleteit. Nincs az a rettenetesség, amibe ne volna képes beilleszkedni, nincs az a kemény párna, amit meg ne szokna és nincs az a bornirt gondolat, amit kellő garnirozás mellett ne védene utolsó lehelletéig. Az emberiség általában csak álmaiban, elképzeléseiben és fantáziáiban igényes, egyébként igénytelen, igényességében még a mezők liliumához és a levegő madaraihoz sem hasonlítható, mostoha körülmények között a mezők virágai elhervadnak, a levegő madarai lefullanak, csak az ember az, amely mostoha körülményei dacára is él és szaporodik. Ne legyünk jóindulatúak és ne az emberiség intelligenciájában keressük ennek az okát, hazugság lenne ez, egy rögeszme, egy fikció, az emberiség sohasem volt intelligens és legnagyobb szellemei sem bővelkedtek intelligenciában. Az ember eredeténél fogva erkölcsös lény, tehát természetesen undorodik a belátás bűnétől. Az ellentmondás itt csak az, hogy az emberiség, diszes korunk remekbekészült emberisége amellet, hogy középkori nézeteket vall, középkori intézmények szolgálatában áll, egy középkori elképzeléshez méltó társadalom kiszolgálója és védelmezője, indignálódva veszi tudomásul életének középkorba illő gazdasági berendezéseit. Misét hallgat rádión át, gyermekeit földalatti villamoson küldi felekezeti iskolákba, nyomtatott könyvekből olvassa a családi élet szentségének magas elrendeltetését, gázzal főzi meg krumplilevesét és lapostetejű házakba hurcolkodik be, mint Jakó, áldozatul ajánlkozva mohó és kapzsi háziuraknak, átkozott emlékü házfelügyelőknek és gonosz indulatú segédházfelügyelőknek. Bizonyosak vagyunk benne, hogy az emberiség nyomorult élete nem csupán ezen modern rekvizitumok segítségével kibírható. A társadalom züllesztéséhez elvitathatatlanul hozzátartozik az általános gazdasági ellátás csődje és ez éppen a termelés legbőségesebb éveiben kulminál. A munkanélküliségen kívül „okos megmondolások“ készítenek már napjainkban is a háziasszonyokat arra, hogy a gázt kikapcsolassák és székek lábát forgácsá vágva, a konyha

közepén vaskondérban forralják fel a sótalán levest. A ház ura kikapcsolatja a villanyt, faggyugyertyát gyújt és nyáltól csurgó szájjal élvezetében böngészgeti a legutóbbi dícsőséges háború történetét. Mindenki kifordítja ruháját, talpaira laput köt és hetenként csak egyszer mosdik. Kies barlangok tárnak fel a közeli hegyekben, előkerül a dárda, a nyíl és a kopja, minden becsületes polgár barlanglakó lesz, mit is tehetne egyebet testére szabott társadalmában. A polgárnak ebben a szituációban, jóindulatúak legalább is így remélik, megjön az esze. Magam részéről „gönnolom“ ezt a sorsot neki. A kikapcsolt villanyt, a faggyugyertyát, a konyha közepén lobogó máglyát, és végső esetben a barlangokat. Viszont, ha így sem jut egy jobb belátásra, az sem fogja megváltoztatni a dolgok végső menetét. Mert ész legfeljebb egy új társadalom megteremtéséhez szükséges, azok részéről, akik abban benne élnek, már nem minden esetben várja el az ember.

(Budapest)

Remenyik Zsigmond

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A JAPAN KONJUNKTURA

Az utolsó két és fél évben, amióta Japán megkezdte a Mandzsuria elleni hadjáratot s a yen erősen devalválódott, Japán gazdasága külsőleg egy „konjunktura sziget“ képét mutatja a világgazdasági válság közepette. A japán gazdaság e virágzása az inflációnak a hadigazdálkodás következtében beállott változásokkal való összejátszásán alapszik. A mai japán konjunktura valójában inflációs- és háborúskonjunktura. Mint minden inflációs- és háborúsgazdálkodás az értelme:

1. **Gazdasági világ:** a „nemzeti vagyon“ csökkenése. a) A mandzsuriai háború és az erősen szorgalmazott háborús készülődés azt jelenti, hogy a folyamatban lévő termelés nagy része terméketlen célokra nyer felhasználást. b) Az inflációs bázison nyugvó kivitel fokozása azt jelenti, hogy az árut külföldön mélyen értéke alatt árúsítják, vagyis az ország az inflációs természetű kivitel következtében elszegényedik. Az ország ez elszegényedésével egyidejűleg a vagyon gyors központositása következik be inflációs alapon a tőke egyedurainak kezében, s egyidejűleg a munkások, parasztok és kisiparosok kihasználása jelentékenyen emelkedik.

2. **Társadalmi világ:** Ez a folyamat annál inkább az osztályellentétek gyors kiéleződéséhez vezet, mert Japánban különben is a vagyon és a jövedelem megoszlása igen előnytelen a szegény és középosztályok szempontjából. Japánban, amely más tőkés országokkal való összehasonlításban nagyon szegény, (az egy lakosra eső átlagjövedelem Európa legszegényebb országaiéval azonos), több milliárdos van és egy tucat olyan, akinek 100 millió yennél nagyobb a vagyona és 3 ezer milliómos, a többi lényegileg mind szegény ember. A vagyonnak ez a megoszlása nagy mértékben segíti elő a monopóliumok képződését. Valamennyi japán statisztika újból és újból beigazolja a japán vagyonelosztás hihetetlen egyenlőtlenségét. Már a birtokfelosztás kiáltó adalékokat tartalmaz. Egy 1932-ben kibocsájtott hivatalos statisztika szerint a föld megoszlása a parasztgazdaságok nagysága szerint a következő:

	A parasztagazdaságok száma (1000-ben)	Az össz parasztagazdaságokhoz viszonyított százaléka
$\frac{1}{2}$ hektárnál kevesebb	1951	35
$\frac{1}{2}$ —1 hektár	1885	34
1—2 „	1190	22

Aminth látható a japán parasztok 91 százaléka két hektárnál kisebb földön gazdálkodik. Viszont még ezek a kis földdarabkák sem azoké a parasztoké, akik megművelik. Száz paraszt közül 28 kizárólag bérelt földön, 41 részben bérelt, részben saját földön, vagyis a parasztoknak még $\frac{1}{3}$ -a sem gazdálkodik kizárólag a saját maga földjén.

Egy másik példa, amely a lakosság szegénységét mutatja: 1932-ben Japánban 60.758 személy-autó volt forgalomban, ezek közül „több mint 95 százalék bérautó volt, vagyis egész Japánban csak 3000 egyéni, személyi autó futott.“ (Economic Conditions in Japan. Angol konzuli jelentés 1933.)

A háború finanszírozása, illetve a budget deficit fedezése kihat a középrétegek kihasználására és a vagyon központosítására. A hatalmas budget deficitet nem a módos osztályok adójának az emelésével, hanem kölcsönök révén fedezik, ami azt jelenti, hogy a vagyonos osztály az államháztartás rossz helyzetéből újabb előnyökhöz jut. A lakosság legszélesebb rétegeinek a szegénysége természetesen nagyon lecsökkenti az inflációs fejlődés következtében amugyis csökkent belső piac felhevő képességét. Ilyen körülmények között a visszahatásnak az a pontja, amelynél az infláció, mint az uralkodó osztályok meggazdagodásának az eszköze, a tökéletes gazdasági és társadalmi összeomlásba átesap, rövidebb idő alatt kell, hogy beálljon mint a gazdag országokban, ahol a nemzeti vagyon és a nemzeti jövedelem megoszlása kedvezőbb.

Ezek az általános megfontolások igazolják, hogy a japán gazdaság legutóbb történet fellendülése igen gyenge gazdasági alapon nyugszik, s hogy ez az igen gyenge gazdasági alap a nemzeti vagyon egy részének további háborús célokból való nagyszabású felhasználása nem soká áll ellen, anélkül, hogy ne vezessen veszedelmes társadalmi megrázkódtatások felé, amiknek a jelei a mai japán politikai és társadalmi életében már megállapíthatók. A feudális mágnásokkal és tisztikarral szövetkezett financ oligarchia keskeny rétegének kivételével nincs Japánban a lakosságnak olyan rétege, amely a jelenlegi állapotokkal meg volna elégedve. (V.)

A MAI OLASZ GAZDASÁGPOLITIKA

Olaszország egyike azon nagy államoknak, amelyek nem teszik közzé az ipari termelés indexét, úgyhogy így nehéz az olasz ipari termelés alakulását közvetlenül szemléltetni. Egyes megbízható adatok azonban mégis arra engednek következtetni, hogy Olaszország ipari termelésének emelkedése 1933-ban kisebb volt mint a többi országokban.

Az olasz ipar világgiazi versenyképessége, az aranystandard fenntartása révén, jelentősen meggyöngült az inflációs országokkal szemben s ez rohamosan visszaeső kivitelében jut kifejezésre. Eredménye ennek, hogy Mussolini újra átlag 8 százalékos béresökkentésre kényszerült Olaszország egész iparában. A válság első évében, 1930 decem-

berében már történt egy 13 százalékos csökkentés. Ez alkalommal megmondták, hogy ez az áldozat azért szükséges, hogy Olaszország gazdaságát a válságból kiségezzék. Azóta az olasz kormány újból és újból kihangsúlyozta, hogy az olasz dolgozók áldozata gyümölcsözőbb, s Olaszország mind inkább kilábal a válságból. S ime most ismét általános bércsökkenés! Az olasz kormány az újabb bércsökkenést kifejezetten azzal magyarázza, hogy a bérc leszállítása a lira elértéktelenedésének megvédése miatt szükséges. Amennyiben tehát az új bércleszállítással nem sikerül az olasz ipar versenyképességét a világpiacon helyreállítani, úgy a lira paritását már lehetetlen tovább tartani. Cortesi, a New-York Times olasz levelezője lapjában ezzel kapcsolatban a következőket írja: „Az olasz termelők egyideig képesek voltak a zuhanó árakat a termelési költségek leszállításával követni, most azonban már törésre kerül a dolog. S mivel a kormány szilárd elhatározása az infláció megakadályozása, ezért egyetlen megoldásul — a munkabérc csökkentése révén — a termelési költségek leszállítása kínálkozik.“

Hasonlóképp Olaszország kivitelének rosszabbodásával értelmezi Asquini, a korporációk államtitkára a termelési költségek leszállításának szükségét. A „tárgyalások“ a tőkések és a munkások szervezetei között, az új bércsökkenés mértékéről ezen az alapon történtek.

Mi a helyzet ténylegesen az olasz kivitel kérdésében?

Világos, hogy gyarmatok és monopolisztikusan uralt piacok hiánya lehetlenné teszi az olasz polgárság számára úgy a manővrozást, ahogy azt az angol vagy a francia polgárság teszi. Az aranystandardhoz való kieroszakolt ragaszkodás megnehezíti az inflációs országokkal való konkurenciát, különösen Japánnal, a Közel-Keleten és Afrikában. Mivel a megnövekedett gabonatermelés a válság következtében csökkent belső fogyasztás szükségleteit fedezi, ezért Olaszországnak a nemzetközi kompenzációs kereskedelemben is kicsiny a manővrozási lehetősége. Ugyanígy csekély a manővrozási lehetőség a kivitel szorgalmazását illetőleg, amivel pl. a transzfer-korlátozás révén Németország rendelkezik. A nemtranszferált külföldi adósságok Német- és más országok esetében, amelyek a külföldi kifizetések transzferálására moratóriumot vezettek be, jelenleg „csendes tartalékok“ képeznek, amit a költségvetés kiegyenlítésére s a kivitel szorgalmazására használnak fel. Olaszországnak még Németország kereskedelempolitikai manővrozási lehetősége is hiányzik, amely a transzfer egyre további korlátozását eszközül használja fel hitelezőivel szemben, kereskedelem-politikai engedmények elérésére s ezenkívül a zárolt márka, a külföldi bonok visszavásárlása stb. révén átmeneti kiviteli-növedék elérését célozza. Ezek azok a főmozzanatok, amelyek az olasz kivitel visszaesését magyarázzák.

A Népszövetség 1933 december 18-ról keltezett statisztikai jelentése 1933 áprilisa és októbere között a világkereskedelmi érték 12 százalékos emelkedését tünteti fel. Ezzel szemben Olaszország kereskedelmi mérlege 1933 harmadik negyedében a legkedvezőtlenebb volt az utolsó évek közül. Ebben az időpontban Olaszország kivitele 12 százalékkal csökkent, míg a bevétel csak 5 százalékkal esett. Még kedvezőtlenebbül alakult Olaszország külkereskedelme 1933 utolsó hónapjaiban:

Olaszország kereskedelme (Millió aranydollárban)

	Kivitel		Bevitel	
	1932	1933	1932	1933
Augusztus	27.1	24.1	26.8	27.9
Szeptember	28.7	24.4	28.2	30.7
Október	30.0	27.1	28.4	31.4
November	30.5	25.2	29.9	30.4

Amint látható a kivitel visszaesése a megelőző évvel szemben hónapról-hónapra nagyobb, míg a bevitel minden hónapban meghaladja a megelőző éveit.

Hogy a kivitel visszaesése miféle hatással van Olaszország gazdaságára kiderül abból, hogy Olaszország nagy kiviteli ipara mint pl. az automobil- és műselyem-gyártás túlnyomó részben a belföldi fogyasztásra van utalva. Mivel pedig a mezőgazdasági válság s a munkások alacsony munkabére miatt a belső piac felvevőképesége nagyon csekély, s mert a fix tőke megújulása még egyáltalán nem indult meg, ezért a javulás, amely 1933 folyamán beállt, minimális. A vasutak teherárú forgalma 1933 első tíz hónapjában 33.3 millió tonna volt a megelőző év 35.4 millió tonna forgalmával szemben, ami egyenesen a termelés csökkenésére enged következtetni.

Ami a vas- és acél-gyártás emelkedését illeti, úgy ez nagyrészt a fokozódó háborús felszerelésnek s az idegen államoknak szóló fegyverszállításoknak tulajdonítható. 1933 novemberében két új 7500-7500 tonnás cirkáló építése indult meg. Két további 12.500 tonnás cirkáló s ezenkívül 17 újabb hadiszállító repülőgép építése folyamatban.

Az olasz gazdaság kedvezőtlen helyzetére még a munkanélküliek kevésbé megbízható számadatai is utalnak. Ezek a számok korántsem csökkentek a megelőző évvel szemben. (Az adatok az Economist-ből valók.)

Az olasz munkanélküliség (ezrekben)

	1931	1932	1933
Február (tetőpont)	765	1148	1229
Julius (mélypont)	630	931	824
Október	800	956	963

A számok egymásközt minden további nélkül nem hasonlíthatók össze, mivel 1933 áprilisában és júliusában a munkanélküliek feltüntetésében a „statisztikai módszer megváltozott“ s augusztus óta a lerövidített munkaidővel dolgozó munkások nem számítanak. Az olasz hivatalos munkanélküli statisztika különben is csak egy részét tünteti fel a munkanélkülieknek, mert pl. a földműveseket és kisiparosokat már eleve kizárja a nyilvántartásból. A New-York Times olasz tudósítója az olasz munkanélküliek „millióiról“ ír. (New-York Times, 1933 dec. 17.)

Ilyen körülmények közt kérdéses, hogy képes lesz-e Olaszország a lira további lemorzsolódását megakadályozni. A kereskedelmi mérleg növekvő passzivitásán kívül a lira sorsára kihatnak még az olasz mérlegben igen fontos tételt képviselő Olaszországot járó turisták költségeinek s a kivándorolt olaszok küldeményeinek megcsappanása a dollár értéktelenedés következtében. Az olasz államháztartás mérlege bizony egyre nagyobb deficitet mutat:

Az olasz kincstár	Bevétele	Kiadása	Deficit	(Millió lírában)
1932-1933	18.217	21.766	3549	
1932 jul. okt.	5.815	7.237	1422	
1933 jul. okt.	5.719	7.246	1527	

Az olasz polgárság minden törekvése a líra megszilárdítására irányul, miután az olasz kapitalizmus nem tudna oly' könnyen határt szabni egy esetleges inflációnak mint Anglia vagy Amerika, amelyek nagy külföldi tőkekihelyezéssel és aktív fizetési mérleggel rendelkeznek. A líra erős értéktelenedése a fasiszta rendszer erős megrendülését jelentené...

Nemcsak a jelenlegi olasz gazdasági helyzet, hanem a válság egész lefolyása is megcáfolja azt a fasiszták által hangoztatott legendát, hogy a polgárság fasiszta formájú diktatúrája valamely ország gazdaságát a válsággal szemben ellenállóképessé teheti.

Olaszországban a válság első rohamakor a gazdaság pénztőkés csúcsa azonnal összeomlott (Banca Commerciale, a nagy villanyos-, gáz- és műselyem-ipari koncernek.) Az állam milliárdos tételekkel volt kénytelen beugrani. Egy külön erre a célra szervezett intézmény átvette a Banca Commerciale összes rossz adósát. Valamennyit — ugyanúgy mint Amerikában vagy Németországban — az állam volt kénytelen szanálni. Amellett az olasz polgárság a névleges tőkéből való leírásokat lehetőleg szűk keretek között vitte, minek következtében a válság leküzdése megnehezedett. Az Economist turini levelezője az olasz részvénytársaságok fejlődéséről a következő képet adja:

Uj társaságok	1929	1930	1931	1932	1933
Szám	2420	2234	1730	2007	1540
Tőke (millió líra)	824	584	344	1127	251
Tőkenövelések					
Szám	1733	1668	1520	1303	992
Tőke (millió líra)	6457	5580	3988	2520	1818
Részvénytársaságok felszámolása					
Szám	859	1020	1396	1207	807
Tőke (millió líra)	1409	1938	2425	2104	768
Tőke leírások					
Szám	547	614	1103	1076	919
Tőke (millió líra)	1227	1542	3335	2794	2326

Az eredmény: — az 1930—33-as válság folyamán nem több mint 47 milliárd részvénytőke liquidálása: olyan összeg ez, amely egy igazi szanáláshoz abszolút elégtelen.

Az olasz pénzoligarchiával szemben a meglehetősen elmaradt egyéb gazdaság s a széles rétegek nagy nyomora áll. A kereskedők, kisiparosok és parasztok meglehetősen nagy számot képviselnek. Egy 1931 április 21-i statisztika szerint a következő volt a helyzet:

Saját földjüket művelő földtulajdonosok	2.943.000
Bérlők	1.631.000
Mezőgazdasági munkások	2.475.000
Ipari munkaadók	523.000
Kisiparosok	724.000
Kereskedők	841.000
Ipari munkások	4.283.000

Ebből a csoportosításból az ipari munkások, bérlők és mezőgazdasági munkások proletár elemek. A 2.9 millió „földtulajdonos” többsége valószínűleg szegény parasztból áll; ép' úgy a kisiparosok nagy része helyzetéből kifolyólag a proletáriátushoz tartozik. Az olasz lakosság óriási többsége nagyon szegény, kifizetés-képességű ember-

ből tevődik össze. A monopolkapitalizmus erős központosítása s a belső piac csekély felvevő képessége közti ellenmondás nagyon erős és megnehezíti a „normális” szanálást. A nagy villanykoncernek pl. képtelenek kihasználási bázisukat a normális tőkés eszközökkel megteremteni, amikor a tömegesen proletárizálódó kisiparosok a villanyfogyasztók köréből kiválnak.

Mussolini nemrég a párizsi Exelsior tudósítója előtt a következő kijelentést tette: „A városok teli vannak kisiparosokkal, akik csak nehezen képesek magukat fentartani. Olaszország megkísérelti áttelepíteni őket a mezőgazdaságba”. A tőkés ipar képtelen a proletárizáló kisipari felszívására; visszaküldi tehát a faluba, hogy az amúgy is nagy mezőgazdasági munkanélküliek számát növelje.

Mindezek a körülmények egész súlyos módon nehezítik meg Olaszországban a válság „normális” leküzdését. Ezért Mussolini, az olasz pénzüke ügyvivője egyre újabb és újabb szanáló módszerek alkalmazására kényszerül, amelyek azonban lényegükben mégis mindig ugyanazok: a tőke veszteségeinek az állam terhére való átvétele s azoknak az egész nemzet nyakába való varrása... A legújabb ezen a téren egy államilag szavatolt ipari kölcsönöket kibocsátó intézet. A kölcsönjegyzői a kölcsön kamatain kívül később az illető társaságtól osztalékot is kapnak és jogukban áll a kölcsönjegyzéseket az illető társaság részvényeire kicserélni. Ezek a műveletek a esőbe került koncernek „reprivatizálását” tartoznak elősegíteni. Ez a művelet új nagy megerőltetést jelent az amúgy is gyenge olasz államhitelem számára.

Ami a fasiszta gazdaságpolitika „javára” irható az egyedül annyi, hogy a monopolkapitalizmus megmentésére irányuló törekvéseiben egyenesen, mint bármely más tőkés állam. A kis monopolkapitalista csúcs kezdettől fogva egységesen irányította az állam gazdaságpolitikáját, míg a többi tőkés országban a pénz oligarchiának az állami gazdaságpolitikán belül kellett harcot folytatnia a nem monopolkapitalista tőkés elemekkel, a polgárság egyik szárnyaival, hogy irányelveit érvényesíthesse, amint azt a legtisztábban Amerikában, a Roosevelt politikájáért folytatott küzdelem illusztrálja. Ebben az értelemben állapíthatjuk meg, hogy az olasz fasiszta gazdaságpolitika a többi tőkés állam számára „müntaszerű”. (V.)

EURÓPAI IDÉZETEK: „Strassburg. — A francia gárda tagjai azt a megbízást kapták, hogy a Rajna túlsó partján fekvő badeni helység erősségeit szállják meg. A helység SA és SS formációi erre felriadózták a helységet. Elterjesztették, hogy a háború kezdetét vette s a falut fel kell gyújtani. A helység polgármestere megtette a szükséges intézkedéseket. A lakosság egybeterelte a háziállatokat. A kedélyeket csak a badeni kormány közbelépése tudta lecsillapítani.” (Matin, Paris) — „Henry Larrick, angol statisztikus kiszámította, hogy háromszáz év múlva az egész emberiség megöri. Számításában a következőkre támaszkodott: Európában 1859-ben 535 emberre esett egy örült, 1897-ben már 312-re, 1932-ben pedig 144-re. Ha ez így tart 1977-ben minden századik ember örült lesz, 212 év múlva pedig már egyetlenegy ember sem lesz normális.” (Prager Tagblatt.) — „Róma. Forlában megtartották a keresztretjvény és anagramma megfejtők népes kongresszusukat. A kongresszus Ducet latin nyelvű sürgönnyel üdvözölte.” (Stefani Ügynökség.)

S Z E M L E

K O R P A R A N C S

Írta: FABRY ZOLTÁN (Stósz)

(A napokban megjelenő hasonló című könyv bevezető fejezete.)

Az író négy fal között ül íróasztala vagy írógépe előtt, rájga a tollát, vagy bámulja a billentyűket. Irhat tavaszról, holdfényről hazug romantikát, a hálókocsik angyaláról pénzes regényt, csodabogarat az okság elvéről, halandzsát a kubizmusról, frázist a kulturközeledésről, kutat áshat az orosz lélekbe, a magyar operett pszichológiai rejtélyét is megfejtheti, az ötórás tea és az Ödipusz-komplex viszonyát is fejtegetheti: irás-, szólás- és gondolatszabadság van, szabad akarat és szabad témaválasztás.

E sorok írója a lövészárkok hulláiról és tetveiről ír, négerekről és proletárokról, békefarizeusokról és munkásámitókról, magyar középkorról, orosz munkadühről és német gyilkosokról. A könyv — melynek szerénytelenül nagyigényű címe: *K o r p a r a n c s* — az ezerkilencszáz-tizenötödik század tömegsírjával kezdődik és az ossegi bányászok idei tömeghalálával végződik. A *Korparancs*: vádló hang, mely e két tömegsír közt bukdácsol, sikít, figyelmeztet, ágál, ordít és parancsol.

Szabad akarat szabad témaválasztása?

Én nem ezt akartam.

Hogy is merhettem, hogy is akarhattam volna ilyen? „Falusi magányában tilinkózó spirituális tehenesgazda”: egy ember kényszerhelyzetén Kassák még 1931-ben is csak röhögni tud. *Korparancs*? Olvassátok el az újságok tíz év előtti színes riportjait a „stósi remetéről”, aki „omladozó vörösfalú kuriájában” nem bánja a rothadó zsindeleyeket, ha keze végigsimíthat az új Gundolf-on, vagy Werfel-en. Lapozzátok fel a szlovenszói újságok régi kezdő évfolyamait: Beóthy Zsolt halálakor a tanítvány a volgamenti magyar lovasát köszönti és husvétkor Albert Servaes megátkozott Krisztusképét krédozza.

Korparancs? A lövészárkok piszkában hullák és patkányok szomszédságában Dorian Gray problémája izgatott. A béke első éveiben nem a gránátéletem és tífuszzabálta élet véres és üszkös halálperceit idézem, de a haláltáncénekekről és haláltáncépekről írtam tanulmányt. Holbein volt a fontos, Hodler Eurythmiéje és Strindberg meg Babits haláliszavai. A tizmillió hullát elfelejtettem.

Korparancs? Én pihenni akartam, piszok és vér után hazatalálni az intellektuálgönyörhöz: élvezni, kultúrát, irodalmat, művészetet szűresőlni, zenét, mítoszt csíholni, titkot fejteni... Ady kellett és Däubler, Pégyú és Trakl, Buber és Claudel, Pannwitz és Füst Milán. Szomorú Dezső az intuicióját Freudját, Franz Kafka, az írás csodáját jelentette. Ezt akartam, ezt élveztem, ez volt a világom, az otthonom. Ennyi volt, amihez közöm volt, ami rokon volt, ami az enyém volt. És ennek az akaratnak, ennek az intellektuálgönyörnek könyvemben nem lelítek fel a nyomát. Aki tizegynéhány éve nem olvasott tőlem semmit és most a kezébe veszi ezt a könyvet, az meg fog döbenni: idegen lettem, más.

Igen? Idegen volt a tetű, az éhség, a hó és a sár, a pergőtűz és a föld-odú, amiben élni, aludni, félni és ölni kellett. Idegen, de én szenvedtem, én éreztem: az élmény a szenvedés az enyém volt letagadhatatlanul. És elfelejtettem. Idegen volt a vörösszakálás orosz, akinek a hasába golyót eresztettem. Idegen, a nevét sem tudom: de én gyilkoltam le. Idegen volt a néger levélhordó, aki imperializmusról és civilizációról beszélt messze Brüsszelben. Idegen, fekete, de ember-állatsorsa, lázadása az enyém lett maradéktalanul. Idegen volt a Scheidemannok hangja, akik békét és forradalmat egyszerre öleltek magukhoz. Idegen politika és a hazugságot mégis megéreztem benne. Idegen volt a munkás kapcsorsora, éhsége, munkátlansága, idegen a tömegek hangja és marsritmusa. Idegen és egyszer csak ott álltam közöttük és előttük és belőlük én szóltam hozzájuk. Idegen volt a szenvedésük, jogtalanságuk és harcuk, idegenek börtönéveik és éhségstrájkjaik. Idegen, de a börtöncellát és az udvari séták körbenkörjét mégis ismerősre tapostam. Az első fájás után idegen lett Magyarország, idegen közömbös a magunk portája: a kisebbségi sors. Idegen, miközöm hozzá, de akasztófák és sortűzek mementójára ez az idegenség felszakadt és magyar fájdalom lett belőle. Idegen volt az orosz munkadűh: a szén, víz és villany szürke mindennapja és a szén, a víz, a villany mégis mintha csak most kezdene el élelétét. Falusi magányban tilinkózhathétk, de idegen messzi német dolgok lázitanak, büntetnek és fájnak...

Idegen lettem, más? Miért? Mert azelőtt régen csak a magamé voltam: Én voltam. Ahogy a hajlamom, a hangulatom, ahogy a játék kedvem diktálta: szabad akarat szabad témaválasztása. Voltam egy kis kör szépségszerelmese, tényleg az, amivé egy süket kritikus próbál bélyegezni 1933-ban, amikor „csak szűk ateliéközönséget“ enged körém. Kellott, hogy idegen legyek, más legyek, ateliéközönségtől meg nem értett és elparentált, amikor a változás lényege egy másik kritikus mondatában így beszél: „F. Z. dokumentumirodalma a proletariátus önkifejezésévé válik.“ (Balogh Edgár az UJ SZÓ-ban.)

Furcsa egy világ: mert nemesak a magam kedvtelésére, de hangosan és küzködve úgy szóltam, hogy mások is megértsék és életre, kenyérszelő erőre, segítségre felhasználhassák korral, magammal, intézményekkel küzködő és perlekedő hangomat: rám fogják és belémszuggeralják, hogy idegen lettem, más. Furcsa egy világ: az ember idegen lesz abban a pillanatban, amikor külső, szűk- és szájtépő erők épí az ember önző én-idegeségét, önmagáért való életét ólvasztják le róla, hogy közelebb kerüljön ahhoz, ami egy lépéssel odébb kezdődik, hogy lássa, érezze, élje azt is. Az ember idegen lesz abban a pillanatban, amikor megtalálja emberi életének célját és értelmét: a cselekvés a tett erkölcsi parancsát, emberközösségért való szociális munkáját. Idegen lettem abban a pillanatban, amikor megláttam, megéreztem és közvetíteni tudtam a hozzánk legközelebb fekvő dolgokat, órákat és embereket: közösen élt mai életünk valóságát, lehetetlenségét, a változtatnimuszáj korparancsát.

Korparancs: ennek a könyvnek egyetlen egy sora sem jöhetett volna létre az 1914-es és 1934-es évszámok nélkül. A kor írta a kornak. Kortárs a kortársnak. A Korparancs — kordokumentum, ahogy kordokumentum maga az írója is.

A Korparancs: változás és változtatás. Mindenneml szebb és jobb dolog volt egy Mechtilde Lichnowsky agymuzsikáját szüresölni, szavait, gondolatait izlelni, a nyelvet hozzáidomitani, de a valóság, mely helyhez és időhöz van kötve, a valóság, mely tőlem egy lépésre kezdődik, melyet, ha a szemem, szám, orrom szabályosan funkcionál, észre

kell venni... ez a valóság a nyelvembe szűrte, a szemembe tépett, az orromba rontott, megátkozta és máshangra, más'átásra kényszerítette. Valóságot néztem és valóságot láttam: kapitalizmust és imperializmust, munkátlanságot és részvénykonferenciát, éhséget és pólóklubot, okokat és összefüggéseket, mikről azelőtt fogalmam sem volt. És jöttek — és most először teljes élességben — elfelejtett hullacimboráim, nem egy, nem kettő, de tízmillió, jöttek a munkanélküliek, nem százan, nem ezren, de millió és millió ismétlődésben és láttam a Verchovinát, az éhséget. És a hullaszag, a munkátlanság és az éhség némasága lassan kilopták a számból, a nyelvem alól a finomzamatú, szépzengésű szavakat, kitépték emléküket, zenéjüket, izüket, időtlenségüket és be- lopták proletár-szegénységüket, kiszolgáltatottságukat, nyers feloldozásra, megváltásra váró tömegerejüket. Ők: az ő szegénységük, kiszolgáltatottságuk, megsejtett szunnyadó erejük kalapálgják, formálják bennem a korparancsot: szavakat, amikkel vágni lehet, ébreszteni és toborozni, szavakat, amikkel harcolni lehet, dacolni és változtatni! A „másképp nem tehetek“ végzetszerűségével lettek ezek a szavak az én beszédem, az én küldetésem és így lettem a Korparancs dokumentálója magam is, mint a változás a korvállalás, a szociális állásfoglalás egyik példája és igazolása.

A Korparancs — mely tíz év szétszórtan megjelent cikktömkelegéből huszat gyűjt egybe — a kor-síkon példázza egy ember fejlődését, változását az emberféltvériség dadogó felgyult pátoszszólamaiból a valóságvállalás, a valóságváltoztatás pozitívumáig: az osztályhareig. A kortárs útját az emberierodalom suta zavaros manifesztációjától (mely ép' azért ma már nehéz olvasmány és aki nem birja lapozzon tovább) a humanizmus korszerű summájáig. A Korparancsból a kor aktív humanizmusa, az embererköles mai parancsa: a szociális felelőség és állásfoglalás beszél egyre józanabb, egyre érthetőbb hangon. Nem Jézus beszél és nem Marx, a Korparancs nem evangélium és nem téziskatekizmus. Írója csak példákról, adottságokból, apropókból és az irodalom dolgaiból hámozhatta ki ennek a kornak a lényegét, ennek a mi mostani életünknek vádoló, védekező és támadó hangját, hogy megtalálja és közvetítse a jövő előtt megálló, korszerű igazságot a változni és változtatni muszáj korparancsát, melynek alfája és omegája: harc az emberiség emberi életéért, jobb jövőjéért.

A Korparancs: a szlovenszkói magyar író műhelyéből indul utnak. És ez nem véletlen. A Korparancs itt is dokumentál: a szlovenszkói magyar író küldetését példázza, aki csak itt, ezen a periférián — népe és földje mindennapjából ki nem szakadva és mégis a koráramlatok, változások nagyobb léghuzatába állítva — végezheti el korszerű feladatát: egy szabadabb, szociálisabb magyar mentálitás kialakítását, azt a tudatosító munkát, melynek más magyar nyelvterületeken fojtogató nehézségek gátlásai vannak. A korfelelős szlovenszkói magyar író, mint az aktív humanizmus magyar szószólója a mai magyar szellemiség egyre jobban gyengülő vox humanáját erősíti, az elkótyavetelt, elgyávult szociális krédót igenli, közvetít Keletről és Nyugatról és mindenben és mindenkor a szociális felelőség korparancsát szuggerálja. Aki nem így és nem ezért veszi itt a kezébe a tollat, az felesleges munkát végzett: játszott, nagyzott, másolt, ismételt. Nem változott és így nem változtathatótt. Az utolsó órában, amikor a fasizmus csizmaléptei mindenfelől szociális igénylésünk elfojtására indulnak, nem lehet igazabb feladatunk, mint a változtatnimuszáj korparancsát a magyar szellemiség elfásult, antiszociális síkján is elvégezni.

A Korparancs: az utolsó óra mondanivalója. Ha a humanizmus:

változtatást szuggeráló mai summája, ha a szociális felelősség hangjai és parancsai nem találhatnak meghallgatásra holnap más kommandókra és napiparancsokra gyilkos fegyverekkel újra egymásnak lódul az emberiség és 1934 visszakanyarodik 1914-hez. Mintha semmi se történt volna: az emberiség husz legilekeesebb évének a terhével a vállán a kapitalista imperializmus parancsára bódultan belétántorog egy új háborúba. Háborúból jöttünk, háborúba megyünk! Ha semmi sem változik, ha semmi sem történik: holnap új barbárság kezdődik.

Nekem nincs részem benne. Én nem ezt akartam.

És milliók vannak, százmilliók, akiknek nincs részük benne és milliók, akik szintén nem akarják. Hol a hangjuk, a tiltakozásuk, a védekezésük, a támadásuk? Tízmillió hulla volt tegnap. Nem volt elég? Ötvenmillió munkanélküli van: nem beszél eléggé érthetően ez a szám? A hullákban ott a szentpő erő, a tehetetlen élő milliókban a robbantó változtató erő. Ott: bennük, náluk, értük a korparancs: változtatni. Én csak jobbanlátó szememet, jobbanhangzó szavamat adom, hogy ők láthassanak, beszélhesenek, ébredjenek, hogy összeálljanak és elinduljanak. A korparancs valóságát, próbáját, erejét, győzelmét, vagy vereségét ők jelentik. A könyv az utolsó óra mondanivalóját: husz év tanulságát gyűjti egybe, de az utolsó szó joga őket illeti.

Holnap új barbárság kezdődik. Nekik — akiknek a bőrére megy a fasizmus beste játéka — nem lehet részük benne. És nem lehet része benne senkinek, aki felelősségnek, erkölcsnek, embernek tudja magát. Ezek hangját tettét hívja, várja a Korparancs, mert csak bennük, csak általuk lesz élő valóság: sorsfordító, valóságváltoztató erő, állásfoglalás és ítélet!

A MAI KINA REGÉNYE.¹ A mai francia irodalomból szinte teljesen hiányzik a korszerű szociális regénynek az a típusa, amely napjaink nagyvonalú társadalmi és politikai történéseit méltó epikus szélességben dolgozza fel. Nyilván a háború utáni francia élet látszólagos nyugalma volt az, ami a (polgári szárnyon olyannyira felkarolt családi monográfiákon túlmenő) szociális regény kialakulásának nem kedvezett. André Malraux már első nagyobb szabású munkájában (*Les Conquérants*) szakított ezzel az áldatlan tespedéssel s az 1925-ös kínai forradalom drámai szakaszát dolgozza fel kiváló szociális megértéssel, és művészi erővel. Regénye nem valami exotikus kaland vagy riport, hanem az író (indokínai francia nagypolgár-család „eretneke”) legbensőbb, emberileg és művészileg döntő szociális élményét jelenti. Új (*Goncourtdíjas*) könyve az 1927-es sanghaji felkelés és összeomlás napjairól ad jelentést és előző könyvének minden kivételes kvalitását elmélyíti. M. politikai iskolázottsága rendkívüli. Kína: az imperialista vetekedések hatalmas színpada, a szociális forrongások, az egymást érő polgárháborúk, felkelések és uccai harcok atmoszférája elevenedik meg regényében az elmélyülő realizmus olyan erejével, amelyet csak az új orosz íróknál tapasztalhatunk. M. elfogulatlan intelligenciája lehetővé teszi az események helyes megértését, embersége pedig a szociális beállítódásnak azt a nyíltságát, amellyel hevét és meggyőződését a kínai tömegek s az azokért küzdő élcsapat mellé állítja. . .

1927 március 21-én kezdődik a regény, amikor egész Sanghaj a kikerülhetetlen események izalmában él. A felkelők élcsapata: Tschien, az egykori egyetemi hallgató, a félvér Kyoshi Gisors, az orosz Katov, Hemmelrich, a belga villanyszerelő, — az a n. tcsen-ok: felkelő-osztalok megszervezésén dolgozik. A munkásnegyedek: Csapej és Pootung

¹ André Malraux: *La Condition Humaine*. Ed. NRF, Paris, 1933.

méhében már kél a vihar... „A falak homályában félmillió ember élt: szövómunkások, kik gyermekkoruk óta tizenhat órát dolgoznak naponta, a fekély s az éhség népe...” (26.o.) Ezek a tömegek készülnek megütöközni a (Szün-Yat-Szen halála óta) orcátlanul reakciósá vált Kuomintanggal. Az erőviszonyok egyenlőtlenek: a sanghaji felkelők fegyverátlómánya elégtelen, a Hankeu-i 220,000 munkanélküli pedig teljesen fegyvertelen. Az arzenálok s a hadsereg az ellenforradalmi Kuomintang vezetője: Csangkajsek tábornok kezében van. A tömegek kibírhatatlan inségéből és felkelő kedvéből kirobbanó események azonban viszatartarthatatlanul bekövetkeznek a március 22-i sanghaji általános sztrájk megindulásával. A tömegek elfoglalják a Déli-pályaudvart, megszállják a városházát, a hidakat; blokád alá veszik az arzenált... és ekkor Ferral, a Francia-Ázsiai Konzorcium vezetője magához hivatja Liu-Ti-Yu bankárt, a sanghaji bankárszövetség elnökét. „Segíteni kell Csangkajseket, — mondja fegyelmezett izgalommal Ferral. — Az önök számára ez élet vagy halál kérdése. Szó sem lehet arról, hogy a jelenlegi helyzet tartsa magát. A hadsereg mögött, a vidékeken, a lázadók kezdik megszervezni a Paraszt-szövetségeket. A szövetségek legelső határozata a hitelezők birtokból való elűzése lesz. (Ferral szándékosan nem mond: uzorásokat.) Az önök vagyonának tulnyomó többsége földre van befektetve; legtisztább követeléseik földbirtokokkal vannak lefedezve.” (131. o.) A felkelők nacionalizálni akarják a földeket és törvényteleneknek minősítik az összes földadósra vonatkozó követeléseket... Pénzt kell adni Csangkajseknek a Kuomintangba tömörült felkelőkkel való szakitáshoz. Ha Cs.-nek megfizetik úgy letiporja a szün-jat-szen-i időkből a Kuomintangba tömörült felkelőket. A hadsereg a kezében van... „Mennyi pénz kell? — kérdi a bankár. — Ötven millió dollár, — feleli Ferral. — Ön és a barátjai hajlandók összeadni ennyit? — A bankár lehunyja a szemét... Ime egyike azon pilanatoknak — gondolja Ferral, — amelyekben a világ sorsa fordul meg...” (133.o.) — A bankár igenőleg bólint. Az 1927-es sanghaji felkelés sorsa meg van pecsételve.

Am, a felkelés méretei, közben, egyre növekszenek. Március 29-én Kyo Gisors és Tchen felkeresik Borodint Hankeuban. Voľoginnal a szárnységdjével folyik le az a drámai beszélgetés, amelyből a felkelés egész végzetes kilátástalansága kiviláglik. — Tegyétek le a fegyvert, — mondja Vologin. — A sanghaji arzenál Csangkajsek kezén van. Mongolián keresztül nem küldhetünk nektek fegyvert, mert az út el van vágva előlünk. Tizezer emberünk van csupán Hankeuban meg a „vas-brigád”, az még tizezer... és ellenünk csupán Hankeuban 75.000 főnyi hadsereg áll fegyverben... Cs. kapni fog minden alkalmon, hogy ránk támadjon. Időt kell nyernünk! Balansziroznunk kell: A Csang-gal nem rokonszenvező tábornokokat kell kijátszanunk ellene. Meg kell akadályoznunk az összefogásukat... Ugy 200.000-en volnának ellenünk: 20.000 ember ellen... Időt nyerni! Ez minden. A forradalmat meg kell szülni, nem elvetelni... — A felkelő osztagokat nem lehet lefegyverezni, — mondja Kyo. — Ha megteesszük egész Sanghaj árulásáról fog beszélni...

Ebből a dilemmából a 27-es sanghaji felkelés nem tud szabadulni. A nankingi frontról visszatérő Csangkajsek néhány napos harc után visszafojtja a felkelést. Ami Csapejben s a többi negyedekben történt, arról ma már az egész világ tud... Az élesapatból csak Hemmelrich és Pei marad élve. A félvér Kyoshi Gisors, egy sebesültelepen, kivégzése előtt, ciánnal megmérgezi magát: „... az est békéje borította be Kyot, lezárt szemeit, kihülő testén keresztbefont karjait, egy gyászdal fónségével. Harcolt azért, ami korában a legmélyebb értelemmel és re-

ménységgel) volt terhes; meghalt azokkal, akik közt élni akart; meghalt, mint az elnyult emberek mindegyike, mivel értelmet adott az életének. Mit ért volna egy olyan élet, amelyért nem vállalta volna a halált?" (362. o.) Ez a fojtott, heroikus szenvedély feszül az élcsoport minden emberében. Tchen, a terrorista önpusztító végletességében éppen úgy, mint Katov embertelen nyugalmában... A nagy társadalmi felszabadulás hevüllete ölt bennük testet, a lét és tudat egybeolvadásának azon a tiszta vonalán, ahol a forradalmi szubjektivitás az objektív forradalmi cselekvéssel forr össze. Az emberi méltóság, — amelyről a regény során annyi szó esik, — nem más, mint a szociális változtatás akarátának ez a cselekvő vállalása; ama bizonyos condition humaine (emberi életfeltétel) megváltoztatásának gátat nem ismerő heroizmusa.

Ebből a felfogásból aztán érthető, ha Hemmelrich további életsorsát (aki egy kínai tiszt egyenruhájában elmenekülve, az Amuron tuli öt éves nagy kollektív munkába kapcsolódik), — a cselekvő optimizmus acélos fénye ragyogja be: „Láttam tegnap Hemmelrichet, — írja Pej, a másik menekült, — Montör a villamos üzemeknél. Azt mondta nekem: Ezelőtt, akkor kezdtem élni, amikor kijöttem az üzemből, ma akkor, amikor az üzembe lépek.“ (394. o.)

A társadalmi és lélektani realizmusnak összefogó egyensulya eseményé avatja Malraux művét a szociális regény fejlődésében. Kéményen megformált alakjai a tiszta társadalom-valóság tárgyi világában mozognak, alanyi életük minden rezdülésével együtt, (anélkül, hogy elszubjektívizálódnának). Egyik francia bírálója szerint: „Malraux könyve a lélektani s a szociális elemek egyesítését, különösen konkrét módon valósítja meg.“ (Jean Audard, Revue de l'AEAR, Nr. 1. 1933.)

M. könyve a jó történelmi regény iskolapéldája. Eseménybonyolítása fedi a történelem eseménybonyolítását; története fedi a történelmileg szükségszerűt. Semmi sem önkényes ebben a könyvben. A történelmi körülmények beható ismerete ellenjegyzi minden sorát. Az író nem koholt, hanem a történelmet dramatizálta. S így regénye döntései egyben a történelem döntései is...

(Kolozsvár)

Korvin Sándor

SZÁNTÓVETŐK. BOMBAVETŐK. Hans Fallada közel nyolc-százoldalas, politikai értelemben vett „leleplező“ regénye az aktuális irások azon szerencsétlen fajtájából való, amelyek a tárgyhoz és tényekhez való becsületos ragaszkodásuk folytán veszítik el éppen aktualitásukat. Hogy világosan fejezzem ki magam, nem ténybeli aktualitásokról van szó, hanem szigorúan véve ideológiai aktualitásról. Tények, a jelek szerint kevésbé veszítik el időszerűségüket, egy olyan tény, mint a peleponézusi háború, Róma bukása, népvándorlás, szezi csatorna felépítése, vagy mondjuk, jelen esetben Pomeránia parasztjainak lázadása, bojkottja és harca Altholm városának korrupciós, gonosz és minden hájjal megkent bürokratái és rendőrileg védelmezett urai ellen, akár évezredekén át is kiállja az „idők vasfogát“. Ellentétben a jelzett események korában divatos eszmékkel, gondolatokkal, mozgó erőkkel, felfogásokkal, amiket viszont, meglepően rövid idő alatt betemet a por és hamu. Események, történések, tények, egyszóval maga a valóság itt is győzedelmeskedik az eszme és az ideológia fölött. Akár kétségbeesünk ezen, akár megnyugtatósunkra szolgál ez a tény, ezen még vitatkozni sem lehet. Eszmék mulandók, tények megmaradnak, akár mint műemlékek, akár mint következő évszázadok emberiségének testét bomlasztó ragályai.

A regény tulnyomó hányadát éppen ezek az ideológiai aktualitások téve ki, idő előtt kibujik a szög a zsákból, üresen leng a szélben, akár a madárijesztő rongya. Mit segít ezen a tényen a kompozíció bravuros volta, a mese detektívregényhez méltó izgalmassága, az események pokoli zürzavarának ki és bebogozása, jelenetek, amelyek megdöbbenetek, figurák, akik megutálkozgatnak, akár ostobaságuknál fogva, végső eredményben már annál az oknál fogva egyszerűen, hogy ezek a figurák — emberek. Utálkozik író, olvasó, kritikus, utálkozik és egyben irigykedik. Utálkozik, hogy a figurák emberek, egyben irigykedik, hogy mégis ilyen emberek. Mert valóban, Fallada figurái nem gyávák, nem ostobák, ha ostobák sem közönségesen ostobák, ostobaságuk, hősiességük, meggondolatlanságuk, szenvedélyeik, még utálatosságuk sem mindennapi méretű, egyenesen eposzba való. Igen, ez a helyes kifejezés, megnyugszik író, olvasó és kritikus, a méretek voltak azok, amelyek teljesen megkötyagosították. De nem csupán a figurák és az események méretei, de az ostobaság, agyafurtság, rutin és szalmacsépelés méretei is, amelyek a regényben előfordult eseményeket részint előidéztek, részint amiket az események kiváltottak.

Különösek ezek a pomerán parasztok, de különösek Altholm városának szocdem. urai is, egymásra acsarkodó ujságírói, gonosz és egyéni indulatoktól vezérelt rendőrzetelői, spicliei, zásánprovokátorjai, békitői, besugói és a kormányhatalom exponensei. A regényben, amely hiszen adja Pomeránia parasztjainak véres és csökönyös, de végén megalkuvó harcát Altholm városával, áll a harc. Az élet, valóban, legérzékenyebb megnyilvánulásában is harcot produkál. Elsősorban fizikai harcot, akár kézzelfogható, akár ideológiai fegyverekkel. Egy ilyen harcban természetesen, hogy mindenki rosszul jár. Példánk van erre éppen elég mindenféle vonatkozásban. A regény valóságának megfelelőleg ebben a harcban is mindenki rosszul jár, az elgurított kő nyomán bekövetkezik a kataklizma, rosszul járnak a parasztok, rosszul a hősök, a gyávák, a város vezető urai, még azok is, akik részben mellékalakok e kötetben. Mindenkit ér valami szerencsétlenség, vagy tönkremegy, vagy elbukik, vagy becsapják, vagy nevetségessé válik. Ugy tűnik, emberi sors ez, közösség sorsa, korunk rémes predisztinációja, amely szerint napjainkban csak veszíteni lehet. Korunk archimedesi törvénye ez, ki mennyit nyer javakban, annyit veszít becsületben, ki mennyit nyer hitének végrehajtásában, annyit veszít komolyságából. A pusztulásnak ezen a törvényszerűségén legokosabb egyáltalán nem is gondolkodni.

Fallada sem gondolkodik ezen, nem von le konzekvenciákat és az eseményekkel szemben meglehetősen „tárgyilagos“. Figurái sem gondolkodnak ezen, lehet mondani figurái egyáltalán nem gondolkodnak, spekulálnak azok, csavaros kombinációkat hajtanak végre, ami még távol van a gondolkodástól nagyon. Spekulálnak, fajtalanok, isznak, kelepcecéket állítanak egymásnak, egyszerűen letagadhatatlanul megnyilvánulnak. Üzleteket kötnek, nemcsak cérnaáruban, tojásban és hirdetésben, de titkokban, kompromittáló bizonyítékokban és hangzatos vezérszavakban is. Nem is lehetnek másképpen, ez az ő reakciójuk az eseményekkel szemben. Mit várjunk egyméterhetvencentis emberektől, kishivatalnokoktól és felügyelői bőrbe bujtatott eselédektől, ha eposzok hősei is ilyenképpen reagálnak az eseményekre. Eposzok hősei, akiknek domboris homloka a szobák tetejét surolja, akik elpusztulni is képesek konokságuk miatt, akik bombákat vetnek el termő mag helyett. Hogy mit várhatunk, ez már nem kérdés, ezek a „hősök“ és ezek a „gondolkodók“ már megadták rá elég értelmesen „értelmetlen“ vála-

szukat. Ez a válasz az ő szavuk. Ellenben az, aki Falladának az értelmes szavára kíváncsi, az ha csalódottan nem is, de kielégítetlenül teszi le ezt a könyvet. Az értelmes ember ez esetben olyan válaszokat kapott, amelyek nem kellemesek az ő füleinek.

(Budapest)

Remenyik Zsigmond

KÓS KAROLY ÚJ TÖRTÉNELMI REGÉNYE (Az országépítő, Erdélyi Szépművészeti Céh, 1934.) kétségtelenül meglepésekkel szolgál a magyar történelmi tárgyú regények (újabbán oly' szapora) sorában. Azon a vonalon, amelyen a magyar uralkodó osztály írói a magyar történelem valamely szakaszának művészi formába való öntésével bajlódnak, Kós feltétlenül az élre tartozik. Főleg artistikus érzéke segíti ide. A magyar uralkodó osztály történelmi regény-íróinak állandó nagy küzdelmét a történelem hű, de mégis érthető és művészi nyelvért pl. sikerrel oldja meg. A valódi régiséget persze ő sem kelti, de képes valami régiesség káprázatát idézni, minden modorosság és erőszak nélkül. Aki odafigyel természetesen látja, hogy valójában egyéni fordulatokkal bő népi nyelvet ír (a kalotaszegüt) s ezt faragja, módosítja, hitelti régivé, ugyanazzal a magától értetődéssel, ahogy Thaly Kálmán hitette el a maga nyelvéről, hogy azt az Esztergom alatt táborozók beszélték. Művészi képesség ez, ha hét határra esik is az országépítő Szent István magyarjainak beszédétől, mert ha nem is igazi; de helyénvalóan kifejező. Nyers és kemény, szaggatott és kifinomult. T. i. egy ilyen világot akar sugalmazni olvasója benyomásai közé. Ugyanakkor erős is ez a nyelv; tele imas csomókkal, vaskossággal, izmel, fojtott indulatok dagadásával. Pontosan azt a világot közelíti, amelynek képzeit a magyar uralkodó osztály történelmírása oly egyértelműséggel lopja be minden magyarul tanuló fejekbe. Kós Károly nyelvének ezekre a fogalmilag beidegzett képzetekre találó kiegészítő, kitágító vonását hiba volna elhallgatni. Hiba, mert különben hamis uton keresnők könyve megközelítését. Ez a megközelítés pedig szükséges. A magyar uralkodó osztály könyvespolcán ez a könyv első helyre fog kerülni. A magyar iskola új kötelező olvasmányt kapott. A magyar iskola irodalmi inyesmestereinek irással szemben tett kiválmalmaj legtöbbjét ez a könyv kielégíti. A történelmi regénynek iskolás felfogás szerint való világító ereje, kiformálása, szerkesztése, egészben: a történelmi regény-formának eltalálása csak rokonszenves lehet az iskola bírálói szemében. A magyar uralkodó osztály literátorainak elméleteit a történelmi regényről újabbán alig közelíti meg egy is annyira, mint ez „Az országépítő”. A legtöbbből hiányzik az artistikus hajlam. Kós viszont keresztül-kasul artistizált tehetség, aki bátran vállalkozhat annak a formának a felfrissítésére, amelyben az uralkodó osztály literátorai a történelmi regény ösét (a hőskölteményt) látják. Az uralkodó osztály kritikussai mindig csak a nyelvi, formai, stílusbeli eredményeket keresik. A forma kiképzés az uralkodó osztály irodalmában a mondanivaló kárára mindig elsődleges. Kós is minden erejét ebbe az irányba veti. Ért is el eredményeket. A régi hősköltemény formát a maga céljaira — tényleg modernizálja. „Az országépítő” fejezetei tényleg balladák, hősköltemény-fejezetek. Ez a káprázatuk, a kiképzésük. Ne tagadjuk el azt, ami sikerült; sőt emeljük ki egyet, befejezett elrendezettsége és artista bonyolultságai miatt: azt a drámai képet és jelenetet, ahol Csanád megcsúfolja Wölfer comest. Az írói megcsinálásnak kétségtelenül szép darabja ez a két oldal s ilyen két és több oldal még akad a könyvben. Hosszú fejezet is, mint pl. a Gyula vajda üldözéséről szóló. Ezekben a rész-

letekben világosan látszik a formálás módja, mely szinpadí, illetve architektónikus hangszúlyozott szinpad-dramai képsorozatokat váltakozása, ha áll s filmczenárium képek egymás után futó sorozata, ha mozog a cselekmény. S mozgás bőven van a regényben. A magyar uralkodó osztály történelemfelfogása diktálja ezt, hisz' szerintük a történelem főleg háborúk története. Mindenestre Kós hadakozásai nem érdektelenek; beléjük tudja vinni az iramot. S ez ismét artista érdem, mint ahogy artistára volt az alakok rajza, mozgása, kiállása: általában alaklátása, mely ugyancsak az uralkodó osztály látásának a hagyományait stilizálja. Az országépítő Szent István atyafiai, hadnagyai, körös-körül minden magyar szereplő és szembeötlő, ugyanarról a töről metszett; az uralkodó osztály magyar urai ezek. Régi irodalmi ismerősök, akár Géza, akár Koppány, akár Vazul, akár Gyula, vagy Csamád a neviük. Ugyanaz a sűrűvérű, nehéz járású, fojtott indulatú, szűkszavú, hátraszegett fejű világ ez, ahogy ennek a kánona a magyar uralkodó osztály illúzióiban önönmaga képviselőiről kialakult. Az az ideális kép sugárzik itt fel külön-külön mindegyik alakon, egyénien és mégis általánosan, ahogy az a magyar uralkodó osztály íróin, történészein, festőin, szobrozóin keresztül visszaálmódja magát a múltba. A magyar uralkodó osztály ideális képe vonul fel itt. Kós ennek a képnek az összetevőit osztja el a regény magyarjai közt. A hősi, vitézi, úri éretnyeknek az a színes, úri-melleket dagasztó körképe ez, amelyen sehol semmi árnyék. A magyar uri ideológiájú olvasó számára alig képzelhető hatásosabb világ. A magyar uri ösztön veti fel itt széles nyakán a fejét úgy, ahogy ez a magyar uriság önmagáról való legendáiban él: elementumként. Csupa vér jogán lett nagyurak ezek, szolgák és engedelmeseik fölé hivatottak, a birtalás dühödtt fesszengéseivel mellükben. Magát Szent Istvánt is ez a mánor fűti. Mindenkit legázol. Atyafit, anyát, hivatetapos. Pogány és részvétlen a világa ennek a „szent“ királyról szóló regénynek. Maga Kós is részvétlen. A regényben összeütköző két ellenfél közt, a régi, törzsszerkezethez ragaszkodó pogány s az új, keresztény életformákat erőszakoló magyarok közt a színeket pártatlan osztja meg. Nem foglal egyik mellett sem állást. Ez ismét az uralkodó osztály artistájának a vonása, s a balladás formálás következménye. A balladában ilyen tárgyilagosak a szerzők. S amint a balladában, ahol a szerzőnek az elementumként felfogott jelenségekkel szemben semmiféle konkrét megoldásra mutató állásfoglalása nem lehet, úgy itt is a meseszöveg végső célja (tekintet nélkül a történelemre) — a kitalált tragikus alak. Az uralkodó osztály írója, miután sem a jelen, sem a múlt reális ábrázolására nem képes, kitalálásokba menekül. Szent István, miután jó keresztényként elkövet minden pogányságot; leveri az ellenszegülőket, királyi hatalma alá hajtja az összes törzseket, s az uralkodó osztály heroizálására szerzője kiélelt vele összes úr-ösztoneit, megkérdi: „Te Csamád mond' boldog ember vagy-e Te?“ S ezzel azt mondja ki magáról, hogy ő boldogtalan. Nem az a nő lett a felesége, akit szeretett... Ez a motívum, mint mondtuk, Kós kitalálása, s ezért annál jellemzőbb. Jellemző, mert Kóst Szent István jellemzésekor nem elégti ki Szent István alakjának a hivatalos történelem írásban megadott értelmezése. Nem elég közeli, nem elég emberi ez a Szent István Kós Károly szemében. A hivatalos Szent István figura — az Egyház történelemírást befolyásoló felfogása szerint — a „szent“ és a „nagy“ impulziójával cselekszik, s a hivatalos történelemírásnak továbbbi magyarázatra nincsen szüksége. Neki elég magyarázat a mithosz. Kósnak is elég volna. Igazolja épp a Szent István figurájából hiányzó logika. De, hogy

szinesebbé, hatásosabbá, „emberibbé“ tegye ezért Szent István nagy építő raptusát elmélyíti lélektanilag, (a mítoszt átpszichoanalitizálja) s hajtóerővé teszi benne a kielégületlen, boldogtalan szerelemért kárpótlást kereső cselekvéshajszát. Ez a kitalálás eredeti értelmén kívül még arra is jellemző, hogy az uralkodó osztály művésze bármily hősi és fenséges a tárgya nem bírja ki a lélektan relativizálása nélkül. (A mítoszokban már ő maga sem hisz!) Az az élet és történelem látás, amelyre a regény épül így világítódik át. Kiderül, hogy a történelem forrása szubjektív. Elhíhető ez? Megfordult volna pl. a magyar történelem iránya, ha Szent István nem olyan, amilyen? Képtelen kérdés, a képtelen kérdést azonban a Kós történelmi regénye mögötti történelemlátás felveti. S mert ez a kérdés szükségszerűen merül fel, elérkeznünk ahhoz az összefüggéshez, amiért „Az országépítő“ „történelmi“ regény helyett az uralkodó osztály irodalmára oly jellemző üres forma, illetve fikció-regény, miután a benne jelentkező élet és történelemlátás, merő fikciók halmaza. S ez korántsem azt jelenti, hogy „Az országépítő“ nem történelem-hű, hanem azt, hogy egyáltalán nem történelmi. Nem történelmi, mert nem a történelem jelenik meg benne. A Szent István korabeli történelem sem úgy dolgozott, ahogy itt munkál. „Az országépítő“, mint „történelmi“ regény minden formai sikerülései ellenére ugyanott tart, mint a multszázadbéli magyar „történelmi“ regény és dráma. Történelemlátása semmivel sem megközelítőbb mint Keményé vagy Telekié. A történelem igazi képe felől semmivel sem tájékozottabb mint Szalay vagy Horváth, ha ismeri is a magyar uralkodó osztály legújabb történészeinek tárgyi eredményeit, mert ezek az eredmények lényegileg nem módosítanak a történelem elvi felfogásának végső kérdéseiben: következőkép: Kós Károly regénye ugyanazon a ponton válik elfogadhatatlanná, mint a hivatalos magyar történetírás. Nem a valódi történelemből, hanem az uralkodóosztály fejében elraktározott felfogásból, fikciókból sző regényt. Hogy ez mennyire igaz, mi sem igazolja jobban, mint pl. az, hogy az uralkodó osztály egyes rétegeiben mutakozó mai ideológiai koráramlatok befolyását is érvényesíti a Szent István korabeli „történelem“ megérzéskítésében. Visszatérni pl. Szabó Dezső rasszista magyar történelem interpretációját s az erdélyi „transzilvánista“ koncepciót s ahelyett, hogy a törzsi (kollektív) gazdálkodásból fakadt összecsapás igazi rugóit és értelmét látná a feudális magántulajdon-gazdálkodással, és ebből szőne mesét, fajok összeütöközését írja meg, ahol Szent István, miután nem ítélteti el és magyar-nak is meg kell hagynia, bár az idegenekkel tart, eo ipso tragikus alak. Ilyen körülmények közt azután természetes, hogy a regényben úgy a kereszténység mint a pogányság, nem is említve ezek tömegvonatkozásait, a legjobb esetben csak nominatív elem. Hogy a kereszténység miért lett hajtóerő s a pogányság minék következtében ellenálló erő, az ugyanúgy nem derül ki Kósnál sem, mint a hivatalos történetírásban. Hogy a kereszténység mennyiben felülről és kívülről táplált imperialisztikus erő az egyik, s mennyiben alulról feltörő erő a másik oldalon, az ugyanúgy homályban marad, mint a magyar történelemlírásban. A regényből pontosan a tartalmat, a történelmet dobja ki a szerző. S mert az író maga sem tudja, hogy a történelmi mélység erői hajtják a történelmi felszínt, természetsszerűleg összpontosul minden ereje a formai, artisztikus elemek kivitelére, s a tartalomért csak annyit tesz, amennyi az uralkodó osztály heroizálására szükséges.

KÖZÉPKORI ÉS MÉGIS AKTUÁLIS témával foglalkozik Szimonidesz Lajos „Jézus és Mária ereklyéi” c. vaskos könyvében. Több mint másfélezer év széthulló hitanyagának gondos szintézisét adja s bár a tudós tárgyilagosságával szedi össze irni valóit s óvakodik attól, hogy kritikai kommentárokkal kíséresse mondani valóit, mégis úgy hat ez a könyv, mint a sokat emlegetett, de mégsem eléggé ismert középkor éles kritikája. Szimonidesz Lajos annyira megrezerváltóságában, hogy még a protestáns és katolikus ereklyekritika közös megegyezés alapját is megtalálja, mikor leszögezi, hogy ma már a katolikus egyház sem vitatja az ereklyék hitelességét, a protestáns felfogás viszont az, hogy az ereklyék tiszteletét el kell vetni, de hitelességüket szabad vitatni. (Szimonidesz irásközből nem vehette figyelembe, hogy ez a közös megegyezési alap nemcsak európai, de magyar viszonylatban is tovább módosul: ma már az óvatos katolikusok nem vitatják az ereklyék hitelességét, de a — még óvatosabb protestánsok nem élnek a vitatási jogukkal.)

Szimonidesz Lajos pontosan fején találja a szöveget, mikor az ereklyekultusz kérdéskörét magában Jézus személyében gyökerezteti. A kereszténység alapítója, mikor azt hirdette, hogy istent lélekben és igazságban kell imádni, ezáltal maga is elítélte az ereklyekultuszt, mint a legbrutálisabb materializmust. S ezzel a hiteles elítéléssel szemben mily kiáltó ellenmondása a hivatalos egyháznak, hogy Krisztus után négyszáz év múlva fanatikus szenvedéllyel gyűjti a Jézus és Mária ereklyéket s minél kézzelfoghatóbb bizonyítékokat akar adni, annál képtelenebb adatokra támaszkodik... Alig tudjuk hirtelen eldönteni, mire hivatkozzunk a bő anyagból: a gladstoni kolostorra, mely Jézus bölcsőjének egy darabját őrizte s annak az öt árpakenyérnek maradványát, mellyel Jézus a kenyéresodát tette vagy a nürnbergi leletre, mely a betlehemi jászol egy darabkáját mutogatta?

Aktuális könyv ez, nem azért, mert a tényeket felderíteni mindig időszerű, hanem azért is, mert az árnyak néha visszajárnak. Visszajártak évtizedek előtt s ma már vakmerően tolonganak... Fischer püspök mondta 1902-ben az aacheni zarándokok előtt: „Két héten át ezerszámra vonulnak végig a szent ereklyék előtt a hivek s naponta megmutatják a tömegnek a négy nagy szentséget: isten anyja ruháját, a kis Krisztus pelenkáit, azt a lepedőt, amibe Keresztelő János tetemét burkolták...” „S az olasz vasutak — 1933-ban az 50 százalékos kedvezményt kiterjesztették a róma—barii utvonaltra is, hogy a zarándokok meglátogathassák az ott őrzött ereklyét, Krisztus töviskoszorújának egyik tövisét — valamint a barii árumintavásárt is.” Nagy és hasznos munka Szimonidesz könyve. Nagy összefogásban mutatja meg a sötét babonák tömegét s így jobban lehet ellenük védekezni is, harcolni is.

(Budapest)

Kemény Gábor

UJ MAGYAR IRÓ: M. HEGYI ILONA „Szövőlány” című regényében a mese megszokott. Szinte szürke története egy munkáslánynak, akít ezúttal Klárinak hívnak. Kemény munka, élményt, pillanatnyi boldogságot, sok keservet hozó futó szerelem, törvénytelen gyerek, munkabéresökcentés, növekvő nyomor, új házassággal végződő viszony, azután a férj súlyos megbetegedése, amelynek terhéhez még a szőnyegszövőnök sikertelen s az újabb bérszigorítás miatt kirobbant sztrájkja is hozzájárul. Mindebbe színt visz azonban Hegyi Ilona: 1. az ellentétes életmenetek néha egészen, néha csaknem szimultán bemutatásával, amelyet úgy old meg, hogy a munkásnőkkel

látatja a főnöknő s környezete magánéletét; 2. néhány alakjának sikerült rajzával; 3. a befejezés indokolt s mégis váratlanul ható tragikus mozzanatával s 4. a stílus közvetlenségével. Hegyi Ilona jól látja meg a kis szőnyegszövő műhely életében is napjaink legfőbb társadalmi adottságát: a mindegyre élesedő osztályellentéteket, s érdeme éppen az, hogy regényének fordulatai során ez utóbbit mozgási teljességében (lappangásának és feltörésének mozzamataiban) mutatja meg, kompozíció-érzékkel, izléssel, minden torzítástól mentesen s ép' ezért életességét-hatását. Am a „Szövőlány“ ennek ellenére nem tudatosan aktívizáló progresszív műve. Szellemtartalma — viszonylag bármennyire haladott is — eklektikus, s inkább humanista, mint progresszív. Írói szándéka nem mindenütt félreérthetetlenül határozott és világos. Ezért Hegyi Ilona felfogása, munkamódszere még bírálatra szorul s egyelőre lehetetlen a progresszív regény írók maroknyi táborába sorozni. Hisz' a progresszív író távolról sem az teszi pl., hogy a proletárokról ír, vagy maga is proletár származású. Ehhez súlyosan ellenőrzött világnézeti vállalás s ettől elmaradhatatlan konkrét célkitűzés is tartozik, amiknek manifesztálódniuk kell írásában. Hegyi I. regényének munkásnői kispolgármunkáltatásúak. Ez rendben is van. Ez így valószínű is. De nem volna valószerűtlen az sem, ha pl. egyetlen egy világnézetileg érett akadna köztük. T. i. napjainkban ilyen csoda is megesik. Hegyi I. regényében az egyetlen Rózsiban dereng valami ebből. De végül is ép' ő követ el öngyilkosságot, (a szerző világnézeti fejletlenségének megfelelően) s közben egyszer sem emelkedik a kezdetleges gondolkodás színvonalára fölé. A rokonszenvesnek feltűntetett főnöknő beszél egyszer a munkanélküliségről s ekkor ragyogó okfejtéssel egyetlenleges fölmentést ad a jámbor s ártatlan tőkéseknek, ellenben hamisítatlan főnöki bölelősséggel az orosz dömpingben találja meg a munkanélküliség magyarországi állapotát; másszor meg a háborúról csevegvén, utópisztikus elképzelésekről, szeretetre-nevelő iskoláról csacsog s Hegyi Ilona még azt is elmulasztja, hogy legalább egy-egy mondattal valóban valóságghú álláspont-ról essék szó. — Mi ez? Megalkuvás? Vagy a szerző eklektikus ideológiájának tükröződése? Vagy talán az ilyesmit már ellentétessé érezte volna „művészi“ lelkiismeretével, ahogy mondani szokás. Félte talán, hogy rásütik a „propaganda“ jelzőt?... Nem tudjuk teljes bizonyossággal megállapítani. Annyi azonban kétségtelen, hogy ha Hegyi Ilona valóban fejlődni akar s nem közömbös neki az emberiség holnapja sem, ha tehát igazán haladó és korfelelős művésszé akar válni, akkor szeltemben meg kell változnia.

(Budapest)

Gereblyés László

AZ IRODALOM VÁLTOZASAI címszó alá rengeteg tünetet sorolhat az utolsó évek kulturkrónikása. A mai erdélyi magyar nemzetiségi tudat pl. erőteljesen felduzzasztotta az irodalmi termelést, anélkül azonban, hogy ez alá az új irodalom alá egyuttal megteremtette volna a szerves irodalmak hordozóját: a megfelelő kiadó és felvevő szerveket, ez utóbbi alatt a szervesen nőtt, állandóan-vásárló könyv olvasó réteget értve. Kinőtt itt és él, sőt már hagyományokkal rendelkezik az önkiadás és az önforgalomba hozás irodalma, ami utóbbi önverbuvált olvasóréteget jelent. Mi az irodalmi, társadalmi, kortörténelmi értelme ennek a tünetnek? Korántsem „erőszakolt“ példánul. Természetes következménye ez sajátos erők összejátásának. Ez az irodalom egy konkrét magyar társadalmi réteg tudatfőmálójának az irodalma. Annak a kispolgári rétegnek ujságíró, tollforgató képviselői szólalnak meg így, akiket az erdélyi polgári irodalom pár kiadó-

szerve, többek közt osztályvonatkozások miatt, „távot” tart magától, miután ez a tollforgató réteg egyebek közt nem az ő osztályillúzióit szolgálja. Hogy ez a távotartás u. n. esztetikai okokból is történik, ez a konkrét helyzeten nem változtat, sőt a konkrét helyzetre világít, hogy ez az irodalom ellenére a kizárólag önmagát tekintő irodalomnak — lehet, él, sőt ahogy mondani szokták „virágzik”. Virágzik a virágok természetességével, alulról ható nedvekből, a kispolgárság esztetikai nivót alig követelő igényeiből, némi pluszsal is rendelkezve a „hivatalos” irodalom jelenségeivel szemben. Ez a plusz a korszerűsége való törekvés. Persze ez a korszerűség szociológiai értelemben korántsem valódi. Viszont a kispolgár, indítékainál fogva, ebben a vonatkozásban nem is kíván igazi valódiságot. Ez a másodlagos korszerűség fűti Zomora S. János utópisztikus regényét (Az utolsó orkán, Kolozsvár, 1934) a „haldokló világról.” Ez a korszerűség jelenik meg a zsidókérdés súrlásával Szabó Imre regényében (Toledó, Kolozsvár, 1934). Korszerű kérdéseket vet föl A földalatti hármak című kollektív-regény, aminek a fejezeteit kilenc erdélyi író bonyolította. (Ennek a könyvnek szociológiai vonatkozását az előszavát író Tamási Áron tisztázza.) A korszerűség a szorgalmazásában nem hiányzik az erdélyi irodalmi megnyilvánulások e vonaláról a költők sem. Salamon László, tragikomikus eposza (Rettenetes Adolf, Kolozsvár, 1934) Hittelen keresztül talál korszerű témát. A korszerűség vonatkozását csak Gara Ákos kötete (Napkelteől napnyugtáig, Kolozsvár, 1934) kerüli meg az újabban megjelent könyvek közül. Ez a kötet azonban egy élet eredeti és fordított munkájának a szemelvénye s formailag félreismerhetetlen rajta a korbélyeg. — Jellemző vonás ez a korszerűség s nem véletlen, hogy ez a vonatkozás (ha nem is valódi kiképzésben, de) jelentkezik ezekben a kiadványokban. Jelentkezik, mert az önkiadás vonaláról ez az irodalom szükségszerű érzékenységgel keresi a közönséget, vagy legalább is azokat az eszméket, amelyek felfogása szerint megközelítendő olvasó rétegében élnek. Sajátos irodalom ez. Az u. n. kritikusok nem vesznek tudomást róla, a könyvkereskedő nem árulja, az irodalmi társaságok nem törődnek vele, olvasója nem azzal a káprázattal veszi kézbe, ahogy a fémjelzett kiadó, vagy irodalmi tömörülés kiadványát. Mégis van. Energiák terméke. Nyomdák és szerzők (főleg nyomdák) jövedelme. Ideológiai és szociológiai vonatkozásaiak teljes tisztázása a polgári irodalom mai szakaszának értelmezése szempontjából is mindinkább halaszthatatlan.

(Nagyenyed)

Bolyai Zoltán

LAPOK, FOLYÓIRATOK

OLASZ AKTUALITÁSOK

A fasiszta folyóiratok kedvence témája az „új kultúra”. Az *IL SAGGIATORE* pl. egyre másra előveszi. Legutolsó számában olvasuk: „az új kultúra nem türelmes. A modern embernek abszolút módon kell bízni azokban az eszmékben, amiket kifejez; nem ismerheti el, hogy más eszme... helyes lehet... Az elmondottak alapján állíthatjuk, hogy az új kultúra konstruktív. De meg kell rögtön jegyezni, hogy a „konstruktivitás” diplomáját csak azoknak adhatjuk ki, akik orthodox módon haladnak a rendszeresség nagy útján, akik úgy építenek, ahogy azt az elismert Egyház nál láttuk...”

A RETROSCENA vezércikkben számol be egy Palermóban tartott előadásról. Az előadás „témája”, — írja ez a folyóirat, — „fontos és aktuális: A fasiszta szellemű Kelet és Nyugat. Izgalmas és kényes téma ez manapság. Németország, a legyőzött nemzet Kelet felé néz; a francia reakció a nyugati európai civilizációt akarja megmenteni; a bolsevik Oroszország pedig minden nyugatosító politikát szétrombol; Amerika standardizált élete megsemmisíti a családot és a költészetet. Ime ezek jelzik az emberiség kétségbeesztő helyzetét... Csak a fasiszta Olaszországnak vannak pontos céljai. Róma visszanyeri univerzális funkcióját: összeköti Keletet a Nyugattal...”

Az IL CANTIERE aktuális napi kérdésekkel foglalkozik s mi lehet aktuálisabb a fasiszta Olaszországban, mint a parlamentarizmus és a népképviselési kérdés. A régen hangoztatott fasiszta jelszó értelmében, hogy a parlamentarizmust, mint a liberális állam egyik csökevényét a fasizmus megszünteti, cselekedni is kellett volna, de mert ezt a fasiszta rezsim elmulasztotta, ill. nem tehetette meg, mert ez a fasizmussal összeegyeztethetetlen, ezért most ezt mondják: „Az új olasz parlament különösen érdekes. Nem lehet eléggé kihangsúlyozni, hogy ez az utolsó ülészak, amely még a parlamentarizmus jegyét magán viseli... Utána valami más, egy egészen különböző és abszolút új jön: az új olasz alkotmány jellegzetessége...”

A legújabb olasz folyóirat, a LO SCHEMA vezércikke Mussolini és a forradalom címen ilyeneket ír: „Mussolinét tanulmányozni annyit tesz, mint megérteni, szeretni őt, mert aki őt szereti az követi is őt.” (Az „őt” az olasz szövegben mindenütt feltűnő nagy betűtípussal van nyomva.) „Egy gondolkodó tanulmányozásánál, a gondolkodót bele kell illeszteni történelmi és kulturális környezetébe... Így kell eljárni Mussolini tanulmányozásánál is. Viszont szem előtt kell tartani, hogy Mussolini nem egyszerű „gondolkodó”, nem csupán „kultürember”, hanem a népé... és ezt napról-napra jobban elismerik.” Ezután Sorelt idézi a cikk: „A mi Mussolinink nem a szocialista normális típusa. Higyjétek el nekem: egy nap egy szent ezred élén látjátok majd, amint a karddal és az olasz dobogóval tisztelg. A 15. század olaszának típusa ő: condottiero”. A történelem igazolta Sorelt, Mussolini, a vezér. S mi még azt is mondjuk: Mussolininek mindig igaza van és hozzáteszük: mert az igazsággal együtt jelentkezik Mussolini is. Mi Mussoliniben azt a valamit, vagy valakit látjuk, mely felülmúlja az ő fizikai és szpirituális megjelenését: látjuk történelmi alakját is, azt amit rendszerint zseninek nevezünk. De ő nem azokból a zsenikből való, melyekkel tele van a teuton pszichopatológia... Ő a tökéletes szociális ember zsenije...”

(Budapest)

(n. l.)

NÉMET EMIGRÁCIÓ

A legszentebb javakért — a német emigráció ellen! „Fehér fajok védjétek meg legszentebb javaitokat az emigrált írakkal szemben!": A NEUE DEUTSCHE BLÄTTER ilyen címmel adja közre a német kulturbarizmus legújabb dokumentumát, a német nemzeti írószövetség körlevelét a világ összes íróihoz, melyet Hanns Johst és Gottfried Benn jegyeznek. Elég, ha a következőt idézzük belőle: „Aki ma a haza kulturális értéke ellen foglal állást, az elárulja, hogy idegen számára az ébredő európai új formaakat, az elárulja, hogy nincs történelmi érzéke és így mint a népek közt lézengő kalandor lelepleződik... A német írószövetség azzal a kérelemmel fordul a többi né-

pek íróihoz, hogy mától fogva ne higgyenek egy haldoklásra ítélt emigránsirodalom gyűlöletkitöréseinek, mert a német történet hangja mi vagyunk. Mi vagyunk az örökösei és tradíciója annak a birodalomnak, mely ezer év folyamán harcban segített megalkotni, megteremteni Európa fogalmát. Csak mi egyedül lehetünk, csak mi egyedül vagyunk a német nép írói és ép' azért felkérjük a többi országok íróit, hajlandók-e velünk együtt megalkotni a nacionalista írók nemzetközi Unióját? Ha igen, akkor közösen kell mindent elkövetnünk, hogy belső és külső bomlástól veszélyeztetett hazáinkat egy új emberi közösség alapján felépítsük."

A német nép hangja — az emigráció hangja. Heinrich Mann kissé más véleményen van: „Az emigráció az elnémított német nép hangja. Legalább is kéne, hogy a világ ezt így lássa. Az emigrációnak be kell bizonyítani, hogy Németország legnagyobb fiaival vele vannak és ez azt jelenti egyúttal, hogy ők jelentik a legjobb Németországot. A legrosszabb, az ép' most van uralmon. Sajnos ez az uralom a civilizáció számára életveszélyt jelent, mert a mai világban ép' a legbornirtabb hatalom talál a legkevesebb ellenállásra. És ha csak félelemről lenne szó, de ez a mai civilizáció leggyengébb óráiban titkon ezekhez a vad legényekhez húz... Pedig az emigráció a többieket nemcsak Németországról világosíthatná fel, lennének mondanivalói az általános bűnökről is.“ (DIE WAHRHEIT)

A második emigráció. H. Mann legújabb könyvét, (Der Sinn dieser Emigration. Streitschriften des Europäischen Merkur, Paris) a NEUE WELTBÜHNE-ben Werner Türk így kritizálja: „H. Mann tudja, hogy az antifasiszta emigráció osztályjellegét és politikáját tekintve különböző táborokban van. Ő ép' azért ezek egyesítését célozza. De a cél, ahogyan ezért küzd, minden szocialistánál, kit a weimari republika az összes illúziókból kigyógyított, ellenzésre fog találni. Ezek az emberek nem akarják, hogy a történelem újra ismétlődessen. Ők lelkesedésük erejét többé nem fogják történelmi felemásoknak kiköcsönözni. Ők tudják, hogy a jövő szociális Németországa, csak akkor fog megállhatni, ha a Németországban rabszolgaságba taszított tömegek felszabadulásuk napján, azokat a talmi pilléreket sem fogják kimélni, melyeket eddig mint tabukat beszéltek be nekik.“

Vándorló tudósok. Lord Rutherford of Nelson, az emigráns tudósok segélyezésére alakult „Academic Assistance Council“ munkáját ismerteti a DAS NEUE TAGEBUCH-ban: „A világháború utáni politikai forradalmak a tudósok, egyetemi tanárok egész seregét juttatták vándorbotra. Számuk a multévi németországi események következtében katasztrófálisan megsaporodott. Állásukból kikergették őket, mert pacifisták voltak, vagy pedig mert tudós életükhöz hiányzott a legfontosabb előfeltétel, az „árja“ nagymama. A középkorban az ilyen vándortudósok szolgálataikat az egész emberiség javára gyümölcsöztethették. Ami azonban lehetséges volt a középkorban, az lehetetlen ma. Németország 1202 egyetemi tanárt és docenst juttatott vándorbotra. Eddig ezek közül csak 389 talált elhelyezkedést, magában Angliában 178.“ (F.)

A KORUNK HIREI

Julius—augusztusi nyári kettősszámunk, mint minden évben, úgy az idén is július hó első felében jelenik meg.

Akarja-e teljesen ingyen kapni a KORUNKAT

Ha igen: figyeljen ide!

Bizonyára tudja azt, hogy a gépterelésben az egy darabra eső előállítási költség az előállított darabok számának növekedésével fokozatosan kevesedik. Minél több példányban állítjuk elő a Korunkat, egy példányra annál kevesebb költség esik. Ugy hogy, aki hozzájárul a példányszám emeléséhez, az ugyanannyit tesz, mintha nagyobb előfizetési díjat fizetne. Annak tehát leszállíthatjuk előfizetési díját ugyanannyi arányban. Kiadóhivatalunk kalkulációja szerint

teljesen ingyen kapja a Korunkat

aki négy új előfizetőt szerez, ugyanannyi időre, amennyire azok előfizetnek,

féláron kapja a Korunkat

aki két új előfizetőt szerez,

25 százalék engedménnyel kapja a Korunkat

aki egy új előfizetőt szerez.

S kinek nincs legalább egy olyan ismerőse, akit meg ne tudna nyerni előfizetésre?

Az előfizetők bejelentését központi kiadóhivatalunk címére (Cluj-Kolozsvár, Calea M. Foch 13.) kérjük.

